

МІЖ

СУСІДАМИ

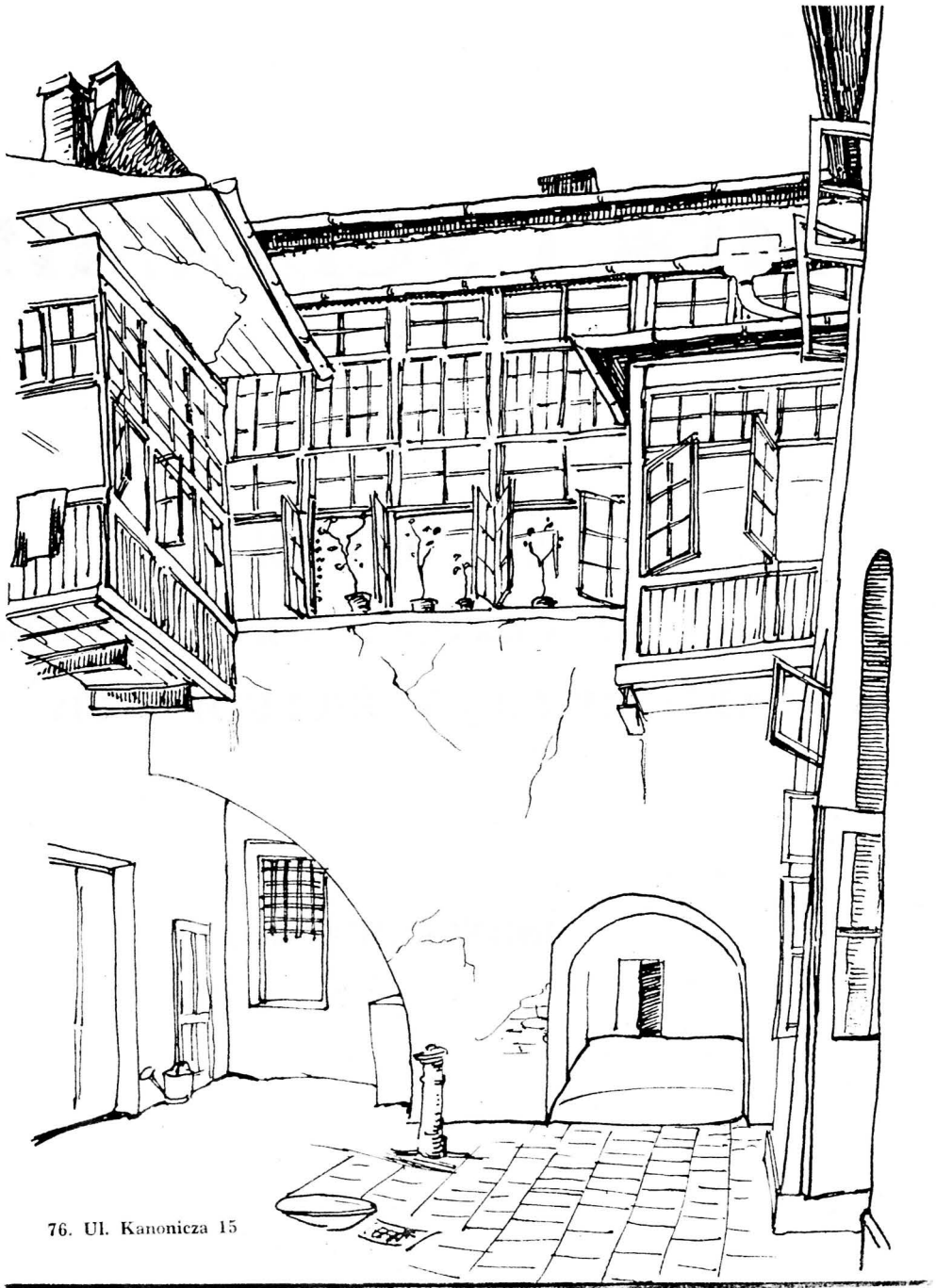

**АЛЬМАНАХ ФУНДАЦІЇ СВ. ВОЛОДИМИРА
ХРЕСТИТЕЛЯ КИЇВСЬКОЇ РУСИ**

ВИПУСК ДРУГИЙ

КРАКІВ 1992

Подвір'я будинку при вулиці Канонічій 15, рисунок Лева Геца, 1950-ті роки.

NAD WISŁĄ I НАД ДНІПРОМ

Між Краковом і Києвом від століть мандрували українці та поляки, що проживали над Віслою і Дніпром, над Бугом і Дністром, Сяном і Прутом [...]

Сьогодні, на порозі другого тисячоліття християнства у нашій частині Європи маємо реальну, як ніколи досі, можливість відродження християнських взаємовідносин між людьми й народами. Спираючись на християнські принципи любові ближнього, без огляду на його віросповідання і національність, проживаючого біля нас, через вулицю, чи у безпосередньому сусідстві, можемо створити тривалі основ гідного співжиття та партнерського і творчого співробітництва між поляками і українцями, між Україною і Польщею.

Як засновники Фондації св. Володимира і співтворці Центру української науки і культури у Кракові – столиці давньої Речі Посполитої, природно думкою линемо до столиці вільної і незалежної України – Києва. З краківсько-київських обривів майже не видно типово галицької межі, роз'єднуючої людей і народи, між Перемишлем і Львовом, але видно створений у людських серцях мур, що розділяє поляків і українців, які по-сусідськи проживають у Перемишлі і Львові, в Сяноці і Тернополі, в Любачеві і Луцьку, Новиці Ігоря Антонича і Криворівні Станіслава Вінченца.

Надіючись, що столиця вільної України – Київ, а також Житомир, Тернопіль, Львів стануть місцем культури польської, а Краків, Варшава, Люблін, чи Перемишль стануть місцем культури української, запрошуємо до співпраці тих, кому дорога ідея відродження і співтворення взаємно себе збагачуючих культур усіх народів між Віслою і Дніпром, (альманах „Між Сусідами”, 1991 р.)

Міędzy Krakowem i Kijowem od stuleci podróżowali Polacy i Ukraińcy, żyjący nad Wisłą i Dnieprem, nad Bugiem i Dniestrem, Sanem i Prutem [...]

Dziś na progu drugiego tysiąclecia chrześcijaństwa w naszej części Europy, mamy jak nigdy dotąd realną możliwość odrodzenia opartych na chrześcijańskich zasadach stosunków między ludźmi i narodami. W oparciu o chrześcijańskie zasady miłości bliźniego, bez względu na jego wyznanie i narodowość, żyjącego obok nas, przez ulicę, czy w bezpośrednim sąsiedztwie, możemy stworzyć trwałe podstawy godnego współżycia, partnerskiej i twórczej współpracy między Polakami i Ukraińcami, między Ukrainą i Polską.

Jako założyciele Fundacji św. Włodzimierza i współtwórcy Centrum Ukraińskiej Nauki i Kultury w Krakowie – stolicy dawnej Rzeczypospolitej, w sposób naturalny kierujemy myśli do stolicy wolnej i niezależnej Ukrainy – Kijowa. Z krakowsko-kijowskich horyzontów prawie nie widać typowo galicyjskiej miedzy, dzielącej ludzi i narody między Przemyślem a Lwowem, ale widać stworzony w ludzkich sercach mur, rozdziałający Polaków i Ukraińców mieszkających po sąsiedzku w tym samym mieście – Przemyślu i Lwowie, w Sanoku i Tarnopolu, Lubaczowie i Łucku, Nowicy Igora Antonycza i Krzywórowni Stanisława Vincenza.

Mając nadzieję, że stolica wolnej Ukrainy – Kijów, a także Żytomierz, Tarnopol i Lwów, staną się miejscem kultury polskiej, a Kraków, Warszawa, Lublin czy Przemyśl staną się miejscem kultury ukraińskiej – zapraszamy do współpracy tych, którym droga jest ideał odradzania i współtworzenia wzajemnie się wzbogacających kultur wszystkich narodów między Wisłą a Dnieprem. („Miż Susidami”, 1991 r.)

Висказані перед роком слова наводимо сьогодні зі ще більшою вірою в реалізацію наших прагнень. Ідею творення при Фундації св. Володимира „центру зустрічей народів” як окреслив це краківський „Czas” (1992/113) розуміє і підтримує щораз більше людей і організацій, як в Польщі і Україні, так і в Західній Європі, а також Сполучених Штатах Америки, Канаді, Австралії.

Про це, що дорога до створення тривалих основ співпраці між поляками і українцями веде через пізнавання нашої, часто спільної історії, та через ознайомлення з взаємно доповнюючими себе культурами, свідчить між іншими висказана групою гостей виставки Українського Церковного Мистецтва надія, „що під опікунським оком святих з ікон буде зростати взаєморозуміння і поєднання поляків і українців”. Розділяючи цю думку хочемо допомогти у творенні сприятливих умов для розвитку культури особливо тих людей, що живуть в обсязі впливу духовності обох народів. Вони є як дерево, яке „росте на межі, що розділяє два поля – є це Польща і Україна – і яке тягне соки з землі тих обох полів. Листя цього дерева мають дещо відмінну барву ніж дерева, що ростуть під Варшавою, а може лише котрась галузь в його кроні виглядатиме по іншому. [...] Коли, однак, по одній зі сторін межі почнеться підтинати коріння, тоді може зісохнути ціле дерево. („Znak”, 395, ст. 24).

Про те, як сприймається розпочата нами діяльність засвідчують матеріали цього альманаху. Вони є доказом того, що – як сказав на Всесвітньому Форумі Українців у Києві в серпні 1992 р. проф. Юрій Шевельов – „культура це паспорт на світ”, та, що українська культура знайде належне місце у світі.

Радіємо, що „Україна на Канонічій” – як написав Ян Крушинські, („Tygodnik Powszechny”, 1992/26) – спричинилась до того, що „на наших очах культура українська починає виходити з підпілля і повертає у кровний обіг європейської культури”.

Wypowiedziane przed rokiem słowa przytaczamy dziś z jeszcze większą wiarą w realizację naszych pragnień. Ideę tworzenia przy Fundacji św. Włodzimierza centrum spotkań narodów, jak wyraził to „Czas Krakowski” (1992/113), rozumie i podtrzymuje coraz więcej ludzi i organizacji tak w Polsce i Ukrainie, jak i w Europie Zachodniej, a także w USA, Kanadzie i Australii.

O tym, że droga do stworzenia trwałych podstaw współpracy między Polakami i Ukraincami prowadzi przez poznanie naszej, często wspólnej historii oraz przez znajomość wzajemnie wzbogacających się kultur, świadczy m. in. wyrażona przez zwiedzających wystawę Ukraińskiej Sztuki Cerkiewnej nadzieja, że pod opiekuńczym wzrokiem świętych z ikon będzie wzrastało pojednanie i zrozumienie Polaków i Ukraińców. Podzielając tę myśl chcemy pomóc w tworzeniu sprzyjających warunków rozwoju kultury szczególnie tych ludzi, którzy żyją w zasięgu oddziaływania duchowości obu narodów. Są oni jak drzewo, które rośnie na miedzy dzielącej dwa pola – będą to Polska i Ukraina – i czerpie soki z gleby obu tych pól. Liście tego drzewa będą miały nieco inną barwę niż drzew rosnących pod Warszawą, a może tylko któraś z gałęzi w jego koronie będzie inaczej ukształtowana. [...] Jeśli jednak z jednej ze stron podcinać się zacznie korzenie, to uschnąć może całe drzewo („Znak”, nr 395, s. 24).

O tym, jak przyjmowana jest rozpoczęta przez nas działalność, świadczą materiały tego almanachu. Dowodzą one, że – jak powiedział na Ogólnoświatowym Forum Ukraińców w Kijowie w sierpniu 1992 r. prof. Jurij Szewelow – kultura jest paszportem w świat i że kultura ukraińska zajmie należne jej miejsce w świecie.

Cieszymy się, że Ukraina na Kanonической – jak napisał J. Kruszyński w „Tygodniku Powszechnym” (1992, 26) – sprawiła, że na naszych oczach kultura ukraińska zaczyna wychodzić z podziemia i powraca do krwioobiegu kultury europejskiej.

ВИСТАВКА УКРАЇНСЬКОГО ЦЕРКОВНОГО МИСТЕЦТВА

5 червня 1992 року в Центрі української науки і культури у Кракові, організованому Фондацією св. Володимира Хрестителя Київської Русі, відбулося врочисте відкриття Галереї українського мистецтва. Перша виставка, яка триватиме до грудня 1992 р., присвячена українському церковному мистецтву – в минулому і сучасності. Була вона супроводжуючою імпрезою краківських Днів європейської культури, які відбувалися у червні 1992 р. під патронатом Комітету Безпеки Європейської Співдружності.

Першу інформацію про ідею й зміст виставки було надруковано у фольдері виданому в трьох мовах: українській, польській та англійській, якого зміст подаємо тут як один із документів нашого сьогодення.

ЦЕНТР УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ І КУЛЬТУРИ при Фондації св. Володимира не випадково засновано у старовинному Кракові – місті життя, молитви і творчої праці княгинь Київської Русі, друкаря перших у світі кирилицьких святих книг Ш. Фіоля (1491 р.), Ю. Котермака, І. Зілинського, Б. Лепкого, І. Труша, М. Бойчука, Л. Геца, Ю. Новосільського, Т. Венгриновича.

Творцями та прихильниками Центру є представники тієї, зв'язаної з Краковом інтелігенції, яка знає біль виселень і біль втрати рідної хати, брак духовного вогнища, що горіло колись століттями перед іконами в зруйнованих нині церквах.

Хреститель українського народу, св. Володимир, як патрон нашої інституціоналізованої діяльності, об'єднує творців обох конфесій і зобов'язує всіх розуміти потреби нашого духовного розвитку та наказує включатись у процес відродження християнської течії, яка творила суть духовності і тотожності українців, і тому була нищена чужими і своїми матеріалістами. На щастя, наше покоління має можливість будувати українство, всюди, де б ми не жили.

Як жертви виселень і церкви в руїні, офіційне відкриття діяльності починаємо виставкою того найціннішого з нашої спадщини, чого нам, однак, не до кінця зруйновано. Завдяки краківській Митрополитальній Капітулі можемо вже до своєї хати, до галереї українського мистецтва у Кракові запросити на артистичну документацію в більшості неіснуючих церков у графіці Тирса Венгриновича та на експозицію реставрованих нами, чудом врятованих ікон XVI–XVIII ст., традицію яких творчо розвиває експонований на виставці краківський митець Юрій Новосільський.

Наша виставка (VI–XII 1992 р.) – це один з доказів відбудови століттями свідомо нищених українських цінностей, та прояв сповнювання пророцтва Т. Шевченка, що з-під руїн розваленої чужинцями церкви встане Україна.

...Не смійтеся, чужі люди!
Церков-домовина
Розвалиться... і з-під неї
Встане Україна.
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти...

На виставці експонуємо 20-ть ікон та літургійні предмети з неіснуючої церкви у Цевкові біля Любачева, ікону св. Покрови з Горайця та чудотворну ікону Матері Божої з Дитятком з Корчмина, які перейняла під охорону Фундація св. Володимира. Ці ікони XVII–XIX століть показують різні з огляду стилю і техніки засоби і школи іконографічного мистецтва. На їх прикладі можна дослідити усі етапи реставраторського мистецтва. Виставку доповнює документація, створена в результаті наукових досліджень під час реставрації, яку ведуть магістри консервації пам'яток мистецтва Ядвіга Стирна і Агата Мамомь-Прокоп, працівники Секції охорони і консервації пам'яток української матеріальної культури при Фундації св. Володимира.

Управа Фундації ввічливо інформує всіх добродіїв-співтворців Краківського Центру, що ми вже виконали понад 70% ремонту будинків величиною до 2000 м², де з 36-ти кімнат діє вже 8, а в інших 20-х треба виконати відносно невелику роботу, – таку, як ремонт підлоги, вікон, побілення стін.

Знаючи українську жертвовність і розуміння потреби нашого духовного зростання, сподіваємось на Вашу швидку фінансову підтримку, яка допоможе нам показати українське мистецтво на широкому форумі, а саме під час ДНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ, передбачених на червень 1992 року в Кракові.

Тільки завдяки Вашій пожертві не будемо змушені припинити нашу діяльність. Від Вашої жертвенності залежить, чи зможемо продовжити ремонт і придбати обладнання для всіх кімнат, бібліотеки, архіву, читальні, конференційного залу, кімнат для гостей, редакції часописів, книгарні, майстерні консервації ікон, регіональних наукових відділів Лемківщини, Підляшшя, Холмщини, Надсяння, Ярославщини, Перемищини.

Наукове дослідження історії цих регіонів та праця для відродження української незалежної науки і християнської течії в культурі – це основні цілі краківського центру. З одного боку стає він науково-культурною базою для нововідритої україністики в Ягеллонському університеті, а з другого Краків стане для українців із діаспори творчою зупинкою по дорозі в усміхнену Україну, а для творців культури і науки з України – вікном у Західну Європу. А як сказав амбасадор України в Польщі Т. Старак: „В Україні на Фундацію св. Володимира покладають великі надії. На жаль, не можемо поки що допомогти Вам матеріально...”

Заходами Фундації 1) при співпраці з Ягеллонським університетом зорганізовано кілька важливих міжнародних конференцій на теми: а) українська політична думка у ХХ ст., б) незалежницькі прагнення українців у ХХ ст., в) діяльність митрополита А. Шептицького, г) творчості Б. Лепкого;

2) видано альманах „Між сусідами”;

3) зrealізовано фільм про українських політ'язнів з акції „Вісла” в комуністичному концтаборі в Явожні (1947–1949).

Плануємо: 1) видання матеріалів з міжнародної конференції „Незалежницькі прагнення...”, „Нарисів до історії Підляшшя”, першого випуску наукової серії Ruthenica з матеріалами конференції про творчість Б. Лепкого і чергового випуску альманаху „МІЖ СУСІДАМИ”; 2) міжнародну конференцію на тему релігійного життя українців у Х–XVIII ст., для об'єктивної оцінки внеску у духовність України представників обох конфесій; 3) виставки дарованих нам наукових видань українських інститутів діаспори; 4) виставки „100-ліття українців у Канаді”; 5) цикл виставок митців з України.

Centrum Ukraińskiej Nauki i Kultury przy Fundacji św. Włodzimierza Chrzcziciela Rusi Kijowskiej nie przypadkowo powstaje w starym Krakowie. W tym mieście na Zamku Wawelskim żyły i modliły się w swoim obrządku poślubione przez polskich władców księżne ruskie, tutaj w XV w. pracował Sz. Fiol, drukarz pierwszych w świecie cerkiewnych ksiąg cyrylickich. Z Krakowem związali swe życie i twórczość wybitni twórcy kultury i nauki ukraińskiej – od J. Kotermaka (XV w.), do tak wybitnych postaci XX w., jak I. Ziłyński, B. Łepki, I. Trusz, M. Bojczuk, A. Nowakiwski, L. Getz, J. Nowosielski, T. Wenhrynowicz.

Twórcami i sympatykami Centrum są przedstawiciele związanej z Krakowem inteligencji, której przyszło przeżyć ból wysiedleń, utraty własnego domu, braku ognia duchowego, przez całe wieki płonącego przed ikonami w jakże często zrujnowanych obecnie cerkwiach.

Chrzcziciel narodu ukraińskiego św. Włodzimierz jako patron naszej działalności jednoczy twórców obu konfesji. Zobowiązuje to wszystkich do rozumienia potrzeby naszego rozwoju duchowego i każe nam włączać się w proces odrodzenia nurtu chrześcijańskiego, który stanowi istotę tożsamości i duchowości Ukraińców, świadomie niszczonej przez rodzimych i obcych materialistów.

Działalność swoją rozpoczynamy otwarciem Galerii Sztuki Ukraińskiej, w której organizujemy wystawę sztuki cerkiewnej, będącej żywym dowodem odbudowy, odradzania się kultury ukraińskiej. Spełnia się więc proroctwo wielkiego poety T. Szewczenki, że spod ruin cerkwi...

*Ukraina wstanie!
I rozproszy mrok niewoli,
Światło prawdy wznieci,
I pomodlą się, już wolne,
Niewolników dzieci.*

Na wystawie ekspozujemy zespół 20 ikon z nieczynnej, zrujnowanej cerkwi w Cewkowie koło Lubaczowa, ikonę Matki Boskiej Pokrowy z Gorajca oraz cudowną ikonę Matki Boskiej z Dzieciątkiem z Korczmina. Pochodzą one z XVII–XIX w. i reprezentują różne pod względem stylu i techniki szkoły sztuki ikonograficznej. Restaurację tych bezcennych dla nas dzieł – w istniejącej przy Fundacji św. Włodzimierza Sekcji Ochrony i Konserwacji Zabytków Ukraińskiej Kultury Materialnej – prowadzą doświadczeni konserwatorzy zabytków, mgr Jadwiga Styryna i mgr Agata Mamoń.

Dalszą część wystawy stanowi ekspozycja ikon współczesnego krakowskiego malarza Jerzego Nowosielskiego oraz grafik Tyrsusa Wenhrynowicza, które są swoistą dokumentacją artystyczną wielu nie istniejących już dziś cerkwi.

Dzięki krakowskiej Kapitulie i Kurii Metropolitalnej użytkujemy kompleks budynków wielkości około 2000 m². Znaczną część (ponad 70%) prac remontowo-budowlanych już wykonaliśmy. Prace konserwatorskie tej zabytkowej posesji wykonujemy w znacznej części z dotacji przyznanej nam przez Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa. Natomiast wszystkie prace remontowo-budowlane wykonujemy ze środków społecznych. Dzięki środkom finansowym od naszych ofiarodawców stosunkowo szybko możemy realizować nasz plan budowy Centrum Ukraińskiej Nauki i Kultury. W Centrum tym – obok Galerii Sztuki Ukraińskiej – powstaje archiwum, biblioteka z czytelnią, sala konferencyjna, pokoje gościnne, księgarnia, redakcja czasopism oraz pracownie naukowo-badawcze Łemkowszczyzny, Bojkowszczyzny, Podlasia, Chełmszczyzny, Nadsania, Ziemi Przemyskiej.

Prócz remontu kapitalnego naszego kompleksu byliśmy organizatorami lub współorganizatorami (razem z Uniwersytetem Jagiellońskim) licznych międzynarodowych konferencji naukowych, których tematem były: 1. Ukraińska myśl polityczna w XX w., 2. Działalność Metropolity A. Szeptyckiego, 3. Niepodległościowe dążenia Ukraińców w XX w., 4. Działalność naukowa i twórczość literacka B. Łepkiego. Niektóre z nich odbiły się szerokim echem w środkach masowego przekazu nie tylko w Polsce i na Ukrainie, lecz również w Kanadzie i USA.

Zrealizowaliśmy film „Jaworzno” poświęcony ukraińskim więźniom politycznym, którzy w ramach akcji „Wisła” (1947–1949) osadzeni zostali w obozie w Jaworznie koło Katowic.

Fundacja wydała almanach „Miż Susidamy” szerzej informujący o ukrajinistycznych przedsięwzięciach naukowych i kulturalnych.

W najbliższej przyszłości planujemy wydanie materiałów z konferencji poświęconej niepodległościowym dążeniom Ukraińców w XX w., „Zarysu historii Podlasia”, pierwszego zeszytu z naukowej serii RUTHENICA z materiałami konferencji na temat twórczości B. Łepkiego oraz kolejnego numeru almanachu „Miż Susidamy”. Zamierzamy również zorganizować konferencję naukową na temat religijnego życia Ukraińców w X–XVIII ww., która dałaby obiektywną ocenę wkładu przedstawicieli obu konfesji (grekokatolików i prawosławnych) w duchowy rozwój Ukrainy, a także wystawę podarowanych nam wydawnictw ukrajinistycznych z różnych instytutów naukowych i naukowo-dydaktycznych ukraińskiej diaspory oraz wystawę dzieł współczesnych twórców z Ukrainy.

* * *

The Ukrainian Center of Education and Culture located at the Foundation of St. Volodymyr is not located in old Cracow by chance. Here in this city at the Wawel Castle lived and prayed princes of Kievan Rus', in the XV century worked S. Fiol, the first person to print in the world the cyrillic church books. In Cracow, also found are other persons – J. Kotermaak (XV century) to people in the XX century such as I. Zilynski, B. Lepkyj, I. Trusz, M. Bojczuk, A. Nowakiwski, L. Getz, J. Nowosilsky, T. Wenhrynowicz.

The founders and sympathizers of the Center are people who were evicted from their homes, the flame of faith lost, through an entire century the fire only was lit in front of ikons and also in demolished churches.

Baptizer of the Ukrainian nation, St. Volodymyr as the patron of our institution is the confessor of both faiths. This shows that everyone needs their faith and that we must find that christianity once again, which is portrayed in the faith of Ukrainians which was not entirely lost through times of materialistic turmoils.

The opening of our Ukrainian art gallery, beginning with an exhibition of church art because at this very moment we are experiencing and also living through the rebirth of both church and culture. The prophecy of the great poet T. Shevchenko who said that among the ruined churches „Ukraine shall rise” [...] and will pray for the freedom of the enslaved children.

*To disperse the darkness of bondage
Rightfullness will shine
And in freedom they shall pray
Children of the slaves.*

In our exhibition we have on display 20 ikons from closed and demolished churches from Cewkow near Lubachov, the ikon of the Blessed Virgin from Gorajtsa and also the ikon of the Blessed Virgin with Child from Korchmin. They are from the XVII–XIX century and represent different styles and technics of iconographic art. The restoration of these priceless ikons are located at the Foundation through the section of Conservation of Ancient Ukrainian Culture which is headed by mgr Jadwiga Styryna and mgr Agata Mamoń.

Another part of the exhibition, modern art of ikons which are painted by the well-known Cracow artist Juriy Nowosilsky and also the graphics of Tyrs Wenhrynowicz which displays churches which are non-existent at this time.

The building – 2000 m² was given to us for 25 years by the Kapituła and Metropolitan Kuria. The building itself is in need of restoration. Approximately 70% of the building has been completed

(major things). The work of the conservationist has been funded in a large capacity by the Social Committee of Preservation of Ancient Monuments in Cracow. However, all building remodeling depends on funds from others. Because of the help from our contributors, the work has been going at a fairly decent rate. In this Center, besides the art gallery, we are also planning the following: an archive, a library with a reading room, conference room, little hotel rooms, bookstore, publishing house and also a learning-studying group for Lemkivschyna, Bojkivschyna, Pidlassia, Cholmschyna, Nadsiaanna, and the lands of Peremyszl.

Besides the general renovation of our building, we also were organizers and co-organizers (along with the Jagiellonian University) of international educational conferences, in which the following themes were heard: 1. Ukrainian political thought of the XX century, 2. Work of Metropolitan A. Sheptycky, 3. Aspirations for an independent Ukraine in the XX century, 4. The literary works of B. Lepkyj. Not only did this conference find recognition in Poland and Ukraine, but it reached as far as Canada and the United States.

Also we have a video-film entitled „Jaworzno” which is dedicated to all ukrainian political prisoners, which during the act of „Wisla” (1947–1949) were transferred here (a concentration camp) near Katowice.

The foundation also published an almanac entitled „Miz Susidamy” (Between Neighbors) which gives information on ukrainian enterprise through education and culture.

In the near future, we plan to print the materials from the conference of the Aspirations for an independent Ukraine, the history of Pidlassia, the first educational exercise-book from the series RUTHENICA with materials from the conference about B. Lepkyj and also the second edition of our almanac „Miz Susidamy”. We also plan to have another conference under the subject „Religious life of Ukrainians from the X–XVIII centuries”, which would objectively show both faiths (greek-catholic and orthodox) and also an exhibition of books which were given to us by ukrainian educational institutions from the U.S. and Canada and also an exhibition of works of contemporary authors from Ukraine.

Реставратори ікон – Ядвіга Стирна-Навроцька та Агата Мамонь-Проконь.

СЛОВО ВОЛОДИМИРА МОКРОГО ГОЛОВИ ФУНДАЦІЇ СВ. ВОЛОДИМИРА НА ВІДКРИТТІ ВИСТАВКИ, 5 06.1992

Добрий день, Вельмишановні Пані і Панове!

Від щирого серця вітаємо Вас, дорогі гості з України і Польщі, у новоствореній Галереї українського мистецтва, якої діяльність вирішили ми почати виставкою того, що найцінніше, що говорить про нашу духовність і тотожність, а що з такою упертістю було нищене своїми і чужими матеріалістами.

Символічне відкриття виставки здійснив хор „Мойсей” під дирекцією о. Богдана Дрозда з Любліна.

Збережена в серцях, часто тільки в серцях наших, пісня не загинула, хоча разом з нашим виселенням і розпорошенням у 1947 році вона мала вмрети.

Наперекір всьому, наша пісня перетривала цілісно, тому що ми вірили – як хотів цього пророк України – ми вірили, що „наша пісня, наша дума не вмре, не загине”.

Не загинула наша пісня. Коли між Сяном і Дніпром топтано наші святі вогні на вівтарях минулого, тоді нищені ікони почали ми розмальовувати кольорами звуків наших духовних пісень.

Сьогодні, після багатьох років принижень і профанації стятості, показуємо на виставці чудом врятовані святі ікони з XVI, XVII, XVIII і XIX століть, які знов почули невіддільну від них церковну пісню.

Від імені Управи Фундації св. Володимира Хрестителя Київської Руси у Кракові хочемо Вам подякувати за спільно з нами переживане свято воскреслої молитви в іконі і пісні, молитви за гідне життя між Віслою і Дніпром.

У першу чергу подякуємо так численно репрезентованому тут духовенству – греко-католицькому, православному і римо-католицькому на чолі з Його Еміненцією Кардиналом Францішком Махарським і о. Прокурором Янушем Белянським, яким подвійно дякуємо, бо це завдяки їх зрозумінню ідеї Фундації в іншому тоді і важкому часі можемо зустрітися в цьому місці.

Сердечно дякуємо репрезентантам уряду вже вільної України на чолі з п. Міністр культури Ларисою Хоролець і п. Амбасадором України у Польщі Теодозієм Стараком, представником Президента Юрієм Зимою і Богданом Якимовичем, головою Львівського відділення Товариства „Україна”.

Ввічливо дякуємо п. Консул США Даєні Марковіц.

Зі щирого серця дякую професорам і студентам Ягеллонського університету на чолі з Його Магніфіценцією Ректором Анджеєм Пельчаром. Щиро дякуємо всім спеціалістам-реставраторам, працівникам Суспільного комітету охорони пам’яток Кракова і Майстерні консервації пам’яток, з якими так добре нам співпрацюється.

О. Віталій Максимович, парох православної парафії у Кракові і Тирс Венгриновичу розмові з членам! львівського хору

Дякуємо нашим дорогим землякам-українцям з Польщі, яких очолює Ю. Рейт. На закінчення широкосердно дякуємо працівникам: каменярям, електрикам, столярям, інженерам, які від матерії до духовності підносяться разом з неоціненною працею вельмишановних Ядвіги Стирни, Агати Мамонь-Прокоп, Тирса Венгриновича, Ігоря Кузика, а також з працею відданих ідеї членів Комітету виставки і членів Управи Фундації.

Тому що в нашій традиції є в важливих хвилинах дякувати пісню, прошу заспівати всім „Многая літа”; в цій бо пісні висловлюється сенс цілого чистого і гідного життя: „во здоровіє, во спасеніє”, тобто такого здоров’я тут, щоб заслужити на спасення там, у небесах.

Люблінський хор „Мойсей” на відкритті виставки

О. Віталій Максимович – парох православної парафії у Кракові та проф. Володимир Мокрий

Промова краківського митрополита о. кардинала Фраицішка Махарського

WYSTĄPIENIE METROPOLITY KRAKOWSKIEGO KS. KARDYNAŁA FRANCISZKA MACHARSKIEGO

Uczucie, które teraz mną włada to jest radość i wdzięczność. Wdzięczność Panu Bogu, który jest Bogiem historii, na przekór wszystkim, którzy myślą, że to jest Bóg słaby. Ten, który jest Panem historii pozwolił i drogi otworzył żebyśmy się tutaj znaleźli, i to znaleźli razem. Za to dziękujemy Zbawicielowi naszemu, który nas przygarnia do siebie, a równocześnie przygarnia nas, ludzi dwóch narodów, ku sobie, abyśmy byli bliżej Zbawiciela i równocześnie siebie nawzajem. Myśmy zaczęli z Panem Doktorem Mokrym rozmowy na ten temat w czasach, w których, mój Boże, nie tak znowu wiele było trzeba odwagi, ale trzeba było niewątpliwie być zdecydowanym na to, że pójdziemy pod prąd – tej oficjalnej ideologii, a co gorsza i praktyce dzielenia narodów. Kiedy przyszła wolność zastała nas już przy daleko zaawansowanej pracy. Za waszą odwagę, panie i panowie, jesteśmy wam bardzo wdzięczni, a myślę, że długa historia Kapituły Metropolitalnej krakowskiej, w której domu jesteśmy, zapisała jeszcze jedną, bardzo piękną kartę, i kościelną i polską, a jeżeli polską, to właśnie taką, wspólną – w tym najlepszym tego słowa znaczeniu, europejską; wspólną – wyprowadzającą się z jednego chrztu i prowadzącą ku wspólnocie. Bardzo dziękujemy za to i gorąco sobie życzymy, żeby to była jedna z tych kart, które będziemy razem pisać w Krakowie, w tym mieście, które potrafi służyć spotkaniu ludzi i narodów, i potrafi – przyjmując – równocześnie mnożyć otrzymane dary. Bardzo za to dziękujemy, jeszcze raz powtarzam, radujemy się wspólnie i wspólnie bierzemy się do roboty, dalszej roboty nie tylko nad tym domem, ale i nad kosztowaniem i mnożeniem daru chrześcijaństwa, daru kultury, daru wspólnoty.

ПРОМОВА МІНІСТРА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ ЛАРИСИ ХОРОЛЕЦЬ

Вельмишановні Пані і Панове!

Сьогодні у Кракові відбувається визначна подія – у Фундації св. Володимира, поважному осередку української культури на терені Республіки Польща відкривається виставка української ікони.

Дуже символічно, що ця виставка працюватиме саме в Кракові, одному з найвизначніших культурних центрів Європи, давній столиці Польщі, місті, де жили і творили такі великі українці, як професор Юрій Котермак-Дрогобич, письменник Богдан Лепкий, вчені Іван Зілінський, Стефан Томашівський, Володимир Кубійович, у місті, де 500 років тому у робітні Швайпольта Фіоля побачила світ перша друкована кирилицею книга, де на Раковіцькому цвинтарі вічним сном спочивають ті, хто боровся за українську державність вже у цьому столітті.

Діяльність кафедри україністики у Ягеллонському університеті, відкриття у Кракові Фундації св. Володимира, дає нам надію, що через пізнання культури порозуміння між поляками і українцями проходитиме значно легше, що наші народи і наші держави покажуть невдовзі зразок цивілізованих добросусідських відносин, які ґрунтуватимуться не на ідеологічних гаслах, а на взаємоповазі один до одного.

XX сторіччя закінчується. Воно пронеслося двома руйнівними війнами над нашим континентом. Кінець сторіччя позначений екологічними катастрофами. Але надія вмирає останньою. Сьогодні ми хочемо мати таку надію.

Припинилося апокаліптичне протистояння двох систем. Утворення на руїнах „советської імперії” незалежних держав стало в наш час одним з найважливіших факторів міжнародних стосунків. Все це суттєвим чином змінило зміст і структуру політичних, економічних зв'язків не тільки в Європі, а й в усьому світі.

В Центральній та Східній Європі ситуація змінилася з виникненням держави Україна.

Головні принципи, на яких ґрунтується наша зовнішня політика – це пріоритет державних інтересів з одного боку, а з іншого – виконання норм міжнародного права, Статуту ООН, Гельсінкського Заключного акту.

26 лютого цього року Президент Леонід Кравчук в Гельсінки поставив підпис під Заключним актом Ради по безпеці та співробітництву в Європі. Тим самим завершився цілий етап боротьби України за свій рівноправний статус на Європейському континенті.

Ми дуже добре пам'ятаємо, що Польща була першою державою, яка визнала незалежність України у грудні 1991 р. А нещодавно у Варшаві, вперше на найвищому державному рівні, було підписано договір про добросусідські відносини між Польщею і Україною.

Україна докладає зараз багато зусиль, щоб забезпечити культурні потреби польської національної меншини. Сподіваємося, що таке розуміння буде й з боку польського уряду по відношенню до української меншини у Польщі. Щиро віримо, що у недалекому майбутньому Сейм Республіки Польща оцінить належним чином страшну операцію „Вісла”, яка до цього часу гірким боєм пече пам'ять кожного українця, де б він сьогодні не жив – у Польщі, в Україні, чи на американському континенті.

Нам разом – Польщі та Україні – будувати Європейській дім.

І ми побудуємо його не тільки на ґрунті міжнародних домовлень, але й на ґрунті гуманізму, розуміння нашої історії, культурної спадщини.

Ми прекрасно знаємо, що польсько-українські стосунки були непростими в царинах політичній, релігійній, мовній.

Щоб збудувати майбутнє, треба розуміти своє минуле.

Мені надзвичайно приємно відкрити виставку ікони в давній столиці Польщі – Кракові. Віриться, що такі культурні імпрези стануть традиційними у вільній Польщі і вільній Україні. Дякую.

ВИСТУП ПРЕДСТАВНИКА УКРАЇНИ ТЕОДОЗІЯ СТАРАКА

За час перебування тут, в дипломатичній місії незалежної Української держави, я переживаю, мабуть, сьогодні найщасливіший день.

Jest to dzień praktycznie odrodzenia tego, co kiedyś w ciągu wieków łączyło nasze narody. Przeżyliśmy razem całe wieki. Różnie bywało. Było dużo złego, ale było i dużo dobrego. I właśnie na pewno sumienie chrześcijańskie nakazuje nam zapomnieć o tym, co było złe i pamiętać o dobrym. Cieszę się, że po podpisaniu pierwszego w historii traktatu między wolną demokratyczną Polską a wolną demokratyczną Ukrainą dochodzi do realizacji tych idei zawartych w tym traktacie. Cały ten traktat jest przesiąknięty ideą współpracy i przyjaźni, nie tej przyjaźni, o której tak dużo mówiono w czasie ostatnich pięćdziesięciu lat, a przyjaźni naprawdę ludzkiej, opartej na wysokich ideałach humanizmu i chrześcijaństwa. Dzisiejszy dzień jest już tego dowodem, że kroczymy ku temu. Kraków odegrał dużą rolę też w historii ukraińskiej kultury i naród ukraiński pamięta o tym. Pani Minister już wymieniała wiele wybitnych osobistości, działaczy ukraińskiej nauki i kultury związanych z Krakowem. Ten spis można kontynuować dalej, było ich o wiele więcej, Kraków był zawsze miastem naprawdę przyjaźni i ufam, że takim będzie nadal. Pierwsze, tak duże centrum ukraińskie w Polsce, na pewno będzie nie tylko jedynym ośrodkiem kultury ukraińskiej, wznowienia życia duchowego mniejszości ukraińskiej w Polsce, ale ufam, że zapoczątkuje sieć całą podobnych instytucji w Polsce, tak jak i ufam, że podobne instytucje polskie powstaną na Ukrainie, zresztą już są w toku organizacji. Właśnie przez kulturę na pewno lepiej się zrozumiemy, zbliżymy, poznamy się. Zrozumiemy, że nic nie powinno dzielić, że powinniśmy żyć naprawdę po bratersku, że dojdziemy do tego, może, że granice między naszymi państwami pozostaną tylko na mapie. Chcę, abyśmy doszli do tego, żeby Polak czuł się we Lwowie jak w domu i żeby Ukrainiec w Przemyślu czuł się jak w domu, żeby wszystko poszło w niepamięć, to co było złe. Myślę, że jest symboliczne, że otwarcie tego Centrum Kultury Ukraińskiej w Polsce zaczęło się właśnie od prezentacji sztuki cerkiewnej, chrześcijańskiej, bo tylko dzięki chrześcijaństwu głęboko pojętemu zapomnimy o złym i będziemy kroczyć naprzód, pamiętając o tym dobrym, co było kiedyś, i utrwalać to dobre między naszymi narodami.

Міністр культури України Лариса Хорощук та представник України Теодозій Старак на відкритті виставки

Вітаю всіх українців в Польщі з початком відродження, такого ширшого відродження духовного життя. Хай ця домівка, перша домівка, стане тою першою ластівкою, яка пролетить через інші міста у Польщі, де є українці, а вони розкидані по всій цій землі. Хай виникають такі домівки скрізь, хай черпають в них люди української національності наснагу, хай вони, отакі центри, нагадують їм про їхнє коріння. І вірю, що якщо ніякі чорні, ворожі, сили, страхітливі сили зла, не зуміли зламати нас досі, не зламають нас і далі, і ми будемо жити. Жити, як в нас на Україні кажуть, як Бог приказав.

Перемишль, 3.06.1992 р.

Христос Воскрес!

Вельмишановна Управо Фондації св. Володимира!

Дуже сердечно дякую за ласкаву пам'ять, і за запрошення на врочисте відкриття Галереї українського мистецтва.

Мав я велику охоту бути на цій урочистості, й планував поїхати, але на жаль вчора, вночі, мав я атак серця, і тому у такому стані здоров'я не можу поїхати. Дуже мені прикро, що не можу приїхати, але [...] не можу ризикувати.

Пересилаю дуже сердечний привіт та бажаю успіхів у Вашій благородній праці.

Остаю з глибокою пошаною для цілої Управи – щиро зичливий

о. Степан Дзюбина

* * *

Бібліотека Української Діаспори
Велика Житомирська, 4,
Київ 252025, тел. 228-02-76

Дорогі земляки!

Співробітники Бібліотеки української діаспори у Києві з великою втіхою вітають Фондацію св. Володимира у Кракові з нечуваною подією, про яку раніше не можна було б і мріяти – відкриттям Галереї українського мистецтва.

Ми сприймаємо цю подію як дуже важливий крок у відродженні української культури, утвердженні молодой Української держави. Радіємо, що у Польщі поширюватимуться знання про набутки тисячолітньої української культури. Віримо, що відкриття Галереї стане ще однією вагомою цеглинкою у побудові доброго імені і авторитету України у світовому співтоваристві.

Дай Боже, щоб за цією першою виставкою поставали все нові й нові, не менш значні і важні. Сподіваємося, що діяльність Фондації сприятиме належному визнанню українців на своїх етнічних теренах і утвердженню їх прав як національної меншини у Польщі.

З найліпшими побажаннями

Директор бібліотеки Віктор Погребняк

* * *

RAMJATKY UKRAINY
8/1 Borychiv Tik, Ukraine 252070
tel/fax (044) 416-14-04

Вельмишановні Пані і Панове!

Редакція часопису „Пам'ятки України” щиро вітає Вас з визначною подією у житті Фондації св. Володимира у Кракові – відкриттям Галереї українського мистецтва.

Зичимо Вам успіхів у нелегкій праці відродження української культури. Запевняємо Вас у тому, що ми розраховуємо на тісне співробітництво з Фондацією та намагатимемося надавати всебічну допомогу краківському українству та працівникам Фондації.

З найщирішими побажаннями

Головний редактор Анатолій Сериков

Gdańsk, 3 czerwca 1992 r.

Towarzystwo Polsko-Ukraińskie w Gdańsku
Zarząd Główny

Szanowny Pan
Włodzimierz Mokry
Fundacja św. Włodzimierza

Zarząd Główny Towarzystwa Polsko-Ukraińskiego w Gdańsku z radością wita fakt otwarcia Centrum Ukraińskiej Nauki i Kultury w Krakowie. Sądzymy, iż jest to bardzo ważny moment w stosunkach pomiędzy Polakami a Ukraińcami, gdyż po latach działań nieformalnych tworzy się miejsce stanowiące trwały fundament dla wzajemnych kontaktów.

Centrum Ukraińskiej Nauki i Kultury w Krakowie jest dla środowisk polskich i ukraińskich Ziemi Gdańskiej ukoronowaniem wieloletniej pracy jego animatorów na polu zbliżenia pomiędzy narodami polskim i ukraińskim. W momencie, gdy niepodległa Rzeczpospolita Polska i suwerenne Państwo Ukraińskie zaczynają układać swoje dobrosąsiedzkie stosunki zainauguowanie działalności Fundacji św. Włodzimierza Chrzcziciela Rusi Kijowskiej w zespole budynków przy ul. Kanoniczej stanowi nadzieję na zrealizowanie słów Józefa Łobodowskiego zawartych w jego „Pieśni o Ukrainie”:

*Zapomnieć, co mi gorzkie serce struło,
mów Dniepr i Wiślę związać pieśni stulą,
wyprostować ścieżki młodym dziejom;
twardo w ziemię wbić zwycięską stopę
pod Kluszynem i pod Konotopem
i sztandary rozpostrzeć ...
Niech wieją!*

**Andrzej Zbierski, Aleksander Hnatiuk, Tadeusz Stegner,
Mirosław Kopydłowski, Krzysztof Figiel, Piotr Tyma**

Kraków, dnia 6.06.1992 r.

Wielce Szanowny Panie Prezesie, równocześnie mój uniwersytecki Kolego, a w ogóle to Drogi Panie Włodzimierzu:

Tych kilka myśli ogólniejszej oraz okolicznościowej natury, jakie mi się nasunęły z okazji oficjalnego już zainaugurowania działalności powołanej przez Pana do życia przed pięciu bodaj laty krakowskiej Fundacji św. Włodzimierza, uporządkowałem sobie na wszelki wypadek idąc na uroczystość otwarcia wystawy ukraińskiej sztuki cerkiewnej. Sądziłem bowiem, że może trzeba je będzie wypowiedzieć, jeśli już nie na głos, publicznie w którymś momencie tej uroczystości (zwłaszcza że jak mnie doszły słuchy zarówno przygotowania do tego otwarcia mocno się ostatnio pokomplikowały, a całe dzieło Fundacji i Centrum Ukraińskiej Nauki i Kultury, Pańskie wymarzone dzieło ostatniego dziesięciolecia, zostało przez ludzi małych a zawistnych spostonowane), szczególnie w sytuacji, gdyby w momencie otwarcia pewne sprawy miałyby nie zostać poruszone, nie powiedziane, to przynajmniej prywatnie, wobec tego, który to dzieło stworzył i swoją niespożytą energią podtrzymuje, a także jego najbliższych współpracowników, z członkami własnej rodziny włącznie.

Na szczęście obawy się nie spełniły, otwarcie odbyło się nadspodziewanie uroczystie i godnie, z udziałem nie tylko osobistości reprezentujących instytucje i środowiska, jakie tu i teraz powinny być dokonującym się na ulicy Kanoniczej 15 aktem zainteresowane (na szczęście tylko chyba niewielu z nas zdawało sobie należycie sprawę z tego kto i dlaczego nie był obecny i jakie wynikały z tego moralne szkody dla samej sprawy; raz jeszcze dowodnie się okazało, że nieobecni racji naprawdę nie mają), ale i czynników oficjalnych, ze strony zwłaszcza ukraińskiej, nie mówiąc już o Kościele krakowskim, gospodarzu zresztą tak samego budynku jak i całej najbliższej okolicy (mam nadzieję, że zarówno kronikarz-protokolant jak i prasa odnotują skrzętnie kto był i co powiedział i głośno, i w tzw. kuluarach), tak że nie było potrzeby wprowadzania pewnych akcentów czy stawiania przysłowiowych kropek nad i. Dlatego niech tych kilka myśli z owego zbytecznego, niepotrzebnego więc i niewygłoszonego przemówienia, mocno zresztą osobistych, pozostanie utrwalonych na papierze, może dla kogoś, choćby owego kronikarza bieżących wydarzeń krakowskich czasu Dni Krakowa tegorocznych czy publicysty-komentatora, a nawet może kiedyś i jakiegoś historyka naszego środowiska naukowego, uniwersyteckiego, i tej jego cząstki, jaką już sam Pan i Pańska Fundacja właśnie tworzyacie, nie tylko przecież na dziś, na teraz.

Oto bowiem kiedy szedłem swoją zwykłą trasą pieszą w okolice naszej Almae Matris Jagiello-nicae, poczynając od samego matecznika krakowskości, dawnego przedmieścia krowodrzańskiego, potem główną aleją Plant obok kościoła św. Anny, Collegium Novum u wylotu ulicy Wolskiej–Piłsudskiego–Manifestu Lipcowego i znowu od niedawna Marszałkowi poświęconej (to gdzieś tu niedawno, w krzakach plantowych mieliśmy obaj – z woli Chrzana – prześmiewcy babińskiego, tygodnikowego felietonisty – knuć jakieś niecne zamiary jako dwaj „Żydzi ukraińscy”), mijając u wylotu Wiślniej dwie leżące naprzeciw siebie ważne krakowskie siedziby: redakcję jakże życzliwego zawsze dla Pana i spraw ukraińskich „Tygodnika Powszechnego”, ulokowaną niezmiennie od lat w tylnej oficynie pałacu arcybiskupów krakowskich, oraz – dawny kościół i klasztor ponorbertański, przez dwa wieki prawie służący przed rokiem 1945 Pańskim przodkom w wierze i kulturze narodowej jako cerkiew greckokatolicka, Filharmonię właśnie odrestaurowaną po pożarze, gdzie miały miejsce głośne i ważne manifestacje obecności w tym mieście mniejszości ukraińskiej i jej kulturowej tożsamości w postaci tzw. szewczenkowskich koncertów, odcinek Plant na tyłach klasztornych zespołów ogrodowych ojców franciszkanów i klasztoru, przez długie lata także więzienia i sądów, św. Michała, ostatnimi laty rekonstruowany do swojego dawnego secesyjnego wyglądu dzięki małej architekturze ścieżek spacerowych, pomników, płotków, ławek i kiosków oraz zieleni miejskiej, wreszcie dochodząc do wzgórza wawelskiego obok seminarium na Podzamczu, aby skrócić w najpiękniejszą ulicę

starego, gotycko-renesansowo-barokowego Krakowa, Kanoniczą – uzmysłowiłem sobie nagle, że oto czekająca nas uroczystość stanowić będzie jeden z najistotniejszych przejawów tego, jak nasza współczesność wchodzi, wpisuje się, całkiem logicznie i naturalnie, w historię, w przeszłość tego miasta stołecznego i całej prowincji małopolskiej, w dzieje naszej wspólnej ojczyzny, Rzeczypospolitej wielu narodów, w historię i w czasy przyszłe zarówno Polski jak i Ukrainy.

A kiedy doszedłem na miejsce, minąwszy Dom Długosza, dziś siedzibę Papieskiej Akademii Teologicznej, i najważniejsze domy kanoników krakowskich, kiedy zobaczyłem transparent nad ulicą z napisem „wystawa ukraińskiego malarstwa cerkiewnego”, rozpięty między siedzibą Fundacji pod numerem 15 a domem naprzeciwko o numerze 14 (to przecież mój pierwszy prawdziwy krakowski dom, w którym po latach koczowania po stacjach prywatnych, studenckich bursach i domach akademickich, z pokoszarowymi barakami na Zakrówku włącznie, mogłem wreszcie zamieszkać jak człowiek wraz z żoną i wkrótce tu urodzonym pierwszym z naszych trojga dzieci), kiedy wszedłem – po raz pierwszy w życiu także od czasu, kiedy trwał tu już remont i adaptacja kamienicy dla potrzeb Fundacji i jej agend – kiedy wszedłem więc przez bramę z odnowionym portalem do sieni, zaglądnąłem do otwartych już po remoncie pomieszczeń na parterze i piętrze pierwszym, rzuciłem pobieżnie okiem na to, co rozmieszczono na stelażach i zawieszono na ścianach (za chwilę pomieszczenia się zapełniły tłumem, dojście do eksponatów było wielce utrudnione), potem wyszedłem z powrotem na ulicę, aby porównać stan obecny fasady kamienicy, z niewiarygodnie pięknymi portalami i parapetami okien górnej kondygnacji, z eksponowaną wewnątrz, na wystawie fotografią stanu sprzed renowacji, kiedy wreszcie dyskretnie zerknąłem na zasłonięte drewnianą ścianką-bramą podwórze otoczone niewiele jeszcze wprawdzie rękoma rekonstruktorów dotknięte budynki oficyny, gdzie w przyszłości przewidziane jest miejsce i na drukarnię, i na kaplicę, i pomieszczenia gospodarcze, ale obiecujące jakże wiele na przyszłość – oby dane mi było jeszcze zobaczyć za życia ten ich przyszły kształt i pełnione funkcje: – zrozumiałem nagle, że to jest to właśnie, o co w tym całym przedsięwzięciu, zdawałoby się niegdyś niewiarygodnym dla zrealizowania, szalonym wprost, jego twórcy, pomysłodawcy i realizatorowi idei chodziło.

I już nic, co potem nastąpiło, nie mogło zatrzeć czy zachwiać tego pierwszego wrażenia, jakie się rychło przerodziło w twarde, realne przekonanie, że tak się ma rzecz rzeczywiście. Utwierdzało w tym przeświadczeniu wszystko czego byliśmy na uroczystości świadkami, co widzieliśmy i słyszeli, co zostało wyrażone czy zademonstrowano wprost, pogładowo, i co dało się jedynie wyczuć, przeczytać jakby między wierszami, domyśleć, dopowiedzieć sobie. I przekonać się – to lekcja, nauka wprost nie tylko dla wszelkich przeciwników Pańskiej idei, jej „niedrugów” jawnych i skrytych, ale dla wszelkiej maści sceptyków, niedowiarków, ludzi małej wiary, malkontentów – że decyzja sprzed kilku laty by tu właśnie i w takiej postaci zrealizować wielkie marzenie Pańskiego życia, do jakiego skonkretyzowania się pierwotnego dał impuls najważniejszy fakt przyznania Panu nagrody przez Fundację Jana Pawła II, była ze wszech miar słuszna, a co więcej – całkiem w sensie urzeczywistnienia realna, z wyczuciem potrzeb czasu, momentu historycznego, oraz miejsca i zapotrzebowań społecznych podjęta.

Poświadczały to i same osoby na uroczystości zgromadzone (a kogóż tam nie było poza oczywiście gospodarzami-organizatorami oraz gronem współpracowników Prezesa i jego rodziną: JE Ksiądz Kardynał Franciszek Macharski, charge d'affaires Ukrainy i minister kultury tego kraju, obaj artyści wystawiający swoje prace obok zabytkowych ikon, Jerzy Nowosielski i Tyrs Wenhrynowicz, ludzie świata kultury i nauki Krakowa, przyjaciele i sympatycy tak samo nowo otwartej czy raczej inaugurującej swoją działalność instytucji naukowo-kulturalnej, członkowie dwóch zespołów artystycznych: chóru duchownych i kleryków greckokatolickich z Lublina „Mojsej” i zespołu ludowego ze Lwowa), i to wszystko, co niektórzy z uczestników zechcieli oficjalnie wypowiedzieć w swoich wystąpieniach. Ale dla mówiącego te słowa argumentem najbardziej przekonującym i świadectwem najwięcej wymownym stało się co innego jeszcze – ta szczególna atmosfera nie tyle „chaty rozśpiewanej”, co

kamienicy kanonickiej sztuką malarską dawną i nową ubarwioną i uświetnioną, gwarem rozmów w dwóch językach bratnich tętniącej, chwilami tekstami mówionymi i śpiewanymi się modlącej; dla autora tych słów momentem najbardziej przejmującym była chwila kiedy myszkując przed oficjalnym otwarciem wystawy po pomieszczeniach natknął się na scenę następującą: cała duża grupa lwowskich śpiewaków w strojach ludowych klęczała przed cudowną ikoną Matki Bożej z Korczmina w otoczeniu wszystkich pozostałych obrazów z rekonstruowanego ikonostasu i modliła się tak, jak się umieją modlić (wiem coś na ten temat, bo w dzieciństwie w ziemi stanisławowskiej bywałem z rodziną w cerkwiach grekokatolickich i widziałem te formy pobożności i duchowości wschodnio-zachodniochrześcijańskiej) ludzie ze wschodniej Galicji, Rusini-Ukraincy.

Tu i wtedy uzmysłowiłem sobie najwyraźniej i najbardziej dobitnie, że przeżywamy, uczestnicy tej uroczystości, moment nie tylko podniosły i wzruszający, ale i ważny, w perspektywie, w płaszczyźnie dziejącej się na naszych oczach i z naszym jakimś udziałem historii, procesu dziejowego tej części Europy, doniosły że zaczęte przez Pana, Drogi Panie Włodzimierzu, zbożne dzieło, przyjmujące takie właśnie a nie inne kształty realizacyjne, było dziełem poczętym fortunnie, pod dobrą gwiazdą, w Imię Boże i z Bożą pomocą, że łączy ono w przedziwny sposób historię naszej wspólnej ojczyzny (jakże trafnie powoływał się Pan i odwoływał do tych epizodów z dziejów państwa piastowsko-jagiellońskiego i historii oraz kultury tego kraju w wiekach następnych tak w programie wystawy jak i w swoim wstępnym przemówieniu) ze współczesnością, Kraków późnego średniowiecza, renesansu i baroku z uniwersytecką slawistyką XIX i XX stulecia, wątki kulturowe, a więc dzieła, idee, myśli i ludzie, cały nurt rusko-ukraiński w kulturze tego kraju i państwa, tego całego regionu Europy środkowo-wschodniej – z naszą dzisiejszą, jakże skomplikowaną rzeczywistością, sprawy świeckie, „doczesne”, społeczno-obyczajowe, narodowościowe, polityczne, kulturalne i naukowe – z duchowymi, z kwestiami wiary i obrządku, życia kościelnego i religijnego, całej naszej duchowej kultury. I oczywiście z Osobą Tego, kto na tej samej podwawelskiej ulicy Kanoniczej mieszkał przez lata, po niej – kierując się ku ulicy Franciszkańskiej i nieraz odmawiając brewiarz bądź jakieś inne teksty czytając – chadzał, może już wówczas swoje przyszłe wielkie słowiańskie, a więc i „ruskie” myśli, idee, zamierzenia i dzieła wynaszał.

I chyba nie jest przypadkiem, lecz może i czymś opacznościowym, dla nas także symbolicznym, pełnym swoich ukrytych znaczeń jest ta okoliczność, że ofiarowany Panu przez Kraków, przez Kościół krakowski budynek pokanoniczny ulokowany jest w miejscu, skąd równie jest niedaleko, ba, całkiem blisko, jest i na Wawel, i do pałacu arcybiskupów krakowskich, na Uniwersytet w jego najstarszych i najnowszych równocześnie pomieszczeniach, oraz po obu – jedynych nota bene w tym mieście i w całej ziemi krakowskiej – świątyniach chrześcijańskich obrządku wschodniego, bizantyńsko-słowiańskiego, gdzie się zbierają na modlitwę i liturgię i modlą się oraz śpiewają w mowie Cyryla i Metodego Pańscy współziomkowie-współbracia, tej na ulicy Szpitalnej, prawosławnej więc, i tej obecnie na Kazimierzu, u świętej Katarzyny i klasztorze augustiańskim ulokowanej, unicko-grekokatolickiej (nie mówiąc już o tym, że równie niedaleko leży przecież zarówno św. Norbert jak i świątynka, która mogłaby w przyszłości jego dawniejsze funkcje przejąć na niedalekim również Smoleńsku).

Niechże więc tak właśnie i w takich oto warunkach poczęte dzieło rozwija się, umacnia i przynosi oczekiwane owoce, niech służy chwale Bożej i pożytkowi ludzi, niech przynosi Panu, Panie Prezesie, oraz Pańskim najbliższym, tak tym kręgu Rodziny, jak i bezpośredniego środowiska zawodowego, uniwersyteckiego, jak wreszcie całej Waszej narodowo-religijnej wspólnoty ukraińskiej tu, nad górną Wisłą, pod Wawelem od czasów Szwejpolta Fiola i Jurija-Jerzego z Drohobycza Koterbaka osiadłej i kulturę chrześcijańską w tym kraju i państwie współtworzącej – jak najwięcej duchowego dobra oraz moralnej satysfakcji.

Ryszard Łużny

UKRAINA NA KANONICZEJ

Europejski Miesiąc Kultury przynosi nam wiele niespodzianek. 5 czerwca br. krakowianie mogli uczestniczyć w niecodziennym wydarzeniu. Działająca już od dłuższego czasu Fundacja im. św. Włodzimierza Chrzciciela Rusi Kijowskiej z siedzibą w Krakowie otworzyła uroczyście podwoje Centrum Ukraińskiej Nauki i Kultury. Piękna jego siedziba mieści się w częściowo już odrestaurowanej, gotycko-renesansowej kamienicy przy ul. Kanoniczej 15, wydzierżawionej od Kurii Metropolitalnej. W amfiladowych salach na I piętrze rozpoczęła działalność Galeria Sztuki Ukraińskiej prezentując wystawę pt. „Ukraińska Sztuka Cerkiewna”.

Na naszych oczach kultura ukraińska zaczyna wychodzić z podziemia i powraca do krwiobiegu kultury europejskiej. Odkrywamy, że Ukraińcy żyją także wśród nas. Upadają slogany o jednym państwie i jednym narodzie.

Niezwykle uroczyste otwarcie wystawy zgromadziło mnóstwo osób z różnych środowisk. Byli pomiędzy nimi przedstawiciele duchowieństwa rzymskokatolickiego (kardynał Marcharski), grekokatolickiego i prawosławnego, ambasador Ukrainy, ukraiński minister kultury, przedstawiciel prezydenta Ukrainy, ludzie sztuki i kultury. Usłyszeliśmy obietnicę tworzenia podobnych centrów polskiej kultury na Ukrainie, wypowiedzianą piękną polszczyzną ustami jej ambasadora – Teodozego Staraka.

Symbolicznemu spotkaniu obu narodów towarzyszyły chóry z Lublina i Lwowa, których śpiew – jak powiedział Włodzimierz Mokry – po wielu latach znów usłyszały ikony.

Jan Kruszyński

„Tygodnik Powszechny.” Katolickie pismo społeczno-kulturalne, Kraków, nr 26/28.06.1992r.

УКРАЇНА НА КАНОНІЧІЙ

Європейський місяць культури приносить нам багато несподіванок. 5 червня ц.р., кравків'яни могли брати участь у нещоденній події. Діюча вже від довшого часу Фундація св. Володимира Хрестителя Київської Русі врочисто відкрила двері Центру української науки і культури. Її прекрасна резиденція поміщується в частинно вже відреставрованій готично-ренесансовій кам'яниці на вулиці Канонічій 15, орендованій від Митрополічії курії. В анфіладових залах, презентуючи виставку „Українське церковне мистецтво”, почала свою діяльність Галерея українського мистецтва.

На наших очах українська культура починає виходити з підпілля і повертає у кровний обіг європейської культури. Відкриваємо, що українці живуть також серед нас. Падають стандартні фрази про одну державу і одну націю.

Надзвичайно врочисте відкриття виставки зібрало дуже багато осіб з різних середовищ. Були посеред них представники римо-католицького (кардинал Махарський), греко-католицького і православного духовенства, ambasador України, український міністр культури, представник президента України, люди культури і мистецтва. Почули ми обітницю творення подібних центрів польської культури в Україні, висказану гарною польською мовою устами її ambasadora – Теодозія Старака.

Символічну зустріч обох націй супроводжували хори з Любліна і Львова, яких спів – як сказав Володимир Мокрий – після багатьох років знов почули ікони.

WSPÓLNE NIEBO

W szesnastowiecznej kamienicy przy ulicy Kanoniczej 15 w Krakowie czynne jest od 5 czerwca Centrum Nauki i Chrześcijańskiej Kultury Ukraińskiej. Miarą jego znaczenia może być fakt, że jest pierwszym tego rodzaju ośrodkiem, reprezentującym jedną tylko z narodowości dawnego ZSRR, wchodzącym na miejsce instytucji służących kultywowaniu przyjaźni polsko-radzieckiej.

Centrum założone zostało dzięki środkom zgromadzonym przez Fundację Św. Włodzimierza Chrzciela Rusi Kijowskiej, w Krakowie. Jej powstanie wiąże się z nagrodą otrzymaną przez prezesa-założyciela, dr Włodzimierza Mokrego, za działalność naukową, ukazującą chrześcijańskie korzenie kultury ukraińskiej. Celem ośrodka jest zarówno oddziaływanie na spustoszoną i wyjąłowaną przez dziesięciolecia komunizmu Ukrainę (dr Mokry mówi o „duchowym Czarnobylu”, którego skutki będą równie trudne do przezwyciężenia, jak następstwa katastrofy w elektrowni jądrowej), jak tworzenie podstaw autentycznego porozumienia pomiędzy sąsiadującymi narodami. Tym celom służyć ma, między innymi, wydawane przez fundację pismo „Między sąsiadami”, zamieszczające publikacje w języku polskim i ukraińskim.

W salach na piętrze otwarto Galerię Sztuki Ukraińskiej, w której do października oglądać będzie można trzy wystawy. Jedna prezentuje ikony i ikony cerkwi, malowane przez Jerzego Nowosielskiego, druga drzeworyty Tyrsusa Wenhrynowicza przedstawiające nie istniejące już cerkwie greckokatolickie w Polsce, trzecia poświęcona jest działalności konserwatorskiej prowadzonej przez fundację. Taki profil ekspozycji wydaje się w pełni uzasadniony faktem, że stan zachowania materialnych podstaw duchowości ukraińskiej w Polsce jest bardzo zły. Dramatyzm sytuacji dobrze oddają fotografie przedstawiające cerkiew w Wierzbicy, w woj. zamojskim, która w następstwie wieloletnich zaniedbań zawaliła się w lutym tego roku.

Bardziej optymistyczny charakter będzie miała kolejna ekspozycja prezentująca książki, jakie napływają pod adresem Centrum Ukraińskiego w Krakowie w następstwie kwesty przeprowadzonej przez dr Mokrego w ośrodkach badań ukrainistycznych w USA i Kanadzie. Dary przychodzą z najpoważniejszych ośrodków badawczych, między innymi z Uniwersytetu Harvarda, Emonton, Toronto i Winnipeg. W planach fundacji leży stworzenie ośrodka, mogącego współpracować z powołaną przed trzema laty Katedrą Filologii Ukraińskiej w Instytucie Filologii Wschodniosłowiańskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim. Jej cel wykracza jednak poza działalność ściśle naukową, ku sferze ducha. „Gdybyśmy – mówi prezes fundacji – potrafili wnieść się o centymetr ponad ziemię, zobaczylibyśmy nad sobą wspólne niebo”.

M. St.

„Rzeczpospolita”, Warszawa, 09.07.1992 r.

Будинок Центру української науки і культури

СПІЛЬНЕ НЕБО

У кам'яниці XVI ст. на вулиці Канонічій, 15, у Кракові відкритий є від 5 червня Центр української науки і культури. Мірою його значення може бути факт, що це перший цього роду осередок, який репрезентує одну тільки націю бувшого СРСР і займає місце інституцій, які служили плеканню польсько-радянської дружби. Центр заснований був завдяки фондам, зібраним Фондацією св. Володимира Хрестителя Київської Руси в Кракові. Виникнення Фондації пов'язане з нагородою, отриманою її засновником д-ром Володимиром Мокрим за наукову діяльність, у якій вказував на християнські корені української культури. Метою осередку є як впливання на спустошену і знекровлену десятиріччями комунізму Україну (д-р Мокрий говорить про „духовний Чорнобиль”, наслідки якого буде так само важко перебороти, як і наслідки катастрофи в ядерній електростанції), так і творення основ автентичного порозуміння між сусідніми націями. Цій меті служитиме, м.ін., видаваний Фондацією альманах „Між сусідами”, в якому друкуватимуться публікації польською та українською мовами. В залах на другому поверсі відрито Галерею українського мистецтва, в якій до [...] можна буде оглядати три виставки. Одна представляє ікони і картини церков, мальовані Юрієм Новосільським, друга – дереворити Тирса Венгриновича, що зображають частинно вже неіснуючі, греко-католицькі церкви у Польщі, третя присвячена є реставраторській діяльності, веденій Фондацією. Такий профіль експозиції здається бути повністю оправданий фактом, що стан збереження матеріальних основ української духовності у Польщі є дуже поганий. Драматизм ситуації добре віддають фотографії з зображенням церкви у Вербиці в Замістському воєводстві, яка внаслідок багаторічних занедбань завалилася в лютому 1992 р. Більш оптимістичного характеру буде чергова експозиція, що представлятиме книжки, які надходять на адресу Українського центру в Кракові внаслідок збірки, проведеної д-ром Мокрим в осередках українознавчих студій у США і Канаді. Дари надходять з найповажніших дослідницьких осередків, м.ін., з Гарвардського університету, Едмонтону, Торонто, Вінніпегу. В планах Фондації є створення осередку, який міг би співпрацювати з покликаною три роки тому Кафедрою української філології в Ягеллонському університеті. Її мета виходить однак поза діяльність суто наукову, до сфери духа. „Коли б ми, – говорить голова Фондації, – зуміли піднятися сантиметр над землею, побачили б над собою спільне небо”.

З ВПИСІВ ДО ПРОПАМ'ЯТНОЇ КНИГИ ВИСТАВКИ

Не все, але багато про відчуття відвідувачів нашої виставки можуть сказати їхні записки в пропам'ятній книзі. Вписалися тут не лише українці й поляки, частину записок яких наводимо, але також німці, білоруси, литовці, словаки, лужичани, естонці, французи, каталонці, голландці, англійці, американці, угорці, італійці, шведи, швейцарці, японці, бельгійці.

Виставка української ікони у Фундації Святого Володимира голубить radoцями, добром, натхненням жити, діяти, творити в ім'я Воскресіння України. Слава її творцям! – Лариса Хоролець, міністр культури України

Безмежно щасливий від того, що відкрив для себе Краків через виставку української ікони організованої Фундацією Святого Володимира. Схилиюся перед жертовністю п. В. Мокрого, активістів Фундації. Дякую – Юрій Зима, перший заступник представника президента у Львівській області

У Кракові започатковано могутній осередок української культури. З роси і води Фундації св. Володимира – Богдан Якимович, голова Львівського відділення Товариства „Україна”

Тепло на серці в цьому будинку, наче в старій батьковій хаті – В. Петранюк, Український театр „Дзеркало”, Київ

Браття! Святу справу робите. Дай Вам Господь сил і натхнення – С. М.

Подивляю велику працю всіх людей які хотіли посвятити свій вільний час, і допомогти у створенні у Кракові осередку української культури – о. дякон Марко Мельник

Бажаю Фундації звершення всіх задумів та щоб ніщо і ніхто, ніколи не знищив цього благородного зусилля. Витривалості та кріпості від Духовного Джерела – о. Стефан Батрух

Яке велике діло Ти робиш, Пане Тирсе Венгриновиче! – Володимир Підгора, мистецтвознавець, ред. відділу журналу „Образотворче мистецтво”

Останні слова

шепчуть ікони зо стіни

– ратуйте!

– Стефанія Трохановска

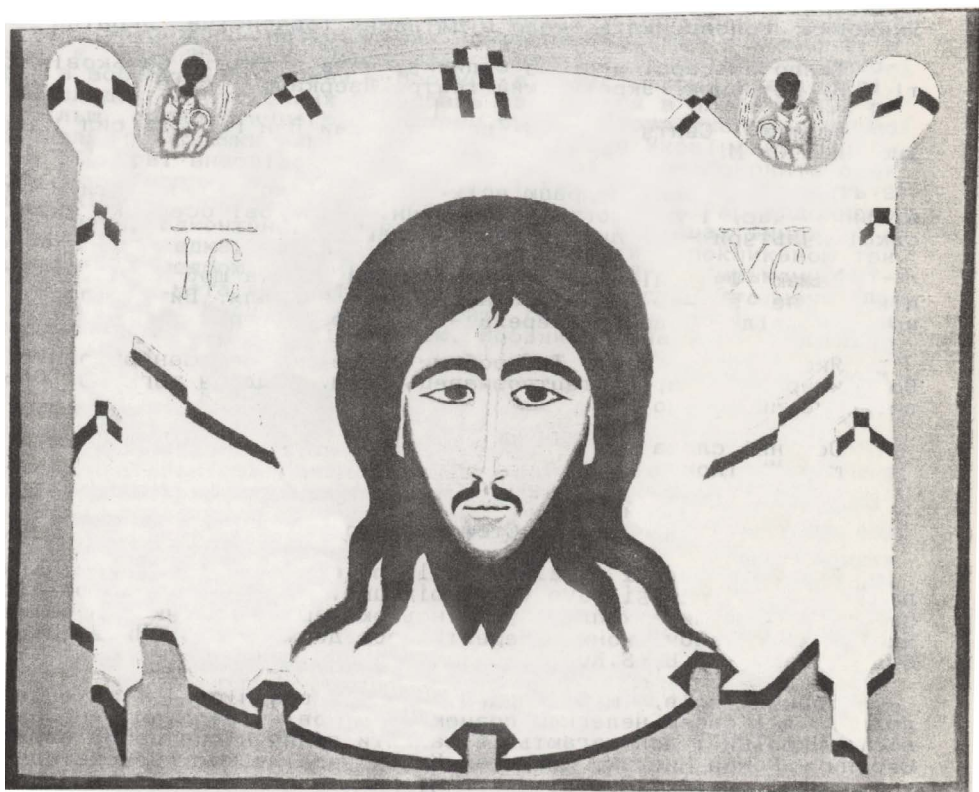
Esame sužavėti Ukrainiečių liaudies menu ir linkime Ukraina toliau siekti savo valstybingumo. Lietuva visada palaibys savo broliūs. Ми захоплені українською народною штукою і бажаємо Україні у майбутньому зберегти свою державність. Литва завжди буде з Вами – А.В., S.K.

Бракує слів, щоб виразити свою вдячність і захоплення людям, які своєю нелегкою працею у Кракові утверджують незалежність України і допомагають їй зайняти гідне місце серед народів Європи – Роман Чмелик, секретар Клубу української греко-католицької інтелігенції у Львові

It is a great joy to see how this center of Ukrainian spirituality and rich Church traditions is blossoming forth through the commitment and faith of people of vision. It will be a bridge between the past and the future, and the East and the West. We are privileged to witness it – Klas + Jens Jonathan Wilhelmsen – Це велика радість бачити як цей центр української духовості і багатства церковної традиції розвивається завдяки відповідальності і вірі людей з образом майбутнього. То буде міст між минулим і майбутністю, Сходом і Заходом. Для нас є великою честю побачити це [переклад з англійської].

Делегація зі Львова від УМХ вдячна за те, що Ви стільки робите для того, щоб наш український народ з багатьма своїми традиціями та звичаями був представлений на теренах Польщі – театр „Мета”, ТУСК „Обнова”, Братство св. Володимира

Побачили – здивувалися. Але хочеться побачити цей славний осередок української культури за рік-два – Володимир Прядко, тижневик „Європеєць”, Львів

Одна із ікон Ю. Новосільського презентованих на виставці

Dziękuję za tę wystawę. Ufność płynąca z cewkowskiego Ukrzyżowania była mi bardzo potrzebna, a Theotokos pana Nowosielskiego pozwoliła mi wejść w siebie i nazwać raz jeszcze wszystko po imieniu. Ciska płynąca z ikonostasów jest czymś mającym zdolność uspokoić burzę słowami Chrystusa: „Nie bójcie się! Ja jestem!” – Martyna Ewa Mazurek

Uskrzydliła się moja miłość do sztuki ukraińskiej – D. Kantor

Trzeba nam w milczeniu wpatrywać się w Chrystusa, trzeba dostrzegać życie Bożej Matki – Maryi, by móc w pełni kształtować swoje człowieczeństwo, które jest nam dane jako dar, ale też i zadane – brat Stefan Szary CR

Prawdziwa przyjaźń musi rodzić się w bólach, Polacy i Bracia Ukraińcy – chyba już to przeszliśmy – O.J.

Dziękujemy za przyjęcie i oprowadzenie po tym poligonie działalności Fundacji św. Włodzimierza. Gratulujemy dotychczasowych osiągnięć, życzymy dalszych. Mamy nadzieję, że entuzjazm p. Włodzimierza Mokrego i milego grona współpracowników nigdy nie ostygnie i doprowadzi do znakomych rezultatów – Goście ze Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa – Tadeusz Chrzanowski (przewodniczący), Tadeusz Prokopiuk (dyrektor)

Zarządowi Fundacji słowa uznania za pięknie odnowioną kamieniczkę, której wnętrza już promieniują wspaniałymi wartościami pięknej sztuki ukraińskiej cerkwi. Odkryte korzenie stają się drożne i zdolne są rodić podobnie cenne owoce. Życzę tego Dr Włodzimierzowi i całej wspólnoty ukraińskiej – W imieniu własnym i Fundacji Sacrosong z całego serca ks. Jan Palusiński

Z nadzieją, że pod opiekuńczym wzrokiem świętych z ikon będzie wzrastało pojednanie i zrozumienie Polaków i Ukraińców – NN, Marek, Rafał

Wszystkiego najlepszego, Bracia Ukraińcy! Idźmy razem drogą zgody i pokoju! – M. Majerczak, Raibórz

Sztuka, przepędzona i zapomniana, zapomniana i tym bardziej cenna dla współczesnych odkrywców. Naród istnieje i ma pełnię praw swojego istnienia gdy jego życie wydało dzieło sztuki – W...

Nowosielski zadziwia nowym spojrzeniem w swych ostatnich ikonach. Niesamowite! – .....

Odnowa starych ikon, zniszczonych przez czas i – niestety przez ludzi jest znakiem, który budzi nadzieję. Może wpatrując się w oblicze Chrystusa z Mandylionu-Veraikonu odnajdziemy się na nowo jako bracia – x. Michał Janocha, Laski k. Warszawy

Wspaniała wystawa, którą oglądałem ze wzruszeniem: ile tu uratowanych skarbów! Podziwiam postępy w odnawianiu domu, podziwiam wytrwałość i pracę w to wszystko włożoną dla sprawy Bożej i dla odbudowy ukraińskiej kultury – Wasz przyjaciel Andrzej Vincenz z Uniwersytetu w Getyndze

Z nadzieją, że pod opiekuńczym wzrokiem świętych z ikon będzie wzrastało pojednanie i zrozumienie Polaków i Ukraińców – x. Marek P..., Rafał K...

Dzięki tej wystawie widzimy jak wiele wspólnego mają narody polski i ukraiński – Rafał Wiśniewski, Kraków

Wystawa ta obrazuje piękno, lecz i zarazem ogrom zniszczenia kultury sakralnej (cerkiewnej). Bardzo ciekawie zorganizowana. Kto poniesie odpowiedzialność za barbarzyństwo niszczenia historycznych pamiątek ludności tam zamieszkałej przez stulecia?! (Nie myślę o zniszczeniach związanych z działalnością wojenną) – A....., miłośniczka tej kultury

ЧУДОТВОРНА ІКОНА МАТЕРІ БОЖОЇ З КОРЧМИНА

Після відкриття в Центрі української науки і культури виставки „Українське церковне мистецтво” і поміщених в пресі інформацій про експонування на ній чудотворної ікони Матері Божої з Корчмина отримали ми листа від пані Любови Поврозник, яка родом з цього села, а зараз проживає в Лондоні. Переслала вона нам довоєнний знімок ікони та, на наше прохання, розказала історію цього знімка, а також чудотворного образу.

Знімок з Корчминської чудотворної ікони Матері Божої робив фотограф з Белза, п. Петришин, ще в передвоєнному часі, коли моя сестра Марія вибиралася на закордонні студії медицини. На її прохання цей знімок було зроблено в 1937 р. і він залишився у неї. У 1950 році сестра померла в Трутності, що знаходиться біля Праги і там похована. Всі її речі, книжки та серед них знімок Корчминської Матері Божої було відіслано її матері Катерині, яка жила в Польщі. Цей знімок з чудотворної ікони Матері Божої моя родина старалася зберегти як велику святість до сьогодні.

Про ікону наша мама, Катерина, нар. 1888 р. в Корчміні, нам, дітям, розказувала, що знала з оповідань свого діда Гавриїла Занька, кол. сільського вчителя і дяка в цьому ж селі.

Колись давно ікону Матері Божої в золотій шаті перевозили через село Корчмин (нам невідомо звідки й куди) і там стали на відпочинок. Опісля, хоч до воза запрягали багато пар волів, з місця не могли зрушити. Тоді рішили цю ікону внести до церкви. „Видно, що Вона вибрала собі тут місце”.

Коли поставили ікону Божої Матері в церкві за вівтарем, сталося чудо – ікона прослезилася. Плакала – і свічки самі засвітилися на вівтарі. З того часу ікона Матері Божої в золотій шаті залишилася в корчминській церкві, а люди склали пісню, в якій її прославили: „Образ плакав, плакав і мінився, огонь на свічках сам запалився перед чудним Образом”. Я пам'ятаю тільки уривок, але пісня була довшою. Її співали люди під час обходу довкруги церкви на великі свята.

1936 року на саме Різдво наша мама зазнала чудесного видужання. На той час вона хворіла на запалення мозку і збиралася вмирати. Тодішній парох о. Бахівський під час Богослуження молився до чудотворної ікони Матері Божої за здоров'я мами. Після Богослуження отець сказав Марії і Ользі – донькам хворої матері – „Ідіть додому і застанете вашу маму здоровою. Я молився за вашу маму і відчув у моїм серцю, що вона видужає”. Так і сталося. У час відправи св. Літургії хвора мама сіла й промовила: „Любцю, дитино моя, клич тата, бо я чуюся здорова. Якась Божа сила в мене вступила”. Від цього дня мама почувала себе краще й скоро вернула до нормального здоров'я і сили.

Парох Корчмина, о. Бахівський, виїхав в Україну 1946 р., а з ним виїхало майже половина села. На той час у нього були дорослі діти – син Богдан по студіях і донька Трина замужня за інж. Василем Гадівським. Про їх долю нічого не знаю. Але на західні землі в 1947 р. виселено решту людей, а між ними родини Брудюка, Гадівського, Буршти. Вони могли б багато більше розказати, але де вони проживають, я нічого не знаю.

Я пам'ятаю, що ікона чудотворної Матері Божої мала золоту шату і тому її відслонювали тільки на час Богослуження, але під час німецької окупації були дуже обережні.

У моїй пам'яті залишилося ще таке: мабуть у 1940 році в Корчміні вмирав чоловік (прізвища не пам'ятаю), що мав 105 літ. Він хлопчиною разом з іншими пастухами бачив появу Матері Божої під корчминським лісом за селом. Наша мама водила нас, дітей, до нього, щоб ми побачили його ще перед смертю. І старі за віком люди розказували, що пастухи бачили ясність під лісом та

Чудотворна ікона Богородиці з Корчмина, фото 1937 р.

що на дубі стояла Пані в білій шаті. І що коли люди збіглися, то також бачили, але не всі. Казали, що і худоба не паслася, а гляділа в напрямі ясності. Після цього село рішило поставити на цьому місці каплицю, однак майстри чомусь не могли заложити фундаменту. Зробили це лише тоді, коли священникові приснилося – щоб зрізати цього дуба, на котрім стояла Мати Божа, і на цім дубі поставити престіл. Так і зробили.

Каплицю побудували так, щоб до цього дуба був відкритий доступ ззовні і можна було до нього дістатися попід високо поставленими підвалинами, що стояли на дубових пнях.

Кожного року 28 серпня на Пречисту там відбувався відпуст. З'їжджалося багато людей і священників з околиць. Під час Першої світової війни, за старенького пароха о. Черевки, всі, покликані на війну, брали зі собою кусок кори з дуба на якому стояв престіл, як охорону для себе. Опісля говорили, що всі вони щасливо повернулися додому і село не зазнало жодних втрат у людях.

Д-р Любо́в Повро́зник

* Всіх, які знають історію цієї чудотворної ікони або долю згаданих людей, дуже просимо надсилати на адресу Фондації Св. Володимира додаткові інформації та спогади.

ЖИВИ В НАШІЙ ПАМ'ЯТІ

РОКОВИНИ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА

У поточному році українська православна громадськість в Польщі, а зокрема на Холмщині і Підляшші, відзначає дві роковини, пов'язані з особою Митрополита Іларіона, який в роках 1940-1944 стояв на чолі Холмсько-Підляської єпархії - 110-річчя з дня народження і 20-річчя з дня смерті.

Митрополит Іларіон, в мирі Іван Огієнко, почав свою працю для народу як вчений, історик мови і літератури, професор Київського університету. У 1917р., коли почав формуватися український уряд, він увійшов у склад Ради міністра освіти. Свою заангажованість у відродження українського церковного життя проявив як співорганізатор Всеукраїнської церковної ради, яка згодом довела до виникнення незалежної Української Автокефальної Православної Церкви. В роки 1918-1924 займав в українському уряді пост міністра освіти і міністра віровизнань. Водночас, 1919 р., був організатором і ректором Українського державного університету в Кам'янці-Подільському.

Свою наукову діяльність як мовознавець та історик української Церкви і культури проф. І. Огієнко продовжував на еміграції у Варшаві. У 20-х роках був викладачем на Богословському факультеті Варшавського університету, пізніше редагував і видавав науково-популярні журнали „Рідна мова” і „Наша культура”. Основною, однак, його працею був переклад на українську мову Святого Письма, здійснений в 1917-1940 роках.

З Холмщиною і Підляшшям проф. І. Огієнка доля злучила восени 1939 р., коли він став головою Української церковної ради, яка займалася організацією релігійного життя в умовах німецької окупації. Тоді ідроджено православну Холмсько-Підляську єпархію, яку він очолив. Ось як описував події того часу їх очевидець, холмшак Анатоль Демусь: „У жовтні 1940 р., в старовинній Холмській катедрі, що її поляки загарбали були в міжвоєнні роки, а тепер її перейняли знову православні українці, проф. Іван Огієнко, прийнявши перед тим монаше ім'я Іларіон, був хіротонізований і став правити єпархією Холмщини і Підляшшя, як архієпископ, а з 1944 р. як митрополит. Під його проводом Українська Православна Церква на Холмщині й Підляшші двигнулася з руїни, оновилася й швидкими темпами розвивалася. Всі ці здобутки знищили наїзники зі сходу і заходу в 1944–1947 рр.“

В Холмі Митрополит перебував до 18.07.1944 р. Тікаючи перед більшовицькими військами, переїхав він спочатку до Швейцарії, а згодом переселився до Канади. Від 1951 р. аж до своєї смерті в 1972 р. Митрополит Іларіон очолював Українську Греко-Православну Церкву в Канаді, продовжуючи водночас свою наукову, літературну і видавничу діяльність.

Ю.Г.

По Хіротонії.
Перше Архиєрейське благословення народу в Холмі

ЯК МОСКВА ВЗЯЛА ПІД СВОЮ ВЛАДУ ВІЛЬНУ ЦЕРКВУ УКРАЇНСЬКУ

Церква наша українська з давніх-давень була вільною і незалежною, – вона тільки номінально ніби залежала од Константинопольського патріярха. Але патріярх цей жив собі далеко, в наші церковні справи втручався рідко, і за весь час тільки раз і приїздив до нас. І жила тоді церква наша вільною і вільно творила все своє життя. Церква наша завше вважала себе вищою од церкви московської, бо митрополія Київська була першою, де повстав світ віри Христової; духовенство наше своєю освітою завше було незмірно вищим од духовенства московського, і тому вважало себе „просвещеннее Москвы”. [1]

Коли політичний центр в XIV віці з Києва посунув на північ, посунули туди і наші українці-митрополіти і добре допомогли Москві стати твердо на ноги. Але згодом, коли над нашим краєм запанувала Литва, московські митрополіти потроху зовсім забувають любов до Києва і тільки й дбають, як би більше взяти од його дані. І московські митрополіти тягли з українського народа, що тільки могли. Так, на митрополіта Фотія скаржились, що він „се ныне все узорочье церковное и сосуды переносит на Москву и весь Киев пусто сотвори тяжкими пошлинами”... [2]

От чому так легко церква українська розійшлася з московською, – з р. 1414 українська церква обрала собі окремого митрополіта і сливе з того часу пішло її цілком вільне життя. Титул наших митрополітів завше був – „митрополит Киевский и всея России”. Митрополіта у нас завше вибирали вільними голосами, а патріярх Константинопольський тільки благословляв його. На Україні в церковнім житті скрізь було тоді виборне право: вільними голосами вибирали священників, єпископів, архимандритів, ігуменів і навіть митрополітів. Церква наша дуже одріжнялася тоді од церкви московської, – у нас були свої церковні звичаї, свої обряди, навіть деякі свої вірування, хрестини, вінчання, похорон, деякі празники – все це у нас одріжнялось од московського, і все це потім на Москві прозивали ересью, і все це виганяли з нашої церкви. [3]

Українське духовенство скося поглядало на московське, знало його злиденне життя, знало, як його граблять та кривдять. Та й недолюблювало воно його; так, Мелетій Смотрицький і Касіян Сакович писали, що в Московському царстві живуть самі раби і що там навіть старшину їхню катують батогами і засуджують до торгової казні. [4] А Брюховецький писав про москалів, ніби „жестокостію своєю превосходят они все поганые народы”. [5]

Українці з недовіррям поглядали і на саму московську віру. Як каже дослідник, були такі козаки, які казали про москалів, що ніби у їх „одні погуженці, а другі обливанці; у одних попи, у других безпопівщина; на Москві стільки вір, скільки сіл, а в селі – скільки хат; до себе в хату ніхто нас не пустить з люлькою; у їх вся віра в тому, аби борода не голити і тютюну не курити й не нюхати...” [6]

Духовенство на Москві зовсім було безправне; навіть вище духовенство, єпископи та митрополіти не мали жадних прав і цілком залежали од волі патріярха, – сам патріярх їх настановляв, сам жалував і наказував. От цього підневільного життя й лякалось страшно наше звикле до волі духовенство і тому воно так довго і вперто стояло за волю своєї церкви. Коли Б. Хмельницький надумав оддатися Москві, духовенство стрівожилось і наважилось не дати Богданові довести до діла його замірів. І духовенство гостро пішло проти Москви.

Р. 1654 прибули на Україну послы од трьох держав, що хотіли взяти до себе Україну, – од Москви, Турції та Польщі. Богдан скликав Раду в Чигирині, аби вона вибрала, під чію високу руку піде Україна. І на цій Раді од духовенства виступив з гарячою промовою проти Москви черкаський протопоп Хведір Гурський,

великий богослов свого часу і славний проповідник. В палкій промові Гурський застерегав козацьку Раду од підданства Москві.

Посли прибули на Україну з багатими гостинцями; гостинці польські було загорнуто в килим, турецькі – в дорогий шовк, а гостинці московські... в рогожку...

І показуючи Раді на ці подарки, Гурський сказав палку промову. „От трех царей или волхвов – казав він – поднесены были младенчествовавшему Христу Спасителю дары: золото, ливан и смирна; дары сіи предзнаменовали бытие, страдание и возвращение на небо. Злато предрекло царствование, ладан-погребение, смирна – Божественность. Так и сіи дары, подносимые тремя царями младенчествуемому народу, знаменуют участь его; чемь покрыты или одяны дары сіи, темь покровеяет и народъ, ими прельстившійся. Дары польские покрыты ковромъ, то и народъ с поляками будет иметь ковры; дары турецькие покрыты тканію шелковою, то и народ облечется в шелк; дары московские покрыты рожекками, то и народ, соединившійся с москвитянами, оденется в рожки и под рожки... И сіи предзнаменования вернее и превосходнее всех оракулов на свете...” [7]

Ця промова Гурського зробила більше вражіння, ніж промова Хмельницького в оборону Москви. На Раді знявся галас, пішов заколот проти Богдана: його назвали зрадником, кричали, що він підкуплений Москвою і продає їй Україну... [8]

Але духовенство нічого не вдіяло: Богдан вмів поставити на своєму...

Коли Богдан Хмельницький р. 1654 присягнув Москві, наше вище духовенство було з того дуже невдоволеним і присягти одмовилось, – сам митрополит Київський Сильвестр Косів на це голосно заявив, що хоч „гетьман со всем войском Запорожским и поддался государю, а он, митрополит, со всем собором о том бить челом к государю не посылал, и живет он с духовными людьми сам по себе ни под чьєю властію... И начал митрополит боярам грозить: не ждите начала, ждите конца; увидите сами, что над вами вскоре конец будет...” [9]

І митрополит одмовився привести до присяги московському цареві людей своїх, а коли московські воеводи почали командувати в Києві, митрополит їм заявив: „учну с вами битися...” [10]

Грек Іван Тафлари розказував на Москві, що київський митрополит і вище духовенство „прсылали на сейм к королю польскому двоих чернецов с объявлением, что им с московскими людьми быть в союзе невозможно, и они ьтого никогда не желали: Москва хочет их перекрещивать: так чтоб король, собравши войско, высвобождал их, а они из Киева московских людей выбьют и будут под королевскою рукою попрежнему...” [11]

Як бачимо, вище духовенство наше не поспішало отдаватись Москві, – і 32 роки (1654–1686) після приєднання України до Москви жило собі окремим вільним життям; та й сама Москва довго боялась їх зачипати. В договорі Москви з Україною р. 1654 про духовенство було сказано: „митрополиту Киевскому, так же и иным духовным Малыя Россіи, быть под благословением святейшаго патриарха московскаго, а в права духовныя святейшій патриарх вступати не будет...” [12]

Проте українське духовенство не повірило й такому наказу і вибрало собі митрополита, зовсім не повідомивши про це Москву. Сам Іерусалимський патріарх Досифей протестував проти наскоків Москви на українську церкву. Навіть така лагідна людина, яким був св. Димитрій Ростовський, і той – як пише проф. Шляпкин – „был поборником самостоятельности малороссійской церкви и неособенно долюблявал Московское государство”. [13]

В грамоті своїй Іерусалимський патріарх писав ніби про непорядки в українській церкві, і проти цього місця св. Д. Ростовський своєю рукою недовіриливо приписав: „Чи не додаток се от переводчика...” [14]

Москві наше духовенство не вірило і боялось попасти під її руку. Митрополит Київський Іосиф Нелюбович-Тукальський писав воеводі Шереметеву, що

він Москві не довіряє, не співчуває і не зробить того, чого вона хоче. „Да подаст Господь – писав Тукальський – иной совет царскому величеству и его советникам, совет праведный, истинный. Вспомяна же писаніе: врагу твоему веры никогда не даждь, вручаю себя любви и благосердію милости вашей“. [15]

Проти заміру Москви забрати Українську Церкву голосно протестував р. 1666 навіть „блюститель Кіевской митрополіі“ єпископ Мефодій Филимонович, що завше був згодний робити все, що наказувала йому Москва.

Коли Мефодій дознався, що Брховецький просив в Москві прислати в Київ митрополіта, він скликав ігуменів Київських монастирів і з ними 22 квітня явився до воеводи Шереметева і випитував, чи то правда, що ніби „указал великій государь быть в Кіеве митрополиту из Москвы“... А по цьому, все більше драгуючись, єпископ „закричал с сильною яростію: „Если будет на то великаго государя изволенье, что отнять у нас наши вольности и права, и быть у нас митрополиту из Москвы, а не по нашему выбору, то пусть великій государь велит нас всех казнить, а мы на ьто не согласимся... Если приедет к нам в Кіев московскій митрополит, то мы запремся в монастырях, и разве нас из монастырей за шею и за ноги поволокут, тогда только московскій митрополит в Кіеве будет... Нам лучше смерть принять, нежели митрополита из Москвы...“ [16]

Проте всі ці протести не перемогли Москви – вона вперто йшла до свого, аби прибрати до рук своїх Українську Церкву. Р. 1685 Москва домагається, аби в Києві вибрали вгодного їй митрополіта. Було скликано в Києві собора, і хоч духовенство й не пішло на цей „московський“ собор, проте великими неправдами на соборі обрали за митрополіта московського прихильника Гедеона Святополка, кн. Четвертинського, єпископа луцького, що зважився оддатись під Москву.

Стурбоване духовенство зібралося на другий собор і різко протестувало проти виборів Гедеона; воно ж об'явило, що перший собор був незаконний і не мав права рішати таке велике діло, як оддача української церкви Москві, бо це діло всеї церкви.

Свій протест духовенство записало і одіслало гетьману Самойловичеві. В цім протесті духовенство розказує, що Москва забрала вже Білгородську єпархію і завела там свої порядки, і такі ж самі порядки заведе і в Києві.

Ось які порядки завела тоді Москва в нашій Білгородській єпархії. Коли тільки священник зза своєї убожости не давав дані митрополіту, чи коли миряне не давали митрополіту одкупного за церкву, то за це „священника на правеже палицею по литкам затинают... Дьячки, пономари, ктитори подводы одбувають, дань роковую дают архіерею, для чого великое стало в церквах на слуг церковных оскуденіе... Кто утонет, кого гром убьет, albo наглою умрет смертію – платят за тое вину по гривне митрополитови... Слуги архіерейскіе по попам с перначами (знаками) ездят... Парохіяльньым священником викаріев от престола, естлиб не по любви был, не волно отставитъ и другого викарія принять не волно... Книги наши Кіевскія скасовано, а наслано Московскія, чево і в нас сподевати бы ся треба... Церковное пеніе и служеніе отменено, а все по-московски поставлено, до чого наши люди не скоро могут привыкнути... Дети маляя, некрещенны, не поливати, але погружати священницы должны: и много неумеетные священницы, а ктому не привыкые обычаю, детей в слободах потопили... Священника за вину волно шелепами, рубаху снявши, бити, – и вышняго чину духовнаго людям так же чинят...“ [17]

От такі порядки заводила Москва у нас на Вкраїні... Проте всі ці протести не мали сили, і неправдою вибраний Гедеон поїхав на Москву і там 8 листопаду 1685 р. його й висвятив патріарх Іоаким на митрополіта. І в церкві, за пишною одправою, Гедеон поклявся патріарху: „Обещаюся повиноватися всегда отцу моему, великому господину, святейшему кир Іоакиму, патріарху Московскому, и аще случится и по нем будущему святейшему патріарху Московскому, и всему преосвященному Собору – Россійским преосвященным митрополитам, архієпископам

Величаєм Тебе, Пресвята Діво, і шануємо дорогоцінний Твій образ, що його від літ давніх у місті Холмі Ти прославил!

Акафіст Пресвятій Богородиці перед її чудотворним образом Холмським, переклав Іларіон, Архієпископ Холмський і Підляський, Видано старанням вірних Холмської єпархії з нагоди 110-річчя з дня народження та 20 річниці смерті митр. Іларіона (Огієнка), Холм 1992.

и епископам, братиї моеї, во всем согласну быти, и любовь духовную вседушно к ним имети, и яко братію почитати я... Аще же отцу моему, святейшему кир Иоакиму, патриарху Московскому, и по нем будущим патриархам и всему святейшему собору явлюся непослушен, или противен, или от него во особность восхошу отступити и епархію, мне врученную, каковым либо образом ему, отцу моему, в чем непослушну сотворю, и тогда абіе лишен буду всего сана своего и власти... Во известную же крепость и вечное утверждение, сіе мое обещание, подписав моею рукою, вручаю отцу моему, великому господину, святейшему патриарху московскому..." [18] І нововисвяченому митрополіту дали нове ґитло: „митрополит Київській и Галицкій и Малья Россіи"... До того ж часу українські митрополіти завше прозивались: „митрополит Київській, Галицкій и всея Россіи..." [19]

Так митрополіт Гедеон оддав церкву українську московському патриархові...

Але ж весело вертався додому новий митрополіт: в Москві йому подарували карету, обшиту оксамітом, з мідною оздобю, і шестерика карих коней...

Одна справа була скінчена, але Москві ще треба було погодитися з Константинопольским патриархом, бо йому правно належала українська церква. І в листопаді того ж 1685 р. до патриарха послано було посла - дяка Микиту Олексііва, з грамотами і з золотом. Посол взявся перше за патриарха Іерусалимського, Досифея, але Досифей різко одмовив в цій справі. „Мы - казав він - не дадим своего благословенія" ... Одмовив навіть тоді, коли йому за це обіцяли „государево жалованье", і додав, що він „и за большую казну такого дела не сделал бы..." [20]

Про все це Досифей гостро одписав в Москву царям і патриарху, і „с величайшим воодушевлением доказывал всю незаконность и неуместность задуманного ими дела..." [21]

Досифей обурився проти теї одкритої куплі, що її повів московський посол. „Присилаете денги - писав патриарх - и ис ума людей выводите, берете грамоты, сопротивны церкви и Богу... І бяше удобнее, да поставите митрополита без благословенія, неже присылаете денги и просите прошенія, яко есть явная симонія..." [22]

„И подобает ли - писав він далі - просити духовная дарования за денги? И негли граммата оная, кже емлет честность его от Константинопольскаго из денег, естли праведна, естли граммата достойна? И аще суть нищій и обькли имати денги и давати грамматы, - лепо ли есть вашей церкви просити таким образом сицевая великая прошенія... И аще хочете имети хотение свое, ведайте, яко церковная воля не есть, яко же и мы не хотим, да не причастимся сему греху..." [23]

Москва проте вперто йшла своїм шляхом, і те, чого не зробив Досифей, легко зробили ії великий визир турецький та Константинопольський патриарх Діонісій. Прочувши про посольство, Діонісій послав до його свого архимандрита, і той просив грошей, обіцяючи видати потрібні грамоти. „И посланник отвещал, яко прежде да дасть ему грамоты, и потом да возмет денги от него..." [24]

Але хутко кінчилася вся ця купля і комедія. Побачивши, що з патриархами діла не зробиш, посол Олексіів вдався до великого визира і просив його, аби він звелів патриархам передати вкраїнську церкву Москві. Турція була тоді в скрутній становищі - з трьох боків йшли на неї війною, а Росія була з нею в миру - і тому великий визир охоче погодився на прохання Москви. І в травні 1686 р. Діонісій оддав київську митрополію московському патриархові...

До нашого часу збереглася коротенька росписочка р. 1686 цього патриарха; цю росписочку Діонісій видав московському слові Микиті Олексііву, що брав у його грамоти на київську митрополію. Діонісій писав: „Приняли есмы милостию святаго вашего царствія от посланного вашего господина Никиты Алексіевича три сорока соболей и двести червонных, податель же благих Господь да будет

мздодавец вашему державнейшему царствію...” [25]

Не вдержався після цього й Досифей; коли до його знову зайшов посол, то владика сказав „Я приискал в правилах, что вольно всякому архіерею отпустить из своей епархіи к другому архіерею...” [26]

І за це Досифей теж получив 200 золотих... [27]

А гетьман Іван Самойлович, що дуже помагав Москві забрати українську церкву, получив золотий ланцюг та два бриліантових клейноди... [28]

Так дешево продали українську церкву... І проте на перших порах старих прав української церкви не займали, і в царськiм наказі 1685 р. писали: „И мы, великіе государи, цари и великіе князи Іоанн Алексіевич, Петр Алексіевич и сестра наша Софія Алексіевна изволили весь митрополіи Кіевской причт и чин духовный пожаловати – для утверждения той Кіевской митрополіи и в подтверждение прежних духовнаго чина прав и вольностей, сію нашу царскаго величества милостивую жалованную грамоту дать повелели: что впред судам митрополіи Кіевской в своей епархіи быти и отправлятися по прежним обычаем, и никому от тех судов в царствующій наш град Москву с челобитьем не приходити, и патріарху Московскому в те суды не вступатися, и челобитень ни у кого не принимать, а быти той Кіевской митрополіи в таком же соблюденіи, в какове она была до сего времени под благословеніем святейшаго вселенскаго Константинопольскаго патріарха, как в митрополічей чести, так и во исправленіи духовнаго чина и церковнаго начала, и в сохраненіи прав и вольностей обихлых, обретающихся по исконному обычаю... и все обыкновенія прежнія без премененія волно содержати... На архіерейскій престол в митрополиты обирати волною елекцією мужа из тамошних природных обывателей... И сею нашею жалованною грамотою обнадеживаем и утверждаем, и в том быти на нашу государскую милость во всем надежным...” [29]

Так Москва прибрала до рук своїх вільну Церкву Українську. Року 1688 відбувся суд над Константинопольським патріархом Діонісієм: за те, що віддав Москві Церкву Українську, його було скинуто з патріаршества... [30]

Іван Огієнко

1/. И.А. Шляпкін, *Св. Дим. Ростовскій*, с. 110. 2/. Митр. Филарет, *Исторія Русской Церкви*, пер. III, с. 6. 3/. Див. про це: Шляпкін, *Св. Д. Ростовскій*, с. 109–110, 101, 105, 167, 177; С. Голубев, *Петр Могила*, т. I, с. 206, 207, 166, 175–177, 346, т. II, с. 53, 144, 228, 256, 257, 261, 339, 399; Е. Крыжановскій, *Повержение церковной обрядности и религиозных обычаев в южно-русской митрополіи* – „Руководство для сельских пастырей”, 1860 р., № 12. 4/. Проф. С. Терновскій, „Арх. Ю.-З. Р. ч. I, т. V, с. 31. 5/. Там же, с. 80. 6/. Маркевич, *Исторія Малороссіи*, т. I, с. 257. 7/. Маркевич, *Исторія Малороссіи*, т. I, с. 257. Див. „Архив Ю.-З. Р. ч. I, т. V, с. 39–40, передмова. 8/. Там же. 9/. С. Соловьев, *Исторія Россіи*, т. X, с. 331. 10/. „Православное Обозреніе”, 1871 р., кн. 8, с. 183. Див. С. Соловьев, *Исторія Россіи*, т. X, ст. 331, 1860 р. 11/. С. Соловьев, *Исторія Россіи*, т. X, 1860, с. 377. 12/. Филарет, *Ист. Рус. Церкви*, період V, с. 50. 13/. *Св. Дим. Ростовскій*, с. 11–12. 14/. Там же, с. 42. 15/. „Архив Ю.-З. Россіи”, ч. I, т. V, с. 49, передмова. 16/. С. Соловьев, *Исторія Росс.*, т. XI, с. 210, Спб. 1861 р. 17/. „Архив ю.-З. Россіи, ч. I, т. V, с. 60–61. 18/. Там же, с. 103–104. 19. Там же, передмова, с. 124, 166. 20/. Там же, передмова, с. 135. 21/. Там же, с. 137. 22/. Там же, с. 144–145. 23/. Там же, с. 152, 145. 24/. Там же, с. 145. 25/. Там же, передмова, с. 144, „Архив”, с. 177. 26/. Там же, с. 141, передмова. 27/. Там же, с. 142. 28/. Малоросс. дела 1686 р., № 25. 29/. „Полное Собраніе Законов Россійской Имперіи”, т. XI, 1830 р., № 8334, с. 364–365; „Архив Ю.-З. Россіи, ч. I, т. V, ст. р., № 8334, с. 364–365; „Архив ю.-З. Россіи, ч. I, т. V, ст. 98–99. 30/. „Архив Ю.-З. Россіи”, ч. I, т. V, с. 191.

Зберігаємо правопис оригіналу: проф. І. Огієнко, „Як Москва взяла під свою владу вільну церкву українську”, Видавництво „Українська Автокефальна Церква” під редакцією проф. І. Огієнка, Тернів 1921.

ЛЕВ ГЕЦ

(13.04.1896 – 16.12.1971)

Їхав стрілець на війноньку,
Прощав свою дівчиноньку:
„Прощай миленька, чорнобривенька,
Я йду в чужую сторононьку”

Михайло Гайворонський

Серед стрільців, які в роках I світової війни вирушили на воєнні шляхи, щоб здійснити мрії про самостійну Україну був і 19-літній львів'янин Лев Гец.

Народився 13 квітня 1896 р. У 1903 р. батько віддав його до української народної школи ім. Маркіяна Шашкевича, після закінчення якої вступив на відділ архітектури в Мистецько-промислову школу. Науку Гецові перервала війна. В 1914 р. він потрапив у львівську в'язницю на вул. Баторого, арештований москалями. Після відступу москалів зі Львова (в 1915 р.) Гец в найкращих сотнях Січового Стрілецтва (УСС), перебуває всю воєнну кампанію: Дубина–Камінка–Галич–Золота Липа–Стрипа–Бережани–Буковина–Велика Україна: Бар, Вінниця, Єлисаветгород. Багато рисує. З цих часів постає серія, що налічує понад 300 рисунків. 1916 р. в Миколаєві–Дроговижі розпочинає працю над своєю відомою „Антологією стрілецької творчості”.

У листопаді 1918 р., у перші дні боїв у Львові, Гец був важко поранений в обидві ноги. Лежить 7 місяців у шпиталі на Політехніці, згодом ще 4 місяці в Дзедзіцах на Шлезьку, а потім, як військовополонений, потрапляє до польського табору інтерновання у Домбю (Краків). Документом – єдиною оригінальною пам'яткою тих днів – є 130 аркушів рисунків, на яких зображено життя в таборі.

Восени 1919 р. Гец вступає до Краківської Академії Мистецтв. Студіюючи, працює також, (з 7.11.1922 р.), у львівському Гуртку діячів українського мистецтва. У 1924 р., скінчивши Академію, переїжджає до Львова – праці не знаходить. Приймає посаду учителя рисунків у сяніцькій гімназії. Гец починає також організовувати музей у Сяноці – збирає лемківський іконопис, побутово-мистецькі предмети, народний одяг, рукописи, різьби.

Для розуміння творчості Льва Геца можна навести думку Павла Ковжуна, висловлену у монографії, присвяченій художникові (П. Ковжун, „Гец”, Львів 1939, накладом Асоціації Незалежних Українських Мистців): „Коли глибше ввійдемо в мистецьке надбання нашого мистця, мусимо ствердити, що деякі моменти і в житті, і в творчості його нерозривно перехрещуються, та їх розлучити не можна, це передовсім психічна сторінка малярства Геца – його очевидний песимізм і туга, що так яскраво залишилися з дитячих і юнацьких років майстра” (с. 13). 1934 р. АНУМ влаштує збірну виставку праць Геца як свого члена (від 3.05.1932 р.), яка пройшла з дуже гарним моральним і матеріальним успіхом, зібравши думки про творчість Геца всієї української та й польської критики.

У роках II світової війни Гец, як директор, опікувався далі сяніцьким музеєм, в тому числі і польською його частиною. В 1945 р. залишив Сянік і перенісся до Кракова. Пізніше черговий в'язничний розділ...

В період 1950–1958 Лев Гец як професор малярства викладав у Краківській Академії Мистецтв. 1958 р. вийшов альбом *Dawne dziedzińce i podwórza Krakowa w rysunkach Leona Getza* (Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne RSW „Prasa”, Oddział w Krakowie), плід багаторічної бенедиктинської праці Професора. Історія цієї книжки, яку годі було придбати, як видно з інформацій краківської преси 60-х років – однак ще в січні 1970 р. в магазинах у Варшаві лежало понад 7 тис. примірників (з тиражу 10 120 прим.), цей факт –

вимовний причинок до трагічного виміру життя людини, творця, який так багато офірував Кракову...

З відходом на пенсію (1962 р.), Лев Гец присвятився виключно малярству і рисункові. В 1966 р., як дар для міста Кракова, переказав колекцію 450 рисунків, ефект восьмирічної праці, в яких з величезним талантом вхопив красу краківських костелів, вулиць, старих кам'яниць, палаців, брам, подвір'їв, а також сакральних об'єктів Белян, Могіли, Тиньца...

В одному з інтерв'ю, яке проф. Гец дав в попередніх роках краківській пресі він згадує: „Після великої особистої трагедії і семирічної перерви в малярстві я взяв ескізник, сів над Віслою і почав рисувати Вавель, з великим страхом чи олівець мене послухас. Коли це вдалося, запланував я створення цілого циклу”. Доля цієї колекції, що зберігалася в Історичному музеї міста Кракова, якщо йдеться про використання і експонування, також не настроює до спеціально радісних рефлексій...

Черговим великим даром Лева Геца, який мав намір переказати Ягеллонській бібліотеці, мала бути монументальна 11-томна хроніка його життя, яка документувала не тільки мистецькі надбання Творця, але й стала скарбницею інформацій про епоху, в якій жив, про багатьох визначних людей, з якими зустрічався. Кореспонденція, фотографії, документи... – все це, всупереч волі Льва Геца, потрапило в зовсім інші фонди [тайної поліції – ред.] і з іншою, напевне, метою, ніж було в його інтенції, було використовуване...

„Іхав стрілець на війноньку...” Лев Гец – маляр, вчитель, поет, солдат, творець чудової збірки ікон – помер 16 грудня 1971 року... Львів, Сянік, Краків...

Тадей Філяр

„Україна”, рисунок Лева Геца, 1970 р.

ХУДОЖНЄ СЛОВО

ВІНЕЦЬ

(ФРАГМЕНТИ ПОЕМИ)

Люлі, люлі, люлі,
Спі, маленька, -
Ти одна, ой, одна у матулі -
Люлі, люлі!
Сон нехай сницца, як сонце,
І вев'юрочки малия,
І ориешкі золотія,
І як зайчики гуляють,
І як пташечкі співають -
Люлі, люлі!
Спі без страху, тривоги.
Ще не знають,
Ой, не знають біди твоїє ноги -
Люлі, люлі!
Нуоч така тихенька -
Люлі, люлі!
Ти у мене маленька, маленька.
Чоловіек, як малий, то і щасливи.
Послі доростає
Щастє пропадає,
Біда не оминає,
Біда і жаль -
Люлі, люлі!
Цієли день, ой, день цієли дісь снієгом несло:
Замело, ой, доруожкі всіє замело.
А ти спі - спі маленька без страху, тривоги -
Ще не знають біди твоїє ноги -
Спіт, спіт, як анґел.
.....
В дорогу! В дорогу! В дорогу!
Колеса воза скрип'ят.
Правду дорогі оддаймо, ейбогу.
В дорогу веде нас час.
Вієтьор з намі співає.
Шум лієса пієсню несе.
Нихто не знає, ой, нихто не знає,
Куди дороґа веде.

І хто же знає, ой, ніхто не знає,
Куди дорога веде.
Пісню, ти солодка,
Што сама себе співаєш.
Вибігаєш з губ послушних,
Як кориньом дуб
Лісте вітрові.
Десь тут спить правда.
Приложися тихо до землі,
Смієло змирайся,
Втуліся:
Туолько тебе – куолько обняла.
Вієтьор яблика з яблинь скидає.
Ой, вієтьор, ти вієтьор шальони!
Дієд яблика на колієнках збірає –
Старєнькі згорблєні муой дієд.
Дієду, ой, дієду, де
Молодості іскри з-пуд куонських копит,
Твоя молодість – кони бієгом через світ,
Твоя старість – яблєко забите
На горіє в полові загреблєся,
І усмієшка остатня, як би всьо вієдав.
Не плач, малая внучка, не плач:
Плач не помогає – люди одганяє.
Не показуй жалю і розумна будь.
Дієду, ой, дієду, де
Твоя пієсня шумієт в садкові?
Яблика – красні шокі доспіваючих дивчинят,
Што руок сміюцца весьоло.
Щє і явори співають, і трава,
Як би все тая сама росла:
Говорліва, шелєстліва, висока.
Круглі сльози на твоє руці –
Кров наша біжит.
Віжат кругом початок з кунцьом.
Віжат кругом.
І баба Наталя
Серебристою головою
Над плітою сієє:
І я біла молодая!
Як тия лієта пройшли?
Де тия лієта пушли?
Ніхто не знає –
Як жицє мінає.
Не вієрат, не вієрат молодия,
Што смєрть у дєвери застукочє,
Над луожком станє,
І в очі заглянє
І скажє: „За мною іди!“
Дє я тогди буду?
Дє душа моя?
І чи жицця сього,
Сього будє жаль?

Як на покуті буду лєжати,
А баби кругом мєнє співати,
А дочкі сльозмі заліватись –
Дє тогди буду я?
Як станут труну забівати,
В могілу спускати,
Піском посипати –

Де тогди буду я,
Де душа моя?

Душе моя, душе моя,
Восстані, што спіши!
Конец приближається
І імаше смутітіся...
А ти на моюй могилі
Квіточкі посадиш
І будеш пудлівати,
А квітки пудлівати,
Коб моя могіла весьола біла.
В дорогу, в остатню дорогу
На могілкі вуоз везе
Батьюшка пієсно співає
Де я їеду, ой, де?
В дорогу, в дорогу, в дорогу!
Колєся воза скрип'ят,
Ворони небом летят,
Чорни хусткі лопотят,
Жалубно, жалубно вієтьор співає.
Ой, бо ніхто, ніхто не знає,
Куди дорога веде,
Куди дорога веде.

.....

Нуоч і сонце,
Збуожже і пожари,
Гори і простори,
Радость - чорни пуот,
Щастя буоль,
Страху муоль,
Слюоз роса.
Кунєць без кунця.
А як рукі маєш - набірай,
Очи маєш - розгледай,
Серце маєш - розлюбляй.

Кому - пекло, кому - рай,
Вибірай, вибірай.
Кому - чорне, кому - біеле,
Кому - збуожже, кому - зіеле,
Кому кусок цієли,
Кому куска край.
Вибірай, вибірай.
Кому - солодке, гуорке кому.
Тое - сьому, тоє - сьому,
Тому - сьому, тому - сьому.
Кому - вода, кому - пустиня,
Кому - кулак, кому - гостина,
Кому - хлієб, кому - нуож.
Кому - пекло, кому - рай:
Вибірай.
Кому - пекло, кому - рай:
Хто має сіли - вибірай.

Ірина Боровік

Ірина Боровік народилася в селі Море на Північному Підляшші. Літературну творчість почала в 70-х роках, пишучи діалектом свого рідного села, а також польською і білоруською мовами.

Плакат та інформаційний стенд виставки

Краківські митці Юрій Новосільській та Тирс Венгринович.

ZROZUMIEĆ UKRAIŃCÓW

Widzę coś takiego, co szczególnie ostro uświadomić sobie można w Niemczech, że w jakimś sensie stosunek Niemców wschodnich, a już szczególnie z dawnego Śląska niemieckiego, przypomina stosunek Polaków do Ukraińców. Mianowicie Polacy nie są w stanie zrozumieć, na przykład, że wojna polsko-ukraińska o Lwów w 1918 roku, to był zryw Ukraińców, powstanie ukraińskie, które można porównać z polskim powstaniem górnośląskim. Niemcy też nie są w stanie zrozumieć tego, skąd tam się wzięli naraz jacyś Polacy, kiedy ci Ślązacy byli zawsze Ślązakami. Tak samo Polacy w 1918 roku nie bardzo mogli zrozumieć, co się stało; tam przecież zawsze byli Polacy, a tu nagle jacyś Ukraińcy wyskoczyli i jeszcze mówią, że Lwów jest ich, kiedy Lwów zawsze był polski. A tam z kolei na Śląsku zjawili się nie wiadomo skąd jacyś Polacy, a przecież Śląsk był zawsze niemiecki w pojęciu Niemców, naprzód austriacki, a potem pruski – i nagle jacyś Polacy. To właśnie zrozumiałem dopiero w Niemczech.

Przed kilku laty na takiej konferencji w Łodzi, którą urządzili ojcowie Jezuici o Polakach, Ukraińcach i Białorusinach, właśnie to powiedziałem i jakiś uczestnik zareagował mówiąc, że on był w AK i dopiero niedawno zrozumiał, że my wobec Niemców stosowaliśmy zasadę „gwałt niech się gwałtem odciska” i nie przyszło mu do głowy wcześniej, że można inaczej. To znaczy, że dopiero dzisiaj zaczyna się to inne myślenie Polaków i o Niemcach i o Ukraińcach. Dopiero teraz stopniał ten lodowiec uprzedzeń, wrogości, nienawiści i nareszcie można swobodnie myśleć. A po stopnieniu tego lodowca pojawiają się nie tylko kwiaty, lecz i chwasty.

Chyba w 1989, gdy byłem we Wrocławiu i w tamtejszym KIK-u mówiłem o sprawach polsko-ukraińskich, ktoś wyskoczył z tym, że jak był zjazd ukraińskiego ruchu niepodległościowego (który nosi nazwę „Ruch”, tak samo brzmiącą po polsku, jak po ukraińsku), to tam były także herby Chełma i Przemyśla, wśród herbów miast ukraińskich. A więc – mówił – Ukraińcy chcą nam odebrać Chełm i Przemyśl.

A przecież i Chełm, i Przemyśl, to były stare księstwa ruskie, czyli ukraińskie, bo kijowskie. I w Chełmie, i w Przemyślu były i są bardzo stare biskupstwa ukraińskie. A z drugiej strony we Wrocławiu też jest przecież Towarzystwo Przyjaciół Lwowa. Jest? – pytam. A naturalnie, że

jest, odpowiedzieli zebrani. No więc jak to, pytam, w Polsce wolno mówić o tym że Lwów był polski, a Ukraińcom nie wolno mówić, że Chełm i Przemyśl były stolicami księstw ukraińskich?

Nikomu w Europie zachodniej na dobrą sprawę nie zależy, aby jakiegokolwiek granice były zmieniane. Módlmy się o to tylko, aby tak samo było na Wschodzie. Polskie Porozumienie Niepodległościowe już w 1979 roku zaproponowało zamrożenie wszystkich granic na następne dwadzieścia pięć lat po upadku imperium sowieckiego. Ale to nie znaczy, że nie ma być wolno we Lwowie mówić po polsku, czy w Przemyślu mówić po ukraińsku. Niechże też jak najprędzej zostanie przywrócone biskupstwo greckokatolickie w Przemyślu, niech zostanie tam oddana katedra greckokatolicka, którą oczywiście Kościół rzymskokatolicki w Polsce uratował, ale jeżeli się coś uratowało, to ma się obowiązek zwrócenia prawowitemu właścicielowi. Niech te wszystkie cerkwie greckokatolickie, które zostały przejęte na kościoły zostaną oddane prawowitym właścicielom, tam gdzie oni są. Także i po wschodniej stronie, są na Ukrainie kościoły rzymskokatolickie, tam gdzie rzymskich katolików nie ma. Obowiązkiem Ukraińców jest je utrzymać jako część historii tej ziemi. Ale po naszej stronie ten sam obowiązek istnieje.

Tak samo i z Ukraińcami w 1918 roku, te wszystkie zamierzone dzieje byłyby do przewyciężenia, gdyby nie nowe. Po pierwsze – wojna polsko-ukraińska w 1918 roku. Tu na uwagę zasługuje niedawno opublikowana przez Wydawnictwo Znak książka Macieja Kozłowskiego „Między Sanem a Zbruczem. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919”, bardzo przyzwoicie napisana. W końcowym rozdziale autor właśnie zastanawia się nad wszystkimi katastrofalnymi skutkami tej wojny. Gdyby nie ta wojna, to bardzo możliwe, że Ukraina by nie upadła, lecz by się utrzymała jako państwo niepodległe. W 1920 roku Petlura miał na Ukrainie małe echo. Gdyby po jego stronie była wtedy armia zachodnioukraińska, a nie po stronie bolszewickiej (tu odżył znów stary dylemat polityczny będący pewną powtórką sytuacji z siedemnastego wieku i początków osiemnastego wieku), to tym bardziej Ukraina miałaby szanse na niepodległość. Polska polityka wobec Ukraińców była – niestety – zła. Mój ojciec zawsze powoływał się na przykład wojny Anglików z Burami w Południowej Afryce. Jak Anglicy wygrali wojnę z Burami, to natychmiast zawarli z nimi kompromis, nadali im autonomię, przekształcili ten kraj w dominium. Polacy zaś zobowiązali się dać autonomię Galicji Wschodniej w Traktacie Wersalskim, czy też w traktacie o mniejszościach na dwadzieścia pięć lat, a po tych dwudziestu pięciu latach miał się odbyć plebiscyt. Ale nic z tego nie dotrzymano. Obiecano też we Lwowie uniwersytet ukraiński. Nie dotrzymano. Potem proponowano Ukraińcom uniwersytet w Stanisławowie, a nie we Lwowie. W rezultacie nic z tego nie wyszło. Można było przecież uczyć się z historii, bo Austriacy na przykład, żeby nie robić włoskiego uniwersytetu w Triście, założyli włoskojęzyczny uniwersytet w Innsbrucku. Co i tak im nie pomogło, bo Triest też utracili.

Ale w międzywojennej Polsce nie było ludzi z wyobraźnią potrafiących, czy choćby próbujących rozwiązać problem ukraiński. Jedynym z pewną wyobraźnią był wojewoda Józewski, który prowadził własną politykę na Wołyniu.

To nie było tak, że były dwie wrogie społeczności w Galicji wschodniej do 1939 roku. Była natomiast ogromna ilość najfatalniejszych błędów i niesprawiedliwości ze strony władz polskich. Mój Ojciec sympatyzował z Piłsudskim, może nawet więcej, do końca życia zachował pewien kult dla Piłsudskiego. I po przewrocie majowym, już nie pamiętam dokładnie w którym roku, został mianowany zdaje się dyrektorem jakiegoś departamentu od spraw ukraińskich w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. Szef zawołał Ojca pierwszego dnia i powiedział mu, że trzeba masowo przenosić nauczycieli-Ukraińców na zachód kraju, aby rozładować nastroje.

Ojciec próbował rozmawiać w ministerstwie i tłumaczyć niewłaściwość takich metod, ale zobaczył, że nie ma z kim rozmawiać, wziął kapelusz, wyszedł i po dwóch tygodniach dostał list z podpisem ministra zwalniający go z urzędu. Przede wszystkim ci ludzie w Warszawie

w większości byli wychowani w szkole rosyjskiej i nie zdając sobie nawet z tego sprawy przenosili rosyjskie wzory na Galicję wschodnią, gdzie była całkowicie inna sytuacja. Wiele było jeszcze do uratowania. Główna partia ukraińska UNDO była za kompromisem. Istniał też rząd emigracyjny tej zachodnioukraińskiej republiki. Polska ten kraj podbiła, czego Polacy nie chcą przyznać. Po raz pierwszy stwierdził to wyraźnie właśnie Maciej Kozłowski w swej wspomnianej już tutaj książce „Między Sanem a Zbruczem”. Nie musimy tego pochwalać, że Ukraińcy próbowali przejąć władzę w listopadzie 1918 roku przed Polakami, ale trzeba to zrozumieć. Podobnie jak nasze powstania śląskie. U nas jest kult powstań śląskich. A dlaczego były powstania śląskie? – żeby uprzedzić Niemców. My z kolei mamy pretensje do Niemców, pisze się o tym, że Niemcy zrobili takie świństwo, że tam też ochotnicy niemieccy spoza Śląska walczyli. A Polska zagwarantowała, że armia Hallera nie zostanie użyta we Lwowie, lecz została użyta. Na początku opór polski we Lwowie przeciwko Ukraińcom był rzeczywiście spontaniczny, ale potem szła zorganizowana pomoc z Polski, i z Krakowa, i z Warszawy, a potem właśnie armia Hallera dobiła tę armię zachodnioukraińską.

W 1930 roku, to trzeba podkreślić, legalny i suwerenny rząd Rzeczypospolitej posłał wojsko do pokojowych wsi ukraińskich. Ten ukraiński ruch terrorystyczny został sprowokowany przez naszą polską politykę. Zresztą wbrew woli większości społeczeństwa ukraińskiego, bo ono w przygniatającej większości było przeciw terroryzmowi, a szczególnie ostro potępiał go najwyższy autorytet moralny kraju, metropolita Szeptycki. Po 1919 roku nie zrobiono żadnego poważnego gestu wobec Ukraińców. To był przecież jeszcze za panowania Austrii kraj dwujęzyczny, dwunarodowościowy, z liczebną przewagą Ukraińców. Kraj, w który Ukraińcy mieli swoje szkoły itp. To wszystko starano się z jakąś okropną małostkowością utrudniać, utrać, szykanować. Przez całe dziewiętnaście lat. Zresztą bywają mądre reakcje na terroryzm i głupie.

Wracając do „pacyfikacji” Galicji w 1930 roku. To nie była – oczywiście – masakra i nie było też takiego zamiaru. Ale jeżeli w czasie pokojowym do wsi przybywa oddział ułanów z zamiarem pacyfikacji, to dojść musi do wielu krzywd i niesprawiedliwości. Taki przykład. Po skończeniu studiów, to było bodaj w 1956 roku, zostałem zaproszony przez pewnego przyjaciela mego Ojca, który był archimandrytą, czyli przeorem greckokatolickiego klasztoru ukraińskiego w Walii. Tam przez kilka miesięcy pełniłem funkcję sekretarza-bibliotekarza. Miałem dość dużo wolnego czasu, pisałem pracę doktorską. Był tam też taki nowicjusz, mówiący po polsku, młody człowiek, Ukrainiec, syn wójta gdzieś spod Tarnopola. Wieczorami często rozmawialiśmy po ukraińsku. Był to człowiek prawdziwie chrześcijański. Miał bardzo ciężkie przeżycia, od kiedy go Niemcy wywieźli na roboty, zwłaszcza pod koniec wojny. Opowiadał właśnie też o owej pacyfikacji. W tym czasie ojciec jego był wójtem. Żołnierze wmieszali do zboża tłuczone szkło, jako karę. Wójta pobili i wrzucili do gnojówki. Ten młody człowiek powiedział, że gdyby ojca przedtem nie pobili, to by z tej gnojówki wyskoczył i uratował się, a tak to się w niej utopił. I on to opowiadał, muszę podkreślić, ze smutkiem, ale bez nienawiści.

Sprawy ukraińskie w Polsce śledzę od 1956 roku. Nie chcę nikogo sądzić. Pan wie, że Michnik i delegacja Solidarności byli we wrześniu 1989 roku na zjeździe założycielskim „Ruchu”, owej wspomnianej już organizacji ukraińskiej. Oto dowód braku rozeznania w tych sprawach w Polsce: wzięli do tej delegacji także Bogdana Borusewiczę i on o tym pisał gdzieś w polskiej prasie, w „Tygodniku Powszechnym”, czy też w „Tygodniku Solidarność”. Z jego artykułu wynikało, że on nie ma zielonego pojęcia o Ukrainie. Uważali, na przykład, że z Ukraińcami należy mówić po rosyjsku, co jest w najlepszym wypadku – nietaktem. Tak nie można i nie należy. Można z nimi mówić po polsku, po niemiecku, ale nie po rosyjsku, bo im się imputuje, że są Rosjanami. Tak samo z Litwinami nie należy zaczynać mówić po polsku, trzeba inaczej, chyba, że oni sami zaczną. Bo to są stulecia kompleksów. Dlaczego Litwini boją się Polaków?

Zabraliśmy im całą warstwę kulturalną, całą arystokrację. My, Polacy, o tym nie pamiętamy. Ten kto zabrał – nie pamięta, ale ten komu zabrali – pamięta bardzo długo.

Większość Polaków nie ma pojęcia, jak traktowano mniejszość ukraińską w Polsce od zakończenia wojny. Jeden gest nie może naprawić wszystkiego. Może być początkiem, ale nie widać dalszego ciągu. Nie można tak łatwo naprawić czterdziestu lat prześladowania. Ludzie się bali mówić po ukraińsku. Do dzisiaj jeszcze, jak ktoś zacznie mówić po ukraińsku, zdemaskuje się jako Ukraińiec – to reakcja jest wroga. Mówią: banderowcy z czarnym podniebieniem. A banderowiec w Polsce jest obelgą. Dla Ukraińców natomiast to nie jest obelgą, bo banderowcy to była grupa polityczna, której twórca i przywódca siedział w obozie hitlerowskim całą wojnę od 1941 roku i uważał (jak swego czasu Piłsudski), że można organizować po stronie niemieckiej oddziały w celu wyzwolenia Ukrainy. W czasie swoich ostatnich wizyt w kraju doznałem jeszcze wielu objawów niechęci, a nawet nienawiści wobec Ukraińców.

Akcję „Wisła” potępił senat Rzeczypospolitej, ale sejm nie potępił. Była to typowa zbrodnia stalinowska. Wypędzeni ludzie nie mogą do dzisiaj wrócić na swoje ziemie. Używa się kłamliwego argumentu, że tam już mieszkają inni. To nie prawda. Był Pan tam?

Tych ludzi tam nie puszczają od 1956 roku. Niektórzy tylko tam chyłkiem, kogoś przekupując, wrócili. Ale większość nie. To już ostatnia chwila, bo za parę lat nikt nie będzie chciał tam wrócić, jak wymrze to pokolenie. Czy zrobiono coś w tym kierunku? A trzeba uchwalić przepisy oddające im ich własność i przyznać im odszkodowania. Niemcy, których wyrzucono w czasie wojny skądkolwiek – dostali odszkodowania. To była, muszę powiedzieć, bardzo piękna solidarność narodu niemieckiego. Ale ogólne nastawienie Polaków do Ukraińców jest złe albo przynajmniej doskonale obojętne.

No to nie można mówić, że nie ma już dzisiaj w Polsce prześladowania Ukraińców, a jeśli nie dosłownie prześladowania, to jednak znowu szykan, niechęci i wprost nienawiści. Jest to przecież głęboko niechrześcijańskie i może się odbić jak najfatalniej na stosunkach z całym narodem ukraińskim. A przecież Polacy i Ukraińcy zawsze będą sąsiadami i dobre stosunki są, z czego znowu niewielu Polaków zdaje sobie sprawę, kwestią życia i śmierci dla obu narodów. Aby jednak nie zakończyć zbyt pesymistycznie: coraz więcej osób poważnych, jak mi się zdaje, widzi te problemy.

Andrzej Vincenz

* Fragmenty wypowiedzi w rozmowie z Andrzejem Szulczyńskim – „Kultura”, Paryż, No. 7–8/1991.

TRZY DROGI DO NOWICY

Dedykuję Andrzejowi Janowskiemu

Nowica przed wojną była wsią co się zowie. Ludna, z cerkwią, kapliczką unicką, cmentarzem, dwoma karczmami (jedna prowadzona przez Ukraińca, druga przez Żyda). Dzisiaj jest tu kilkanaście domów, ale dobry Bóg opiekował się miejscem i do tego wszystkiego zdołała przetrwać cerkiew, kapliczka, jedna karczma. Właśnie w tej karczmie (obecnie jest ona własnością rady wiejskiej) do niedawna organizowano obozy dla młodzieży ukraińskiej. Pamiętam moment zdumienia, kiedy przeczytałam zamieszczony na niej napis: „Korcзма u Żyda”. „Korcзма” napisana była po ukraińsku, „u Żyda” po polsku. Napis zadawał kłam efektywnej teorii o dialogowym przenikaniu się kultur (przynajmniej w wąskim rozumieniu tego terminu). To, co swojskie dla bywalców tej karczmy napisane było po swojemu. To, co obce zaznaczone zostało już w warstwie językowej.

Nowica przed wojną zamieszkała była przede wszystkim przez Łemków, chociaż byli tu również Żydzi: nie tylko karczmarze, ale i ci, którzy pracowali na roli. W tych okolicach nie było to zjawisko rzadkie: w niedalekiej Żdyni czy Koniecznej mieszkało kilka rodzin żydowskich chłopów. Była również pokaźna plebania unickiej rodziny Antonyczów. Tu, w małej beskidzkiej wsi zaczęła się droga jednego z ciekawszych ukraińskich poetów dwudziestolecia międzywojennego – Bohdana Ihora Antonycza. Kiedy urodził się Bohdan Ihor, syn grekokatolickiego proboszcza, w Nowicy wszystko było tak, jak powinno być (świat bliski był vincenzowskiemu ideałowi): obok mieszkali Żydzi, a kiedy się zeszło z gór, można było trafić do polskich osiedli. Dlatego pewnie, znacznie później, Antonycz trafił do Lwowa, by tam pobierać nauki. Lwów był taki jak Nowica i okolice: polski, żydowski i ukraiński jednocześnie. Antonyczowi udało się uchronić, pomimo napiętej sytuacji politycznej w Rzeczpospolitej, swój świat: świat wielu różnych języków, kultur, świadomości. Nie wiem jak do tego doszło, że tam, w tym Lwowie (o którym znacznie później Józef Łobodowski powie, że składał się z trzech nieprzenikalnych gett: polskiego, żydowskiego i ukraińskiego) poznał Tadeusza Hollendra. Faktem jest, że właśnie ten ostatni był pierwszym lub jednym z pierwszych jego tłumaczy na język polski. Jak to się stało, że Tadeusz Hollender, polski Żyd, który zginął w powstaniu warszawskim, zachwyił się literaturą ukraińską (po wojnie wyszedł cały tom jego tłumaczeń poezji ukraińskiej, a przed wojną między innymi piękny przekład powieści „Wołyń” Ułasa Samczuka) pozostawiam dociekliwości badaczy: polonistów i ukrainistów. Niemniej poprzez przekłady Antonycza Tadeusz Hollender zaplątał się w historię Nowicy.

Droga Antonycza była pierwszą drogą z Nowicy w świat – z perspektywy historii, na swój sposób, szczęśliwą: poeta zmarł w latach trzydziestych nie doczekawszy piekła II wojny światowej. Dla niego Nowica na zawsze pozostała cokolwiek ospałym górskim osiedlem, gdzie w ojcowskim domu starzał się miód, a ludzie co niedziela śpiewali „Hospody pomyłuj”. W najbliższej okolicy nie było Szewczenkowych wiśniowych sadów – to bujna beskidzka przyroda pozwoliła Antonyczowi przekształcić się z naiwnego cokolwiek, na mój gust, imażynisty z „Księgi Lwa” czy „Zielonej Ewangelii” w poetę metafizycznego w „Wielkiej harmonii”. Tak wyglądała droga Antonycza do Lwowa, do Ukrainy. Paradoksalnie jego pierwszy wiersz mógł się ukazać dopiero w 1989 roku.

Odejdę swoim z Nowicy w świat, chcąc nie chcąc, zapoczątkował Antonycz wędrówkę wszystkich jej mieszkańców. Bo oto nie przebrzmiały jeszcze odgłosy wielkiej wojny, kiedy nakaz władz komunistycznych pogał ich na nieznanne drogi. W ramach akcji „Wisła” wszyscy Ukraińcy z południowo-wschodniej Polski zostali deportowani na ziemie odzyskane. Domostwa

tych, którzy opuścili Nowicę, pozostawione samym sobie, nie oparły się mszczącemu działaniu czasu. Może właśnie wtedy zniknęła jedna z karczem, którymi przed wojną stała Nowica? Jednak, o dziwo, przez ten najgorszy czas przetrwała cerkiew, tak że przesiedleńcy, którzy nieśmiało zaczęli wracać tu po 1956 roku mieli gdzie pokłonić się Bogu, który na Łemkowszczyźnie był wyjątkowo miłosierny i jakiś ciepły, co uwidoczniło się nawet w jasnej i promienistej tonacji ikon – jakże różnej od ikon bizantyńskich czy rosyjskich. A nade wszystko mogli powrócić do najbardziej „swojego” ze wszystkich świętych – św. Mikołaja. Popularność, którą cieszył się św. Mikołaj na Łemkowszczyźnie była tak niezwykła, że zamieniono dla niego porządek w ikonostasie: tam, gdzie powinna być ikona św. Jana Chrzciciela przekorni górale umieszczali ikonę św. Mikołaja. Właśnie do tej cerkwi wracali przede wszystkim, bo swoich domów jakże często, już nie zastawali. Ta cerkiew była najbardziej ich, chociaż, wbrew wszelkiej logice, przyozdobiono ją ni mniej, ni więcej tylko „łacińską” amboną. A wszak, jak pisze Jewhen Swerstiuk, każda ukraińska wieś miała co najmniej jedną świątynię, w związku z czym nie musieli wysilać swojego głosu, by wierni nie uronili ani jednego słowa z kazania. Kogo mam zapytać o to, kto, kiedy, dlaczego zbudował tę ambonę w cerkwi? Tych, którzy mogliby odpowiedzieć już nie ma, dla tych zaś którzy są, jest ona tak oczywistą częścią świątyni, że pewnie nie zrozumieliby mojego pytania. Pozostaje mi trwać przy domniemaniu, że przodkowie dzisiejszych mieszkańców Nowicy zobaczyli kiedyś w „pańskim” czy „miejskim” (pewnie gorlickim lub grybowskiem) kościele księdza, który jak Bóg z wysokości grzmiał na swoich parafian i nie mogąc się oprzeć niezwykłości sytuacji i scenografii postanowili przenieść jej część do swojej cerkwi.

Na marginesie – swoją obecną, nie najgorszą kondycję, cerkiew zawdzięcza w dużej mierze Polakom – pasjonatom z warszawskiego koła przewodników beskidzkich, którzy w zły czas, doglądali jej i wykonywali jakieś drobne prace remontowe, podobnie zresztą jak w pobliskim Przystępie. Tak to Polacy ratowali cerkiew, która zawierała część polskości.

Ilu jednak mieszkańców Nowicy nie powróciło do swojej cerkwi? Nie w mojej mocy jest prześledzić ich drogi prowadzące, być może również przez obóz w Jaworznie (gdzie po wojnie zginęło wielu Ukraińców) do miasteczek i wsi wałbrzyskiego, wrocławskiego, zielonogórskiego czy gorzowskiego. Ilu jeszcze dopełnień potrzebuje ta droga do Nowicy? Być może jakiś skrupulatny historyk postara się opisać dokładnie losy jej mieszkańców, bez względu na to, gdzie teraz się znajdują?

Ale była jeszcze trzecia droga z Nowicy: może najbardziej ciemna? Droga nowickich Żydów. Po nich nie pozostał tu żaden ślad: czy wszyscy zginęli, a może któremuś z nich udało się przeżyć? Jeżeli zginęli, to jak wyglądała ich ostatnia droga: kto przyszedł by ich aresztować, czy trafili do nowosądeckiego getta, a może ich prochy znajdują się na Rdziostowie – jednym z miejsc masowych straceń sądeckich Żydów, a może na Litaczu i może właśnie im usypywała mogiły moja matka omal nie przyplacając tego życiem. A może trafili do innego getta, może przewożono ich bezpośrednio do obozu? Jeżeli nic więcej nie można zrobić – to rekonstrukcja ich odejścia w nicość i pamięć o tym powinny stać się naszym obowiązkiem.

Z Nowicy w świat prowadziły trzy drogi: do sławy, cierpienia, śmierci, a sama Nowica dzisiaj jest tak poplątana jak drogi z niej prowadzące: ciągle daje świadectwo jedności i obcości jej niegdysiejszych mieszkańców. Wciąż jeszcze istnieje „łacińska” ambona w cerkwi; karczmę, o której „przyjeźdni” napisali, że jest „u Żyda” w rzeczywistości kiedyś prowadził Ukrainiec.

A po zaniedbanym cmentarzu krąży smutek ukraińskiego losu...

Bogumiła Berdychowska

TOWARZYSTWO POMOST

Towarzystwo POMOST zarejestrowane 20 grudnia 1988 r. jest kontynuacją nieformalnego klubu dyskusyjnego o tej samej nazwie działającego w Warszawie od listopada 1986 r. Skupia osoby interesujące się stosunkami między narodami Europy środkowo-wschodniej. Zrzesza osoby różnych narodowości. Dotychczas większość naszych członków i sympatyków pochodzi ze środowisk akademickich.

POMOST współpracuje z instytucjami i organizacjami zajmującymi się podobną problematyką. Wśród założycieli byli m.in. twórcy Białoruskiego Zrzeszenia Studentów oraz członkowie pism wydawanych przez mniejszości narodowe i mniejszościom poświęconych.

Obecnie istnieją oddziały w Warszawie, Łodzi, Olsztynie. Mamy sympatyków w innych miastach Polski.

Podstawową formą dotychczasowej działalności były odczyty i dyskusje. Większość spotkań poświęcono stosunkom polsko-ukraińskim. Wszystkie imprezy są otwarte, przychodzą na nie ludzie o różnych poglądach i z różnym doświadczeniem.

Nasz optymizm wzbudza fakt, że na spotkaniach dominuje młodzież nie obciążona bagażem przeszłości. Zamierzamy organizować także imprezy artystyczne i krajoznawcze, seminaria naukowe itp. Stworzyliśmy także własne wydawnictwo MIĘDZYMORZE.

Prace POMOSTU są w całości finansowane ze składek członkowskich i darowizn.

Zasadniczym celem POMOSTU jest przezwyciężenie uprzedzeń i stereotypów ciężących na stosunkach Polaków z narodami ościennymi oraz budowanie szacunku i zaufania między nimi. Pragnąc zbliżenia ze wszystkimi sąsiadami, szczególne znaczenie przypisujemy współpracy z mniejszościowymi wspólnotami w naszym kraju. Rozpowszechniając wiedzę o kulturze i historii narodów środkowoeuropejskich, zamierzamy wskazywać na liczne powiązania, nie pomijając jednocześnie tych wydarzeń, które stały się źródłem wzajemnych uprzedzeń. Chcemy przełamywać izolację mniejszości narodowych w Polsce przez propagowanie obustronnego szacunku dla tradycji i akceptację nieuniknionych różnic. Uważamy, że owe różnice nie muszą wcale zwracać nas przeciwko sobie, jak to wielokrotnie bywało. Będziemy przeciwdziałać przejawom nietolerancji, dyskryminacji narodowościowej, próbom fałszowania historii oraz wywoływania wrogości między sąsiadującymi narodami.

To, jak rozwinie się działalność POMOSTU, w znacznej mierze zależy od tego, ilu pozyskamy członków i współpracowników. Liczymy głównie na przedstawicieli innych narodowości żyjących w Polsce, krajach ościennych i ośrodkach emigracji, a także na pomoc Polaków, którym zależy na ułożeniu dobrych stosunków z sąsiadami.

Otwarci jesteśmy na pomysły i oferty współpracy. Zainteresowanych naszą działalnością prosimy o kontakt listowny lub telefoniczny.

Nasz adres: Towarzystwo POMOST

Zarząd Główny

Klub JOWISZ

ul. Wyszogrodzka 4

03-337 WARSZAWA

TOMASZ SZCZEPAŃSKI tel. 25-67-36

PAWEŁ KAZANECKI tel. 35-57-59

DLACZEGO NIE DĄŻYMY DO REWIZJI GRANIC

W obliczu podpisanych umów międzynarodowych pytanie może brzmieć retorycznie. Trzeba jednakże pamiętać, że bez woli realizacji nawet najlepszy traktat jest zbiorem kartek zapisanego papieru z pieczęciami.

Środowiska polityczne uznające, że sprawę granic wschodnich należy traktować jako otwartą, istnieją rzeczywiście a ich znaczenie bywa nierzadko wyolbrzymiane, zaś ich programy są przypisywane szerszemu spektrum sił politycznych. Polskie dążenia do odzyskania ziem utraconych w 1939 r. na Wschodzie są sprzeczne z obecną polską racją stanu z czterech zasadniczych powodów.

Po pierwsze – skład etniczny ziem, o które chodzi, między obecną polską granicą, a granicą Traktatu Ryskiego z 1921 roku, nie daje podstaw do takiej rewindykacji. Przed II wojną – co wykazywały polskie spisy powszechnie – na obszarze województw kresowych Polacy, aczkolwiek dominujący w dużych miastach i wyspowo na pewnych obszarach, byli tam w mniejszości. Obecnie mimo spontanicznego odradzania się tam polskości – jest ich jeszcze mniej. Te zaś obszary, na których liczbowo dominują (np. Wileńszczyzna – ale nie samo Wilno) mają charakter wysp etnograficznych. Proces repolonizacji osób pochodzenia polskiego jest wprawdzie zjawiskiem dynamicznym, można więc wnosić, że liczba Polaków będzie rosła, chociażby na skutek atrakcyjności kulturowej bycia Polakiem. Sprzyjać temu może żywe – zwłaszcza na Białorusi – utożsamienie rzymskiego katolicyzmu z polsnością. Poza tym – do atrakcyjności kulturowej może też dojść atrakcyjność materialna, cywilizacyjna i ona też będzie oddziaływać na rzecz zwiększania się liczby Polaków – zwłaszcza gdy narodowość jest we współczesnej Europie (słusznie lub nie) traktowana jako wynik samookreślenia się jednostki.

Należy jednak wątpić, czy te czynniki byłyby w stanie zmienić układy etniczne na znacznym obszarze. Przede wszystkim dlatego, że w przypadku Ukrainy i Litwy mamy do czynienia z okrzepłymi wewnątrznie narodami o własnej, rozwiniętej kulturze i poczuciu dumy narodowej, porównywalnym z analogicznym poczuciem polskim. Słabsza pod tym względem jest sytuacja Białorusinów, jednak fakt istnienia narodu białoruskiego nie ulega wątpliwości. Powrotu do sytuacji, gdy byli oni „masą etnograficzną” (określenie Cata-Mackiewicza) po prostu nie ma. Dodajmy, że te narody mają własne państwa, które będą wspierać procesy umacniania tożsamości etnicznej narodu.

Drugi argument przeciw rewindykacjom jest następujący: ich realizacja oznacza totalny konflikt z Białorusią, Litwą i Ukrainą o charakterze trwałym. Wiąże się to z faktem, że (zwłaszcza dla Litwy i Ukrainy) terytoria, o których mowa nie są „jakimiś” terytoriami, ale obszarami o znaczeniu żywotnym. Dla Ukrainy Galicja Wschodnia i Wołyń to obszary najbardziej świadome narodowo. Odsetek ludzi w sowieckich spisach powszechnych deklarujących ukraiński jako ojczysty był tu zawsze najwyższy, także tradycje europejskie (gospodarcze i polityczne) – najtrwalsze. Nacjonalizm to tradycja europejska. Z tej racji dla Ukrainy jest to obszar bardziej żywotny niż np. Krym.

Oprócz wojny z państwami ewentualna realizacja naszych rewindykacji oznaczałaby także wojnę z w/w narodami, czyli sytuację, w której w granicach państwa znalazłyby się wielomilionowe mniejszości zamieszkałe zwarcie i zwalczające to państwo. Oznaczałoby to trwałą destabilizację państwa i regionu na wzór bałkański.

Trzeci argument antyrewindykacyjny można sformułować w jednym zdaniu – w obecnych układach przesunięcie granic Polski na wschodzie do linii Traktatu Ryskiego oznaczałoby trwałe przesunięcie rosyjskiej strefy wpływów na linię Odry i Nysy. Przyczyna jest prosta –

odzyskać te tereny moglibyśmy tylko za zgodą i pomocą Rosji. Ale byłoby to równoznaczne z uzależnieniem się od niej – bo w zależności od rozwoju wydarzeń mielibyśmy do czynienia albo z dążeniami rewindykacyjnymi okrojonej Litwy, Białorusi i Ukrainy, albo z ruchami narodowo-wyzwoleńczymi tych nacji (gdyby ich państwa nie przetrwały) albo z jednym i drugim. Przeciwnie pomoc Rosji byłaby dla nas niezbędna, a Rosja udzielałaby nam jej – albo nie. Ceną jaką musielibyśmy płacić byłoby uzależnienie nas w sprawach polityki zagranicznej.

Widzę tu pewną analogię do sytuacji Węgier podczas II wojny światowej – w zamian za pomoc Niemiec w odzyskaniu części terytoriów utraconych przez Węgry po traktacie w Trianon (1920) Węgry zostały wasalem Niemiec, zyskując haniebną status ostatniego sojusznika II Rzeszy.

I wreszcie argument czwarty, ostatni lecz nie z tych ostatnich – istnieje iunctim między trwałością polskiej granicy wschodniej, a trwałością zachodniej. Tę drugą (przynajmniej częściowo) można podważyć na podobnych zasadach, na jakich my negujemy tę pierwszą. Jest co prawda umocniona traktatem, ale Europa Środkowa otrzymała w XX wieku kilka lekcji trwałości tego typu dokumentów. Jeżeli nawet nasza akcja, o której mowa powyżej, nie spowodowałaby podważenia granicy zachodniej w sensie prawnym, to uczyniłaby to w sferze psychologicznej – odbierając jeden z istotnych argumentów prawomocności polskiej tam obecności. Jakże często przecież sami Polacy traktują zmiany graniczne na Zachodzie po 1945 r. jako rekompensatę za utracone ziemie wschodnie – zapominając o argumentach historycznych i etnograficznych, które za nimi przemawiały (przynajmniej w odniesieniu do części tych terytoriów). W tym kierunku zresztą idą wysiłki niektórych środowisk niemieckich; akceptacja polskiej obecności tam na zasadzie rekompensaty, przy negacji jej zasadności na innych podstawach. Nasza akcja rewindykacyjna na Wschodzie może być pretekstem dla takiej samej niemieckiej. A dla nas Wrocław, Szczecin i Gdańsk są dziś ważniejsze niż Lwów i Wilno.

Postulaty rewizjonistyczne z miejsca walą w gruzy plan budowy w Europie Środkowej systemu państw mogącego być przeciwwagą dla Niemiec i Rosji. W konsekwencji ich realizacji stanęlibyśmy sami wobec Rosji w charakterze jej słabszego „sojusznika”. Ten wariant historii już przerabialiśmy i rzeczą polityki polskiej jest, aby się nie powtórzył.

Tomasz Szczepański

„Gazeta Polska. Pismo Konfederacji Polski Niepodległej”, Warszawa, nr 2/1992.

З АКТУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ

KALENDARIUM ŁEMKOWSKIE – 1989–1992

Wraz z pojawieniem się w Polsce na początku lat 80 ruchu społecznego „Solidarności” również wśród mniejszości ukraińskiej na Łemkowszczyźnie ożyły nadzieje na odzyskanie praw obywatelskich. Po pierwszym krótkim okresie działania, polegającym na formułowaniu postulatów przyszedł okres stanu wojennego, który czasowo powstrzymał aktywność działaczy Łemkowszczyzny wychodzącą poza obręb regionu. Zainicjowane na początku lat 80-ch sprawy wypłynęły ponownie i z nową siłą w roku 1989. Środowisko łemkowskie zaznaczyło swoją kulturalną, społeczną i polityczną obecność w czasie kampanii przedwyborczej do Sejmu i Senatu, w której kandydowali przedstawiciele Komitetu Obywatelskiego. Starania wznawiane wielokrotnie po kolejnych odwilżach a potem wkrótce gaszone tym razem doczekały się lepszego losu. Najwyższe władze: parlament administracja państwowa dostrzegły i wysłuchały głosów wskazujących problematykę wymagającą rozwiązania i załatwienia. Choć wiele spraw nie doczekało się jeszcze pomyślnego finału czy też pozostaje w trakcie załatwiania to samo ich potraktowanie pozwoliło Łemkom poczuć się współgospodarzami ukochanej od wieków ziemi. Znalazło to wyraz chociażby w wyborach radnych gmin, w wyniku których w 6 gminach jest 9 radych Łemków.

Autentyczny bo oddolny ruch był cenny ale rozdrobniony a niekiedy sprzeczny, mający różne zabarwienia. Zwołany 9 listopada 1991 r. I Zjazd Zjednoczenia Łemków określił cele i zadania dla środowiska łemkowskiego. Organizacja objęła swym działaniem całość ważnej dla Łemków problematyki, jak m.in. naprawa krzywd doznanych wskutek przesiedleńczej akcji „Wisła”, umożliwienie powrotu w ojczyście strony tym wysiedlonym lub ich potomkom, którzy tego pragną, przywrócenie historycznych nazw miejscowości, zapewnienie warunków do nauczania języka ojczystego, wprowadzenie do programów szkolnych wiedzy o mniejszościach narodowych i etnicznych żyjących w Polsce, ochrona i pielęgnowanie materialnej i duchowej kultury Łemków.

Zamieszczone niżej kalendarium wskazuje ważniejsze inicjatywy, działania i starania czynione w dążeniu by ziściły się słuszne oczekiwania i uzasadnione pragnienia pokoleń Łemków.

W maju 1989 r. w czasie kampanii przedwyborczej do Sejmu i Senatu przedstawiciele Sekcji Łemkowskiej przy ówczesnym UTSK w osobach: Stefan Hładyk, Michał Doński, Waław Szlanta przedstawili kandydatom z Komitetu Obywatelskiego całość problematyki łemkowskiej wymagającej rozwiązania i ustawowego uregulowania przez nowowybrany parlament.

Powstały 2 grudnia 1989 r., w Uściu Ruskim /Gorlickim/ w wyniku społecznego zapotrzebowania Komitetu Łemkowski zorganizował szereg spotkań środowiska łemkowskiego z parlamentarzystami: senatorem woj. nowosądeckiego wicemarszałkiem Senatu p. prof. Zofią Kuratowską, posłami: Józefem Jungiewiczem, Włodzimierzem Mokrym i Mieczysławem Brudniakiem oraz Sejmową Komisją Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Spotkania miały na celu przybliżenie parlamentarzystom problematyki mniejszości ukraińskiej z Łemkowszczyzny oraz wykazanie konieczności działań parlamentarnych zmierzających do naprawy krzywd powstałych w następstwie akcji „Wisła”.

26 stycznia 1990 r. w Nadleśnictwie w Łosiu k. Gorlic na spotkaniu z wojewodą nowosądeckim i dyrektorem Okręgowego Zarządu Lasów Państwowych w Krakowie, przedstawiciele Komitetu Łemkowskiego wynegocjowali pierwsze wstrzymanie ścinki drzew w lasach łemkowskich. Wstrzymanie ścinki dotyczyło pierwszego półrocza 1990 r. Nawiązując do tego porozumienia Komitet Łemkowski, a następnie Zjednoczenie Łemków występowały do Ministerstwa Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, i uzyskiwały prolongatę wstrzymania ścinki drzew. Ostatnia decyzja dotyczy wstrzymania ścinki na okres całego 1992 roku.

25 marca 1991 r. w gmachu Sejmu w Warszawie miało miejsce międzyresortowe spotkanie inicjujące wprowadzenie problematyki łemkowskiej do prac ustawodawczych. Gospodarzem spotkania była marszałek Senatu p. prof. Zofia Kuratowska, a uczestniczyli w nim ze strony łemkowskiej poseł dr Włodzimierz Mokry, Stefan Hładyk, Stefan Kłapyk i Waław Szlanta. Postulaty kierowane były pod adresem Ministerstwa Przekształceń Własnościowych, Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, Ministerstwa Edukacji Narodowej i Ministerstwa Kultury i Sztuki.

Minister Przekształceń Własnościowych p. Wojciech Góralczyk przyjął zgłoszone wnioski z deklaracją uwzględnienia ich w opracowywanym rządowym projekcie ustawy o reprivatyzacji.

15 kwietnia 1991 r. w Ministerstwie Przekształceń Własnościowych miało miejsce spotkanie robocze p. ministra Wojciecha Góralczyka poświęcone omówieniu propozycji zmian, poprawek i uzupełnień wniesionych przez Komitet Łemkowski do opracowanego przez Ministerstwo projektu ustawy o reprivatyzacji. Środowisko łemkowskie reprezentowali Stefan Kłapyk, Piotr Czuchta, Stefan Hładyk i Waław Szlanta. W spotkaniu uczestniczyli także poseł dr Włodzimierz Mokry oraz Jerzy Rejt, przewodniczący Związku Ukraińców w Polsce. Komitet Łemkowski zgłosił pisemnie konkretne poprawki do projektu ustawy z 17.04.1991 r. Według przewidywań rządowych wspomniany projekt pierwotnie miał wejść pod obrady Sejmu w maju 1991 r.

26 lipca 1991 r. projekt ustawy o reprivatyzacji znalazł się w porządku sesji Sejmu i na wniosek grupy posłów został odesłany bez czytania do komisji sejmowych. Wobec takiego stanu rzeczy z inicjatywy p. posła Włodzimierza Mokrego 75 posłów zgłosiło do Prezydium Sejmu wniosek o ponowne wprowadzenie tegoż projektu do porządku obrad na najbliższej sesji Sejmu.

22 sierpnia 1991 r. Sejm ponownie odesłał projekt do komisji. Pojawiło się zagrożenie że ustawa nie zostanie uchwalona. Z inicjatywy posła Włodzimierza Mokrego 24 posłów zgłosiło inicjatywę ustawodawczą, przedkładając projekt ustawy o zwrocie nieruchomości przejętych na własność Państwa w następstwie akcji „Wisła”. Problematyka kampanii wyborczej zdominowała Sejmowe obrady i żadna z powyższych ustaw nie została uchwalona, o co

zabiegał także Komitet Łemkowski zwracając się do Klubów Poselskich i Komisji Sejmowych.

9 listopada 1991 r. I Zjazd Zjednoczenia Łemków wystosował list otwarty do prezydenta RP, premiera oraz marszałka Sejmu w sprawie całości problematyki wymagającej uregulowania ustawowego i działań ze strony Państwa, w odniesieniu do naszej mniejszości.

XI.1991 – II.1992 r. Po wyborach do Parlamentu z uwagi na to że gros posłów zostało wybranych po raz pierwszy zaszła konieczność ponownego zapoznania parlamentarzystów ze sprawami naszego środowiska. W województwie nowosądeckim miały miejsce spotkania z posłami: Lechem Kaczyńskim (Porozumienie Centrum), Stanisławem Żurowskim (Unia Demokratyczna), Zygmuntem Berdychowskim (Polskie Stronnictwo Ludowe „Solidarność”). Reprezentujący Zjednoczenie Łemków Waław Szlanta, Stefan Hładyk i Stefan Kłapyk zabiegali o poparcie posłów i ich klubów poselskich w głosowaniu nad ustawą o reprivatyzacji.

22 listopada 1991 r. członkowie Zarządu Głównego Zjednoczenia Łemków Waław Szlanta i Stefan Hładyk przeprowadzili rozmowy w Ministerstwie Przekształceń Własnościowych zapoznając się z ostatnią wersją rządowego projektu o reprivatyzacji, opracowaną i poprawianą w poprzedniej kadencji. W Ministerstwie Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa złożono wniosek o prolongatę wstrzymania ścinki łemkowskich lasów na rok 1992 na dotychczasowych warunkach.

Pismem z 29 listopada 1991 r. Zjednoczenie Łemków zwróciło się do burmistrza Gorlic z wnioskiem o przydział lokalu dla organizacji. W czasie dwóch spotkań z burmistrzem omówiono m.in. sprawę zwrotu „Ruskiej Bursy”. Decyzją Zarządu Miejskiego z dn. 3 marca 1992 r. ZŁ otrzymało pomieszczenie w budynku przy ul. Kołłątaja 20 p. 3.

14–15 grudnia 1991 r. w Warszawie miało miejsce pierwsze spotkanie Komitetu Helsińskiego w Polsce z przedstawicielami mniejszości narodowych i etnicznych, poświęcone ocenie przestrzegania praw mniejszości mieszkających w Polsce. Oceny dokonano analizując poszczególne punkty IV rozdziału Dokumentu Kopenhaskiego KBWE. Zjednoczenie Łemków reprezentował przewodniczący Waław Szlanta.

12 stycznia 1991 r. ZŁ przesłało raport o przestrzeganiu praw mniejszości w odniesieniu do Łemków zamieszkałych w Polsce południowej.

8 lutego 1992 r. w Legnicy w siedzibie Stowarzyszenia Łemków miało miejsce drugie z kolei, a pierwsze z udziałem nowego Zarządu ZŁ, spotkanie kierownictwa obu organizacji. Poinformowano się wzajemnie o prowadzonych pracach i staraniach. Określono problematykę wymagającą dalszych działań.

5 marca 1992 r. delegacja ZŁ w składzie Waław Szlanta, Stefan Hładyk, Włodzimierz Moklak uczestniczyła w spotkaniach, oraz przeprowadziła rozmowy:

- w Ministerstwie Kultury i Sztuki z przewodniczącym Międzyresortowej Komisji ds. Mniejszości Narodowych – prof. A. Sicińskim. I tym razem przedłożono Komisji pisemne opracowanie odnośnie potrzeb środowiska łemkowskiego;

- z wiceministrem Przekształceń Własnościowych p. Januszem Krzyżewskim nt. aktualnego projektu rządowego ustawy o reprivatyzacji, przygotowywanego przez resort, oraz ujęcia w nim naprawy krzywd wyrządzonych przesiedlonym w ramach akcji „Wisła”;

- z przedstawicielem Ukrainy p. Teodozjem Starakiem. W rozmowie zapoznano go z problematyką Łemków w Polsce. Nasz ziomek (urodzony w okolicach Sanoka) żywo interesował się omawianą tematyką;

- w Urzędzie ds. Kombatantów (Warszawa, ul. Krucza 36) odnośnie aktualnej ustawy o kombatantach oraz kwestii braku uprawnień z niej wynikających w stosunku do więźniów obozu koncentracyjnego w Jaworznie i osób represjonowanych po II wojnie światowej narodowości ukraińskiej, obywateli polskich. Zjednoczenie Łemków wystąpiło z wnioskiem o podjęcie inicjatywy nowelizacji ustawy we wspomnianym zakresie.

24 marca 1992 r. w Gorlicach miało miejsce spotkanie Prezydium Zarządu ZŁ z pełnomocnikiem Kuratora Oświaty ds. Szkolnictwa mniejszościowego w Nowym Sączu p. dr Zofią Muzyczką. Obszernie omówiono stan, potrzeby i zamierzenia obu stron w dziedzinie edukacji szkolnej i pozaszkolnej na terenie etnicznie mieszanym. Wstępnie rozważono możliwości otwarcia w Gorlicach od 01.09.1992 r. klasy licealnej z lektorem języka ukraińskiego.

Wacław Szlanta

DOKUMENTY Z SEJMU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Warszawa, 22 sierpnia 1991 r.

Pan Mikołaj Kozakiewicz
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Na podstawie art. 20 ust. 4 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz art. 32 ust. 1 Regulaminu Sejmu przedstawiamy poselski projekt ustawy o zwrocie nieruchomości przejętych na własność państwa w następstwie akcji „Wisła”.

Do reprezentowania naszego stanowiska podczas prac legislacyjnych upoważniamy posła Jana Rokitę.

Włodzimierz Mokry, Jan Rokita, Jerzy Żurawiecki, Jan Lityński, Zygmunt Niegosz, Juliusz J. Braun, Jerzy Zdrada, Jan Kisiliczek, Zbigniew Janas, Marian J. Czerwiński, Radosław Gawlik, Michał Chałoński, Jarosław Kapsa, Ryszard Bugaj, Anna Urbanowicz, Barbara Labuda, Marek Rusakiewicz, Lech Kozaczko, Krzysztof Dowgiałło, Jan Wyrowiński, Henryk Michalak, Anna Knysok, Janusz Okrzesik, Janusz Steinhoff

UZASADNIENIE

Przedstawiony projekt ustawy ma na celu likwidację trwających po dzień dzisiejszy skutków dekretu Rady Ministrów z dnia 27 lipca 1949 roku o przejęciu na własność państwa nie pozostających w faktycznym władaniu właścicieli nieruchomości ziemskich, położonych w niektórych powiatach woj. białostockiego, lubelskiego, rzeszowskiego i krakowskiego (Dz. U. Nr 46, poz. 339).

Dekret z 27 lipca 1949 roku naruszając wszelkie zasady prawne, legalizował konfiskaty nieruchomości dokonane w trakcie przeprowadzonej dwa lata wcześniej wojskowej akcji „Wisła”. W ramach akcji „Wisła” komunistyczne władze w sposób bezwzględny i brutalny dokonały przymusowych przesiedleń ludności ukraińskiej z terenów południowo-wschodniej Polski. Stosując zasadę zbiorowej odpowiedzialności za działalność zbrojnych oddziałów Ukraińskiej Powstańczej Armii wysiedlono z rodzinnych miejscowości ponad 150 tys. osób, pozbawiając je siedzib i majątku. Dekretem z 27 lipca 1949 roku pozbawiono ich tytułu własności do posiadanych wcześniej nieruchomości. Był to akt bezwzględnej nacjonalizacji, sprzeczny z ówczesnym systemem prawnym, sprzeczny z dekretem o reformie rolnej. Przez lata komunistyczne władze uniemożliwiały lub utrudniały powroty przesiedlonych w rodzinne strony. Ci, którzy zdecydowali się powrócić, odzyskali tylko część skonfiskowanych nieruchomości. Zwracając gospodarstwa, ówczesne władze nie zwracały skonfiskowanych lasów, które po

upaństwowieniu przeszły w zarząd Państwowej Administracji Lasów. Wieloletnie starania o zwrot lasów, które przed konfiskatą stanowiły integralną część gospodarstw nie przyniosły żadnych efektów.

Po sierpniu 1980 roku wydawało się, że zaistniała możliwość naprawienia krzywd w oparciu o punkt 9 Porozumienia Rzeszowsko-Ustrzyckiego, który głosił, że „we wszystkich wypadkach bezprawnego lub rażąco krzywdzącego przejęcia na rzecz gospodarki uspołecznionej nieruchomości wchodzącej w skład gospodarstwa rolnego – należy na wniosek zainteresowanej osoby dokonać zwrotu tej nieruchomości”.

Administracja podjęła postępowania w sprawach o zwrot skonfiskowanych lasów, lecz przed stanem wojennym nie wydano żadnych decyzji, a po wprowadzeniu stanu wojennego postępowania umorzono ze względu na „brak podstaw prawnych”. Po dzień dzisiejszy lasy skonfiskowane w następstwie akcji „Wisła” nie zostały zwrócone prawowitym właścicielom. W podjętej 3 sierpnia 1990 roku uchwale Senat Rzeczypospolitej Polskiej potępia akcję „Wisła” i zapowiada działania zmierzające do naprawienia krzywd powstałych w wyniku tej akcji.

Przedstawiony projekt ustawy unieważnia skutki dekretu z 27 lipca 1949 roku, umożliwiając zwrot zawłaszczonych nieruchomości byłym właścicielom lub ich spadkobiercom, o ile nieruchomości te są w posiadaniu Skarbu Państwa, gmin, spółdzielni lub organizacji społecznych. W innych przypadkach, a także na wypadek zrzeczenia się roszczeń o zwrot nieruchomości, ustawa przewiduje możliwość przyznania rekompensaty. Tryb przyznawania rekompensat powinien być zbieżny z ogólnym uregulowaniem praw majątkowych odzyskanych w trybie „reprywatyzacji”, dlatego szczegółowe uregulowanie tego problemu pozostawiamy odrębnej ustawie.

Przedstawiony projekt nie narusza praw osób fizycznych, które nabyły od Skarbu Państwa skonfiskowane wcześniej nieruchomości. Aby ułatwić postępowanie sądowe w tych sprawach, wnioskodawcę zwalnia się od opłat sądowych.

Projektowana ustawa, likwidując istniejące do dziś następstwa wojskowej akcji „Wisła”, jest aktem sprawiedliwości oraz niezbędnym krokiem na drodze do pojednania polsko-ukraińskiego.

Posiedzenie Komisji Konstytucyjnej

(dnia 20, 21 i 22 lutego 1991 r., Biuletyn XXIV, Warszawa 1991, s. 50–51)

Posel Henryk Michalak (KP-UD): *Proszę państwa, nie jest prawdą że w ramach obecnego projektu ordynacji nie można uwzględnić tego, czego domagał się pan poseł W. Mokry – tyle, że wymaga to podjęcia określonej decyzji politycznej. Zawsze można bowiem zrobić tak, że z ogólnej puli mandatów, która jest do podziału w skali kraju, wydziela się np. 7 mandatów i następnie dla przydzielenia owych 7 mandatów i następnie dla przydzielenia owych 7 mandatów zlicza się głosy z całego kraju i przyznaje mandaty zgodnie z zasadą proporcjonalności między listy zgłoszone przez mniejszości narodowe [...]*

Posel Włodzimierz Mokry (OKP): *Chciałbym jeszcze dodać, bo może nie wszyscy są zorientowani, że geografia wyborcza mniejszościom rozproszonym nie pomoże, bo to wynika z rozległości tego rozproszenia. Sądzę zatem, że rzeczywiście jest to problem głównie polityczny, a może jeszcze bardziej – moralny. W sytuacji kiedy nieszczęsna akcja „Wisła”, a więc zastosowanie zasady odpowiedzialności zbiorowej uznana została za bezprawną, byłoby wyjściem naprzeciw, jakąś satysfakcją, umożliwienie tej mniejszości choćby próby wyłonienia swojego przedstawiciela czy przedstawicieli. Uważam, że jeśli mniejszość ukraińska obejmuje 400–500 tys. obywateli, dysponowanie przez nią dwoma posłami w Sejmie nie zagrażałoby polskiej racji stanu. Przedstawicielstwo to... nie mogłoby przecież przegłosować jakiegokolwiek*

ustawy. Stanowiłoby jedynie symbol moralny i polityczny. Myślę zatem, że Komisja powinna poświęcić na rozpatrzenie tego problemu tyle czasu, ile potrzeba, bo dwa lata minęły, a ciągle nie było możliwości, aby poważniej zastanowić się nad problemem mniejszości narodowych. Mało tego – teraz, po dwóch latach, można już powiedzieć, że powołanie do życia Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych nie tylko nie załatwiło sprawy, ale hamowało jej rozwiązanie. To się okazało dopiero teraz...

**Dyskusja nad projektami ustaw:
o zmianie Konstytucji; o wyborze prezydenta;
Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
(I czyt., cd.)**

Posel Włodzimierz Mokry: *...W Polsce żyje [...] około 2–2,5% odwiecznych obywateli państwa polskiego, niepolskiego pochodzenia, a więc mogliby mieć kilkunastoosobową reprezentację w parlamencie. Są oni często żywymi relikdami Rzeczypospolitej dwojga, a szkoda, że nie czworga narodów [...] Właściwe rozwiązanie problemów mniejszości narodowych, zapewniające prawa mniejszościom narodowym oraz stworzenie warunków do rozwoju i kultywowania ich tradycji ojczystych zaowocowałyby w dwójnasób, ponieważ pielęgnujące swe tradycje rodzime mniejszości narodowe stałyby się mini-ambasadorami swych narodów w Polsce, a więc mini-ambasadorami kultury naszych bezpośrednich sąsiadów, gdzie żyją także Polacy, a więc sąsiadów z Litwy, Białorusi, Ukrainy, Czechosłowacji, Niemiec, a to są już sprawy nie tylko polityki wewnętrznej, ale i zewnętrznej i międzynarodowej. W dodatku stosunek do mniejszości narodowej nazywany jest coraz częściej swoistym testem, czy sprawdzianem tolerancji i demokracji. Nie przypadkowo zatem Jan Paweł II swoje orędzie na światowy dzień pokoju w 1988 r. zatytułował „Poszanowanie praw mniejszości narodowych gwarancją pokoju”.* (Sprawozdanie Stenograficzne z 39 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniach 20 i 21 września 1990 r., Warszawa 1990, s. 275).

* * *

Warszawa, 21.09.91

Zespół Szkół Ogólnokształcących
im. Tarasa Szewczenki
78-42 Biały Bór
woj. koszalińskie

Pragniemy zapewnić Was, drodzy nam spadkobiercy dzieła Tarasa Szewczenki, iż pracujemy z myślą o zrealizowaniu nakreślonego przez wieszczka Ukrainy programu: „W chacie własnej, własna prawda, wolność i potęga.”

Z wiarą, iż uda się nam, Polakom i Ukraincom „razem w imię Chrystusowe odbudować raj nasz cichy” w wolnej Polsce i w wolnej Ukrainie pozdrawiamy Was, życząc w tej wspólnej sprawie

„SZCZĘŚĆ BOŻE”

Parlamentarzyści Rzeczypospolitej Polskiej:
Gabriela Cwojdzńska, Jerzy Madej, Franciszek Sak,
Bogusław Pałka, Włodzimierz Mokry

**Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
z dnia 6 grudnia 1991 r.
w sprawie niepodległości Ukrainy.**

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej wita z zadowoleniem Ukrainę w rodzinie niepodległych państw.

Powstanie niepodległego państwa ukraińskiego jest ważnym wydarzeniem nie tylko dla Ukrainy, lecz także dla Europy i całego świata. Wierzymy, że niepodległa Ukraina, budując demokrację, zapewni pełną realizację praw obywatelskich wszystkim swym mieszkańcom niezależnie od narodowości. Poszanowanie prawa Polaków zamieszkałych na Ukrainie i Ukraińców w Polsce do kultywowania i rozwoju własnej tożsamości narodowej będzie pomostem pomiędzy naszymi narodami.

Dzień 1 grudnia 1991 r. otwiera nową epokę w historii stosunków polsko-ukraińskich. Wyrażamy przekonanie, że będą one oparte na zasadach przyjaznej współpracy.

Życzymy państwu ukraińskiemu uznania i poszanowania jego niepodległości przez wszystkie narody i państwa.

Marszałek Sejmu: W. Chrzanowski

* * *

Warszawa, 22 sierpnia 1991 r.

Pan Mikołaj Kozakiewicz
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Na podstawie art. 20 ust. 4 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz art. 32 ust. 1 Regulaminu Sejmu przedstawiamy poselski projekt ustawy

o zmianie ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 29, poz. 154; zm: Dz. U. z 1990 r., Nr 51, poz. 297 oraz Nr 55, poz. 321).

Do reprezentowania naszego stanowiska podczas prac legislacyjnych upoważniamy posła Jarosława Kapsę.

Włodzimierz Mokry, Jan Lityński, Jan Rokita, Jerzy Żurawiecki, Henryk Michalak, Roman Niegosz, Jan Kisiliczek, Zbigniew Janas, Adam Michnik, Jerzy Zdrada, Marian J. Czerwiński, Radosław Gawlik, Michał Chałoński, Barbara Labuda, Anna Urbanowicz, Krzysztof Dowgiałło, Marek Rusakiewicz, Jan Wyrowiński, Lech Kozaczko, Janusz Okrzesik

U Z A S A D N I E N I E

Sprawa uregulowania sytuacji prawnej Kościoła Grecko-Katolickiego została pominięta milczeniem przez Sejm poprzedniej kadencji. Obecnie po dwuletnich przemianach w Polsce, po obsadzeniu stanowiska biskupa przemyskiego obrządku wschodniego zachodzi pilna potrzeba i wręcz konieczność uregulowania statusu tego Kościoła. Dlatego też pozwalamy sobie przedłożyć projekt takiej nowelizacji. Projekt zgodny jest z podstawowymi zasadami ustawy oraz z dekretem Soboru Watykańskiego II, który z całą stanowczością potwierdził równość praw Kościoła Zachodniego i Kościołów Wschodnich. Uchwalenie przez Sejm tego projektu

zlikwidowałyby swoistą i szkodliwą „lukę prawną” wymienionej ustawy oraz usunęłyby wątpliwości i niejasności w jej stosowaniu występujące, zwłaszcza w organach administracji samorządowej. Przyjęcie proponowanej noweli zapewniłoby realizację zasady równouprawnienia na płaszczyźnie cywilno-prawnej Kościołów partykularnych w ramach Kościoła powszechnego.

Kościół Grecko-Katolicki w latach 1945–1956 podany był brutalnym represjom, które spowodowały niepowetowane szkody i straty. Represje te to m.in. deportacja obydwu biskupów przemyskich do ZSRR (gdzie obaj zmarli w więzieniach), tragiczna śmierć 39 księży, internowanie w obozie w Jaworznie 22 księży, aresztowanie i prześladowanie prawie 740 duchownych. Działania władz państwa uniemożliwiły jakąkolwiek publiczną działalność tej Cerkwi. W latach 1957–1989 Cerkiew była częściowo tolerowana, ale pozostawała bez możliwości podejmowania działań prawnych.

Represje stosowane wobec Kościoła Grecko-Katolickiego spowodowały najczęściej nieodwracalne straty w stanie posiadania dóbr materialnych, w tym:

- wysiedlenie około 600,000 wiernych,
- przejęcie 245 cerkwi przez Kościół Rzymsko-Katolicki oraz 24 cerkwi przez Kościół Prawosławny,
- zabór około 11,000 ha pól i lasów w samym tylko dawnym województwie rzeszowskim,
- konfiskatę całego mienia ruchomego i nieruchomego biskupstwa, kapituły, seminarium duchownego i innych instytucji grecko-katolickich,
- konfiskatę i rozproszenie archiwum diecezjalnego i biblioteki. Z tych powodów istotne jest przesunięcie daty zgłoszeń odpowiednich wniosków do Komisji Majątkowej przynajmniej do dnia 13 kwietnia 1993 r., to jest licząc dwa lata od chwili przywrócenia możliwości podejmowania działań, tj. od chwili mianowania ordynariusza diecezji przemyskiej.

Najważniejszą jednak rzeczą proponowaną w noweli jest przekreślenie dekretu z dnia 5 września 1947 r. o przejęcie na własność Państwa mienia pozostałego po osobach przesiedlonych do ZSRR – w odniesieniu do Kościoła Katolickiego obrządku bizantyjsko-ukraińskiego. Wspomniany bowiem dekret był instrumentem pozbawienia własności Cerkwi i aktem prawnym faktycznie uniemożliwiającym jej publiczną działalność. Zniesienie dekretu będzie próbą naprawienia krzywd, jakie w ciągu ostatnich 45 lat poniósł Kościół bizantyjsko-ukraiński ze strony władz państwowych.

* * *

54 posiedzenie Sejmu

Posel Włodzimierz Mokry: *Wylączenie to nie pozbawia też w żadnym wypadku możliwości dalszego korzystania z obiektów grekokatolickich przez Kościół prawosławny, który uzyskał prawo wieczystego użytkowania cerkwi grekokatolickiej. Wniosek mniejszości zmierza zatem do tego, by z jednej strony – nie sankcjonować bezprawnie przejętego przez państwo majątku po grekokatolikach, którzy przetrwali – a więc właściciel się odnalazł – a z drugiej strony – by nie pozbawiać wiernych prawosławnych dostępu do tychże świątyń, w których w duchu ekumenizmu mogą modlić się w różnych porach dnia wierni obu konfesji, tj. i prawosławni, i grekokatolicy, należący przecież do tego samego narodu. Na czas takiego właśnie polubownego rozwiązania tych bez wątpienia niełatwych i nabrzmiałych problemów, Sejm mógłby – i to jest ewentualnie – następny wniosek, czy powinien raczej Sejm, w moim odczuciu, podjąć uchwałę po przyjęciu tego wniosku mniejszości, w której to uchwale zobowiązałby rząd do stworzenia odpowiedniej komisji uprawnionej do rozstrzygnięcia w szczególnym trybie kwestii własności mienia Kościoła grekokatolickiego. Projekt takiej uchwały mam przygotowany.*

Proponowane przeze mnie rozwiązanie mogłoby zamknąć trwające od pokoleń konflikty wyznaniowe na tym terenie, stworzyłyby to też szansę dla praktycznej realizacji idei ekumenizmu i ułożenia na prawdziwie chrześcijańskich zasadach miłości bliźniego, współżycia wiernych różnych wyznań, ale przecież chrześcijan. Dziękuję państwu. (Oklaski)

Posel Hanna Suchocka: Wniosek mniejszości pana posła Mokrego ma na celu uniknięcie tych wszystkich konfliktów, które powstawały w czasie posiedzenia Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych i Komisji Ustawodawczej. Sądzę, że nie znajdziemy żadnego innego rozsądnego wyjścia, tylko odwlecemy sprawę. Chciałam tylko jeszcze zwrócić na to uwagę, bo może w jakimś zaciętrzewieniu nie widzimy sytuacji prawnej.

Wniosek pana posła Mokrego nie zmierza w kierunku odebrania czegokolwiek Kościołowi prawosławnemu, autokefalicznemu, tylko pozostawieniu status quo prawnego. Ponieważ w tym momencie Kościół prawosławny ma użytkowanie wieczyste na te cerkwie, pozostałby stan użytkowania wieczystego. Po prostu nie uzyskalby własności tych cerkwi. I dlatego była propozycja pana posła Mokrego uchwały, żeby w tym zakresie, jak rozwiązać na przyszłość stosunki własnościowe, te dwa Kościoły się między sobą rozmówiły.

* * *

**USTAWA Z DNIA 4 LIPCA 1991.
O STOSUNKU PAŃSTWA
DO POLSKIEGO AUTOKEFALICZNEGO KOŚCIOŁA PRAWOSŁAWNEGO**
(Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 66/1991)

Art. 49. 1. Uregulowanie stanu prawnego nieruchomości lub ich części, które przeszły na własność Państwa na podstawie dekretu z dnia 5 września 1947 r. o przejściu na własność Państwa mienia pozostałego po osobach przesiedlonych do ZSRR (Dz. U. Nr 59, poz. 318, z 1949 r. Nr 53, poz. 404, z 1958 r. Nr 17, poz. 72 i z 1969 r. Nr. 13, poz. 95), a były własnością diecezji, parafii, klasztorów lub innych instytucji grecko-katolickich (unickich) Diecezji Przemyskiej obrządku grecko-katolickiego oraz Administracji Apostolskiej Łemkowszczyzny i które pozostają we władaniu prawosławnych kościelnych osób prawnych określi odrębna ustawa.

2. Do czasu wydania tej ustawy Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny i Kościół Katolicki obrządku bizantyńsko-ukraińskiego na mocy porozumienia biskupów diecezjalnych mogą wspólnie użytkować świątynie pozostające we władaniu prawosławnych kościelnych osób prawnych w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy.

КРАКІВСЬКА УКРАЇНІСТИКА

Prof. dr hab. WIESŁAW WITKOWSKI

(Dyrektor Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej)

Osobą, która – wyznajmy to po latach – dość obcesowo wciągnęła mnie, trochę jeszcze zagubionego i bezwolnego studenta pierwszego roku sławistyki, w krąg problematyki ukraińskiej, był p. Antoni Tkaczuk (parę lat później mgr A. Tkaczyk). To za jego namową trafiłem do kierowanego przez prof. Jana Janowa Zakładu Języków Ruskich (ul. Podwale 2), to on już jako lektor języka ukraińskiego, uczył mnie czytać i rozumieć powieści Panasa Myrnego czy dramaty (nie zawsze dość narodowe w formie, ale aż nadto socjalistyczne w treści) Ołeksandra Kornijczuka.

Sześćcioletni (w ostatnich dwu latach praktycznie codzienny) kontakt z prof. Janowem (zmarł w grudniu 1952 r.) nie mógł się nie odbić i rzeczywiście odbił się znacząco na moich ówczesnych, jak też późniejszych zainteresowaniach badawczych. Toteż mimo iż sam Profesor nakłaniał mnie usilnie do zajmowania się również językiem rosyjskim (i podsunął temat pracy magisterskiej ze słowotwórstwa współczesnego języka rosyjskiego), wkrótce po jego śmierci – już jako asystent w Katedrze Filologii Rosyjskiej – powróciłem do diachronii, do studiów nad dziejami języka i kultury ukraińskiej i zająłem się głównym dziełem Pamby (Pawła) Berynda, „Leksykonem Sławenorosskim”, któremu Mistrz już po wojnie, w Krakowie poświęcił kilka bardzo znaczących rozprawek.

Efektom moich badań nad spuścizną siedemnastowiecznego kijowskiego słownikarza stały się dwie publikacje, jakie złożyły się na rozprawę doktorską (pisaną już pod kierunkiem T. Lehra-Splawińskiego) i parę artykułików, w których próbowałem określić podłoże dialektyczne jego języka i ustalić okolice, w której przyszedł leksykograf ujrzał światło dzienne.

Bliższe zetknięcie się z tzw. prostą mową, którą Berynda objaśniał cerkiewnosłowiańskie hasła swojego słownika, skłoniło mnie do gruntownego zbadania tego małego u nas znanego typu języka, jaki, mimo iż wolny prawie od cerkiewizmów, pełnił z powodzeniem rolę literackiego białorusko-ukraińskiego koine przynajmniej w ciągu XVI i XVII w. Szczegółową charakterystykę struktury gramatycznej języka piśmiennictwa tego typu przedstawiłem w monografii opublikowanej w 1969 r.

Przeprowadzane równoległe z powyższymi badania nad językiem ukraińskim XVIII i pierwszej połowy XIX wieku pozwoliły mi napisać popularnonaukowy zarys dziejów języka ukraińskiego. Wyszedł on dwukrotnie: w 1968 i 1970 r.

Lata siedemdziesiąte były okresem, w którym uwagę swoją koncentrowałem zasadniczo nad dwoma pozostałymi językami wschodnio-słowiańskimi jak też nad staroruszczyzną, tak iż dopiero w ciągu ostatnich kilkunastu lat wróciłem znów częściowo do tematyki ukraińskiej. Poza pracami mieszczącymi się w granicach szeroko rozumianego językoznawstwa (onomastyka historyczna, dialektologia, dzieje polskich studiów nad językiem ukraińskim) zająłem się szerzej dawnym drukarstwem ukraińskim, a także – kłusując na pograniczu literatury – początkami unickiej poezji religijnej.

W dającej się przewidzieć przyszłości planuję m. in. złożenie do druku katalogu starodruków ukraińskich biblioteki Muzeum w Łańcucie i zakończenie prac redakcyjnych nad słownikiem gwary łemkowskiej. Prof. dr hab. Ryszard Łużny (Kierownik Zakładu Literatury Ukraińskiej)

* * *

Prof. dr hab. RYSZARD ŁUŻNY

(Kierownik Zakładu Literatury Ukrainińskiej)

1. DANE BIOGRAFICZNO-ZAWODOWE. Urodzony w roku 1927 w Wołczkowie powiatu stanisławowskiego w ziemi halickiej leżącej między Podolem a Pokuciem, mieszkał do roku 1944 w różnych miejscowościach tegoż Pokucia (Drohomiczany, Mykietyńce, Uhorniki, samo miasto wojewódzkie Stanisławów), tu ukończył szkołę podstawową w 1943; gimnazjum i liceum ogólnokształcące o profilu humanistycznym zakończył w Brzesku w 1949 w ówczesnym województwie krakowskim, w Krakowie także, w UJ, odbył studia slawistyczno-rusycystyczne w latach 1949–1954. Przez pełnych czterdzieści lat swego życia zawodowego (styczeń 1952 – styczeń 1992) związany z Uniwersytetem Jagiellońskim, i dorywczo częściowo także z krakowską Wyższą Szkołą Pedagogiczną i lubelskim UMCS, od roku 1982, czyli przez ostatnich lat 10, zaangażował się etatowo i w pełnym wymiarze na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Stopnie, tytuły i stanowiska naukowo-zawodowe zdobył w macierzystej uczelni: magisterium filologii rosyjskiej o specjalności historycznoliterackiej uzyskał w 1954 r. (uczeń prof. dra Wiktora Jakubowskiego, rusycysty z Rosji, ale znającego także język i literaturę ukraińską, słuchacz i uczestnik zajęć językoznawczo-gramatycznych takich slawistów-ukrainistów jak Tadeusz Lehr-Spławiński, Jan Janów, Wiesław Witkowski, uczestnik lektoratu języka ukraińskiego prowadzonego przez Antoniego Tkaczuka-Tkaczyka), doktorat nauk humanistycznych – 1962 r., docenturę po habilitacji do historii literatury rosyjskiej w roku 1966 – w 1967, profesurę nadzwyczajną – w r. 1972, wreszcie zwyczajną – w 1979, z tym też tytułem oraz stanowiskiem przeszedł, nie zrywając stosunku służbowego z UJ, na KUL. W tym pierwszym, w Instytucie Filologii Wschodniosłowiańskiej, d. Rosyjskiej, jest związany organizacyjnie z utworzonym przez siebie Zakładem Literatury Ukrainińskiej, w drugim – zorganizował od podstaw i kieruje Międzywydziałowym Zakładem Badań nad Kulturą Bizantyńsko-Słowiańską (od 1982), a od roku 1989 – Katedrą Filologii Słowiańskiej i także sekcją na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL; problematyka ukrainoznawcza i specjalizacja ukrainistyczna stanowią w tych placówkach slawistycznych nurt równie ważny i eksponowany jak białorutenistyka i rusycystyka.

Należy do wszystkich trzech krajowych wschodniosłowiańskich stowarzyszeń filologicznych: rusycystycznego, białorutenistycznego oraz Polskiego Towarzystwa Ukrainistycznego, jest członkiem-założycielem i obecnie wiceprzewodniczącym Międzynarodowej Asocjacji Ukrainistów, od 1962 roku należy do Komisji Słowianoznawstwa oraz Komisji Historycznoliterackiej Oddziału PAN w Krakowie, zaś od 1967 – do Komitetu Słowianoznawstwa PAN w Warszawie i od kilku lat do Komisji Bizantynologicznej Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej PAN tamże. Członek Stowarzyszenia Tłumaczy Polskich (1987) oraz Polskiego PEN-Clubu (1991), w roku 1991 powołany został w skład Polskiej Akademii Umiejętności jako członek-korespondent Wydziału I, Filologicznego.

2. DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA, KSZTAŁCENIE KADRY. Obok swoich podstawowych obowiązków jako historyk literatury rosyjskiej wykładał także, zwłaszcza w ostatnim dziesięcioleciu, historię literatury białoruskiej i ukraińskiej, i to tak w Krakowie, jak i zwłaszcza w Lublinie. Problematykę ukrainoznawczą, zwłaszcza w planie porównawczym, uwzględniał w swoich zajęciach dla rusycystów oraz polonistów (seminarium magisterskie na filologii polskiej KUL). Pod jego opieką naukową jako promotora dwie osoby uzyskały stopień doktorski (Włodzimierz Mokry, Mikołaj Siwicki) w zakresie ukrainistyki literackiej, jedna (Helena Duć-Fajfer) – magisterium; brał udział jako recenzent-opiniodawca w jednym ukrainistycznym przewodzie doktorskim (Bazyli Nazaruk), w postępowaniu habilitacyjnym trzech osób (Mikołaj Kupłowski, Stefan Kozak) oraz w opiniowaniu wniosku o tytuł i stanowisko profesora (Stefan Kozak, Florian Nieuważny). Obecnie pełni funkcję konsultanta i promotora w jednym ukrainistycznym przewodzie doktorskim i jednym habilitacyjnym.

3. AKTYWNOŚĆ NAUKOWO-BADAWCZA I PISARSKA. Ogłosił dotychczas drukiem 405 tytułów, dalszych około 20 w druku się znajduje. Na ten dorobek składają się książki o charakterze monografii, edycje tekstów, antologie literackie, prace edytorskie, podręczniki uniwersyteckie, studia, rozprawy i artykuły naukowe oraz naukowo-popularne i publicystyczne, sprawozdania, recenzje, hasła encyklopedyczno-słownikowe, przekłady prac naukowych i literackich. Dotyczyły one głównie historycznoliterackiej i literackiej tematyki rusycystycznej, ale około 1/4, bo 90, wiąże się bezpośrednio bądź pośrednio z problematyką ukrainoznawczą (ogólno-wschodniosłowiańskie piśmiennictwo staroruskie, wybrane zagadnienia literatury ukraińskiej wieku XVIII i XIX (H. Skoworoda, T. Szewczenko, Łesia Ukrainka), te zjawiska procesu literackiego i kulturalnego na ziemiach ruskich I Rzeczypospolitej, które były znamienne dla wzajemnych stosunków kulturowych między trzema narodami słowiańskimi Wschodu, w ich również relacjach z Zachodem i Polską), a więc z kręgiem Akademii Kijowsko-Mohylańskiej, szkolnictwem i oświatą, przejawami dziedzictwa staroruskiego w nowożytnych piśmiennictwach narodowych wschodnich Słowian, z literaturą Rusi Kijowskiej, oddziaływaniem kultury polskiej na tych terenach od wczesnego średniowiecza do współczesności, zwłaszcza zaś z życiem kulturalno-religijnym, dziejami Kościołów, obrządków i duchowości wschodniej, upowszechnianiem – poprzez tłumaczenia i edycje – wiedzy o tej dziedzinie kultury chrześcijańskiej na ziemiach ruskich.

Do publikacji w tym zakresie najważniejszych zaliczyć wypadnie opracowania: R. Łużny, „Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska. Z dziejów związków kulturalnych polsko-wschodniosłowiańskich XVII–XVIII w.”, Kraków 1966 (rozprawa habilitacyjna); tenże, „Zarys dziejów literatury ukraińskiej” [w:] „Ukraina. Teraźniejszość i przeszłość.” Praca zbiorowa pod red. M. Karasia i A. Podrazy, Kraków 1970, s. 355–401; W. Jakubowski, R. Łużny, „Literatura staroruska wiek XI–XVII. Antologia”, Warszawa 1971, potem jeszcze trzy dalsze wydania; R. Łużny, „Ukrainistyka powojenna w perspektywie dokonania i zamierzeń słowianoznawstwa polskiego” [w:] „Z problemów ukrainoznawstwa. Studia z filologii rosyjskiej i słowiańskiej”, tom 14, Warszawa 1987, s. 17–25; tenże, „Ukrainistyki w Krakowie wczoraj, dziś i jutro”, [w:] „Ruch Literacki” rok XXIV, Kraków, maj–sierpień 1983, zeszyt 3–4 (138–139), s. 213–218.

4. ZWIĄZKI Z UKRAINĄ I JEJ KULTURĄ. Poza faktem pochodzenia (miejsce urodzenia, dzieciństwo i młodość), znajomości z autopsji realiów historycznych, obyczajowych, narodowościowych, religijnych, kompetencji kulturowo-językowych nabytych w sposób naturalny dzięki współżyciu z daną rzeczywistością do siedemnastego roku życia, wyrażają się one w obecności ukraińskich i ukrainoznawczych wątków czy nurtów we własnych studiach uniwersyteckich (lektorat tego języka), pracach naukowych i zajęciach dydaktycznych (tu ważna rola inspiracji i przykładu, a także zachęty i twórczej prowokacji ze strony tak wykładawców uniwersyteckich, jak i kolegów, zwłaszcza Wiesława Witkowskiego), w więziach natury osobisto-towarzystkowej czy organizacyjnej z nosicielami tej kultury tak ze środowiska mniejszości ukraińskiej lub łemkowskiej w Polsce (Włodzimierz Mokry, Helena Duć-Fajfer, Michał Łesiów, Stefan Kozak, Mikołaj Siwicki, Bazyli Nazaruk), jak i ludźmi nauki i kultury ukraińskiej z Ukrainy samej (Waleria Nyczyk, Dmytro Stepowyk, Rościśław Radyszewski, Mykoła Żułyński, Iwan Hreczko) lub z diaspory europejskiej czy zza Oceanu (Omeljan Prycak, George Grabowicz, Frank Ssyn, Jarosław Pełeński, Ołeksza Horbach). Istotną rolę inspirującą i gruntującą miały tu impulsy natury pośredniej, idące poprzez ludzi, dzieła czy zaangażowania „nieukraińskie”, lecz z tym regionem świata, krajem i jego kulturą mocno związane, „ukrainoznawcze” i „ukrainofilskie”, tak polskie (twórczość Stanisława Vincenza i osoba jego syna, filologa Andrzeja Vincenza, aktor i prozaik Jan Adamski, aktorka Maria Przybylska), jak i obce (Hans Rothe, Ricardo Picchio, Sante Graciotti). Pośredni także oczywiście, ale tym nie mniej mocno się manifestujący cha-

rakter mają związki uczuciowo-świadomościowo-zawodowe, znajdujące swój wyraz właśnie w owych wyborach decydujących o tematyce prac własnych, kierunkach specjalizacji naukowej, zaangażowaniach organizacyjno-społecznych (inicjowanie i organizowanie licznych sesji naukowych, przedsięwzięcia edytorskie i popularyzacyjne, inicjatywy prelegentkie i organizacyjne w środowiskach kościelnych), dokonaniach w zakresie szkolenia studentów i kształcenia młodszej kadry, wreszcie wysiłkach zmierzających do reaktywowania względnie organizowania na nowo, w Krakowie oraz w Lublinie, studiów i badań ukraïnoznawczych. Dodatkowy przejaw takich zaangażowań i dokonań to wyjazdy szkoleniowe i naukowe na Ukrainę (pobyty w Kijowie i Lwowie w ramach stażu przedhabilitacyjnego, udział w konferencjach naukowych w tymże Kijowie i Lwowie oraz w Karpatach), uczestnictwo w imprezach naukowo-organizacyjnych ukraïnoznawczych na Zachodzie (konferencja założycielska Asocjacji Ukrainistów w Neapolu, półroczna praca jako „visiting researcher” w Harvardzkim Instytucie Studiów Ukrainistycznych, wyjazdy i pobyty naukowe do Bloomingtonu w stanie Indiana i Urbany-Champaign w stanie Illinois, współpraca ze środowiskiem ukraïnoznawczym Uniwersytetu J. Harwarda i jego czasopismem oraz serią wydawniczą, a także z Uniwersytetem w Urbino i uczestnictwo w ostatnio wydanej przez ten ośrodek publikacji „La percezione del Medioevo nell’epoca del Barocco: Polonia, Ucraina, Russia”, Roma 1990).

5. ZATRUDNIENIA OBECNE ORAZ ZAMIERZENIA NA NAJBLIŻSZE LATA. Wśród prac po wydawnictwach na ukazanie się czekających jest książka – trzecia i ostatnia część tryptyku „milenijnego” (po „Opowieści o niewidzialnym grodzie Kitiezu” i „Pieśni o niebieskiej księdze”) – „Słowo o Bogu i człowieku. Antologia literatury religijnej Słowian Wschodnich wieku XI–XVII”, w której – w przeciwieństwie do tamtych, znalazły się tak teksty jak i omówienia nie tylko dzieł ogólnoruskich czy „moskiewsko-rosyjskich”, ale i starobiałoruskich oraz „małorusko”-ukraïńskich z obszaru Rusi litewsko-polskiej i ze stulecia XV–XVII. W okolicznościowych wydawnictwach zbiorowych dedykowanych Kongresowi Sławistów w Bratysławie w roku 1992 oraz 1993 winny się ukazać trzy rozprawy z myślą o tej międzynarodowej imprezie podjęte, przy czym wszystkie one, a zwłaszcza sam referat kongresowy niżej podpisanego oraz rozprawa nt. sacrum w nowożytnej literaturze Ukraïńców dotyczą tego właśnie problemowego narodowo-religijnego kompleksu. Przez czas jakiś, aż do uzyskania pełni praw akademickich przez młodszych współpracowników, trzeba się będzie zajmować tak dydaktyką, jak i opieką naukową nad młodszą kadrami, wreszcie kierownictwem obu sławistyczno-ukraïnistycznych placówek, krakowskiej i lubelskiej, a także brać czynny udział w krajowym i międzynarodowym życiu naukowo-organizacyjnym; najbliższy wyjazd za granicę, właśnie na Ukrainę, to udział w ukraïńsko-polskiej konferencji historyków, organizowanej przez Akademię Nauk Ukrainy w końcu maja br. w Kamieńcu Podolskim (temat konferencji: „Ukraina – Polska; spuścizna historyczna a współczesna świadomość społeczna”; temat referatu własnego: „Kultura duchowa Rusi-Ukrainy w optyce autorów staropolskich doby renesansu i baroku”) Nadal także wypadnie kontynuować, oby do rychłego pomyślnego skutku, opiekę promotorską nad przygotowywaną rozprawą doktorską problematyce ukraïńsko-łemkoznawczej jednego z podopiecznych doktorantów, uczestnika studium doktoranckiego w UJ, oraz spełniać funkcję konsultanta-doradcy przy jednym również toczącym się ukraïnistycznym przewodzie habilitacyjnym w tej uczelni. I czekać cierpliwie, aż się kiedyś wreszcie ukazą dwa tomy studiów vincenzologicznych, pokłosie ważnych sesji temu pisarzowi poświęconych, w jakich są dwa referaty czysto ukraïnoznawcze właśnie, a nie inne. Tak że już pewnie w ostatnich kilku latach przed ostatecznym odejściem czy to „na inną wartę”, czy w stan emerytalnego spoczynku ani czasu, ani sił czy ochoty na podejmowanie nowych tematów, wątków lub zobowiązań organizacyjnych, w dziedzinie zresztą nie tylko ukraïnoznawczej, nie wystarczy.

Kraków–Lublin, 25 marca 1992

Доктор ГАЛИНА СТРЕЛЬЧУК

Коли мене запитували, чому саме обрала україністику, (адже після закінчення школи мала рекомендацію для вступу на факультет математики), відповідала, що не мислила себе інакше, як у зв'язку з потребою вивчати слово, його барви, його поєднання з музикою народу. Все це стало можливим на філологічному факультеті, відділі української мови й літератури Київського університету ім. Т. Шевченка. Лекції Л. Кадомцевої, О. Білодіда, Л. Алексієнко, В. Коптілова, П. Тимошенка та інших викладачів розкривали новий світ слова, його смислові та стилістичні можливості, здатність формувати і зберегти людяність в людині.

А потім було зацікавлення історією мови, що оформилося в кандидатську дисертацію, об'єктом дослідження якої стала система словозміни українських інтермедій XVII–XVIII ст. Це дозволило по-новому осмислити консолідуючу загальнокультурну функцію мови в зіставленні її відображення даними пам'ятками, як носіями фольклорних усно-розмовних діалектних традицій з такими ж особливостями, зафіксованими в мові українських грамот XIV–XV ст., пам'яток XVI ст. створених на різних територіях України, актових документів Волині і Придніпров'я XVII ст., творів Климентія Зиновієва та ін. Подальші мої публікації теж були пов'язані з історією мови, історичною граматикою і сучасною українською літературною мовою. Оскільки викладання в Київському університеті велося мною у двох напрямках: історична граMATика і сучасна українська літературна мова, доводилося працювати і з польськими та чеськими студентами, які приїздили до Києва за програмою включеного навчання. І тому ведення практичного курсу української мови в Ягеллонському університеті не було новим.

Знайомство більшості студентів з українською мовою розпочалося в жовтні минулого року безпосередньо на лекціях професора В. Вітковського та практичних заняттях, які ми вели разом з д-р Б. Зінкевич-Томанек. Її ентузіазм в організації студентів для поїздки в Міжнародну школу україністики сприяв поліпшенню їх знань з мови та проникнення в культурологічні аспекти.

Відзначаємо цілеспрямованість студентів другого курсу. Адже їм не зовсім легко поєднувати написання дипломних робіт із фаху, який вони обрали раніше, з навчанням на україністиці. Проте таке поєднання криє в собі багато корисного. Логічною послідовністю, глибоким знанням історії відзначались письмові твори випускника історичного факультету П. Томанека. Матеріали газети „Діло” та інші архівні джерела 1930 року стали основою для написання ним магістерського дослідження „Українська преса в Другій Речі Посполитій про політику польського уряду стосовно українських громадян в Галичині”. Тема дипломної роботи полоністки А. Корнеєнко присвячена перекладам В. Стуса. Складність цієї праці полягає в тому, що українська поезія дуже важка для перекладання, передусім з огляду на рухомий наголос, який вже сам створює специфічну ритмічність вірша, що важко в польській мові передати тим самим засобом. Пошуки студенткою різноманітних шляхів у цьому напрямку заслуговують на увагу.

З проблемами ОУН в роки війни пов'язала свою дипломну роботу майбутній журналіст – політолог Д. Ожга, котра зустрічалася з очевидцями тих подій, кропітливо збирала про них різні відомості.

Закінчуються навчання на першому курсі україністики. Без перебільшення можна сказати, що маємо очікувані наслідки. Радіємо за тих студентів, котрі на початку навчального року навіть не знали українського алфавіту, а зараз розмовляють по-українськи, намагаються писати оповідання й вірші. Майже кожен із них в змозі українською мовою провести екскурсію по найвизначніших місцях Кракова, ознайомити з його минулим, історичними та мистецькими пам'ятками.

Надіємось, що наша спільна праця – і студентська, і наша – внесе бодай маленький вклад у багату традицією польську україністику!!!

Dr EULALIA PAPLA

Urodziłam się 29 lutego 1936 r. na kresach wschodnich we wsi Łanczyn (pow. Nadwórna, woj. Stanisławów), gdzie do czasu wkroczenia „wyzwoliciele” koegzystowały zgodnie i ku wzajemnemu pożytkowi trzy nacje: ukraińska, polska i żydowska, a mój dziadek, dyrektor wiejskiej szkoły, Michał Morawiecki uczył ich dzieci oraz prowadził chór i kółko teatralne. Aresztowany w jesieni 1939 przez NKWD wraz z innymi przedstawicielami miejscowej inteligencji, został zamordowany prawdopodobnie w jednym z naprędce utworzonych kazamatów w okolicy Stanisławowa.

Pochodzę z rodziny „mieszanej”, ojciec, Janusz Jaremin, był Ukraińcem. Wydarzenia wojenne rzuciły nas spod Lwowa (gdzie rodzice mieszkali od czasu ślubu) w Bieszczady, a stamtąd – w ramach akcji „Wisła” – do północnej Polski. Maturę uzyskałam w Liceum Ogólnokształcącym w Elblągu. Zdawałam do Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku, lecz bez powodzenia (do dziś nie wiem, czy z braku talentu, czy właściwego pochodzenia). Wówczas czuwający nad moim losem od dzieciństwa genius nomadis skierował mnie do Krakowa, gdzie zostałam studentką filologii rosyjskiej UJ. Po uzyskaniu magisterium w roku 1959 rozpoczęłam pracę w Klubie Międzynarodowej Prasy i Książki. Od roku 1971 jestem mężatką, mam dwóch synów. Kuszona już wcześniej pracą na uczelni, w roku 1970 zdecydowałam się podjąć studia doktoranckie, których owocem były: etat asystenta w Zakładzie Literatury Instytutu Filologii Rosyjskiej UJ (1974) oraz – w r. 1978 – obrona pracy doktorskiej „Akmeizm. Geneza i program” (wyd. Ossolineum 1980) pisanej pod opieką doc. dr Jadwigi Szymak-Reiferowej. Specjalizuję się w badaniu i nauczaniu historii literatury rosyjskiej przełomu XIX i XX w. oraz poezji współczesnej, jak również w problematyce teoretyczno-literackiej. Opublikowałam ok. 30 artykułów, esejów i innych prac (m.in. o modernistach I. Annienskim i M. Gumilowie, o neoklasyku Arseniuszu Tarkowskim).

W roku akademickim. 1990/91 dzięki uprzejmej propozycji prof. Ryszarda Łuznego podjęłam się prowadzenia zajęć z poetyki w utworzonym właśnie Zakładzie Filologii Ukraińskiej. Ucieszyłam się, lubię bowiem oswajać nowe tereny. Kontynuując te zajęcia w bieżącym roku, dostrzegłam potrzebę opracowania skryptu-antologii tekstów z poetyki dla studentów-ukrainistów – tak na bieżąco i sposobem chałupniczym powstała „Stylistyka”, w dalszej kolejności planuję przygotowanie części dotyczących wersologii i genologii. Na razie jest to przedsięwzięcie typowo „autorskie” – od pomysłu poprzez wybór tekstów, i komentarze – po wydanie „własne” na kserokopiarce. Mam nadzieję, że praca ta stanie się załącznikiem przyszłego akademickiego skryptu.

DR ADAM FAŁOWSKI

Pierwsze moje zetknięcie z językiem ukraińskim miało miejsce stosunkowo późno, bo dopiero pod koniec studiów uniwersyteckich. Byłem wtedy słuchaczem IV roku filologu rosyjskiej UJ. Niedługo po rozpoczęciu nowego roku akademickiego po naszym instytucie rozeszła się fama, że za kilka dni odbędzie się spotkanie z lektorem języka ukraińskiego. Możliwość studiowania drugiego języka wschodniosłowiańskiego wielu rusycystów przyjęło z entuzjazmem; w monotonii dotychczasowych zajęć było to coś świeżego, ekscytującego.

Pamiętam, jak stłoczyliśmy się w jednej z sal Collegium Paderevianum w napięciu i podnieceniu oczekując na pojawienie się magistra Włodzimierza Mokrego. Zjawił się młody, przystojny mężczyzna z bujną, rozwianą czupryną, z przewieszonym przez ramię adapterem marki „Bambino”. Moje koleżanki wyraźnie kokietowały młodego asystenta, niektóre popisywały się nawet swoją wiedzą z zakresu języka ukraińskiego. Większość wszakże nie mogła się pochwalić znajomością choćby jednego słowa ukraińskiego. Zapisali się wszyscy – ukończyła lektorat nie-

wielka grupka, może sześćosobowa. Pierwsza ukraińska piosenka, której się wówczas nauczyłem – „Czeremszna” należy do moich najbardziej ulubionych piosenek słowiańskich.

Dla członków seminarium profesora (wówczas docenta) Wiesława Witkowskiego uczenie się języka ukraińskiego miało także inny wymiar – czysto naukowy. Profesor prowadził dla nas wykład monograficzny z gramatyki opisowej języka ukraińskiego, kilka osób – między innymi także ja – wybrało temat pracy magisterskiej z językoznawstwa porównawczego: rosyjsko – ukraińsko-białoruskiego. Koniecznością stało się czytanie fachowej literatury we wszystkich tych trzech językach.

Drugi mój poważny kontakt z problematyką ukrajinoznawczą przypada na początek lat osiemdziesiątych. Jako opiekun Koła Naukowego trzykrotnie wyjeżdżałem ze studentami na Łemkowszczyznę na ekspedycje dialektologiczne. Nasza baza wypadowa znajdowała się w Gorlicach, stąd codziennie wyruszaliśmy w teren zaopatrzeni w notatniki i magnetofony. To były wspaniałe niezapomniane wyprawy: wielokilometrowe piesze marsze do odległych wsi łemkowskich, obcowanie z surową a zarazem przepiękną przyrodą beskidzką, długie rozmowy z życzliwymi nam ludźmi, którzy poświęcali nam wiele czasu, mimo iż w środku lata byli niezwykle zajęci pracami polowymi.

Nasze zainteresowania dialektologiczne koncentrowały się wokół kilku zagadnień: 1) badanie języka napisów na nagrobkach łemkowskich, 2) badanie przeobrażeń w składni gwary łemkowskiej, wreszcie 3) eksploracje leksykalne, wykonywane według specjalnie wcześniej przygotowanego kwestionariusza. Kolejna ekspedycja miała charakter wędrowny, Objechaliśmy wschodnią część Łemkowszczyzny w poszukiwaniu łemkowskich tekstów pisanych.

Jaki był plon tych studenckich przedsięwzięć naukowo-badawczych? Z całym przekonaniem mogę dziś powiedzieć, że całkiem udany. W tym czasie o Łemkach było głośno, do czego przyczyniła się także nasza skromna działalność, myślę tu przede wszystkim o zorganizowanej w 1980 roku przez Koło Naukowe Rusycystów wystawie pod nazwą „VI wieków Łemkowszczyzny”. Życzliwe i pracowite pióro W. Mokrego odnotowało w ciepłych słowach ten fakt na łamach tygodnika ukraińskiego „Nasze Słowo” (1980, nr 17–18). Przy okazji wystawy odbyło się wówczas szereg spotkań (np. z poetą Jerzym Harasymowiczem), były wywiady prasowe (zob. „Echo Krakowa”, 1980 nr 165), były liczne imprezy kulturalne, koncerty itp.

Zebrany materiał dialektologiczny w dużej części został opracowany i zaprezentowany na ogólnopolskich sympozjach studenckich kół naukowych w Łodzi, Poznaniu i Opolu. Powstało kilka prac magisterskich, między innymi pod moją opieką naukową napisała pracę o zapożyczeniach leksykalnych w gwarze lemkowej – Danuta Małecka-Dziubyna. Z satysfakcją mogę powiedzieć, choć to z pewnością nie moja zasługa, że z tego zespołu młodych filologów, którzy uczestniczyli w ekspedycjach łemkowskich wyrosła grupka dziś już dobrze znanych w Polsce badaczek: Helena Duć, Anna Radzik, Ewa Śmieszekiewicz i in.

W trudnym okresie lat osiemdziesiątych moje działania naukowe tylko sporadycznie nakierowane były na język ukraiński, aczkolwiek starałem się nigdy nie tracić z pola widzenia problematyki ukrainistycznej. Nieustannie inspirowany przez mojego mistrza profesora W. Witkowskiego oraz przez niedysyjszego nauczyciela, a dziś dobrego kolegę – W. Mokrego od czasu do czasu włączałem się do dyskusji naukowych poprzez uczestniczenie w sesjach i konferencjach poświęconych sprawom ukraińskim. Dzięki temu w moim dorobku naukowym znalazły się takie pozycje jak na przykład „Ukrainistyczne zainteresowania i osiągnięcia krakowskich sławistów” w: „Nasza Kultura” nr 1 (1983) – wspólnie z W. Witkowskim; „Początki nowożytnych badań nad językiem ukraińskim” w: „Z dziejów Uniwersytetu Kijowskiego (1834–1984)”, Kraków 1986, 45–59, czy referat „Ogólna charakterystyka druków ukraińskich XVI–XVIII wieku”, wygłoszony na międzynarodowej sesji naukowej „Najstarsze druki cerkiewnosłowiańskie i ich stosunek do tradycji rękopiśmiennej” (Kraków 7–10 XI 1991).

W związku z otwarciem przed dwoma laty na UJ filologii ukraińskiej jako samodzielnego kierunku zostałem włączony do procesu dydaktycznego w charakterze wykładowcy historii języka ukraińskiego. Nakłada to na mnie nowe obowiązki, także naukowe. Wszakże z satysfakcją i zadowoleniem podejmuję te nowe zadania, nadszedł bowiem czas, by wnieść swój skromny wkład do rozwoju polskiej ukrainistyki, która przecież w podwawelskim grodzie ma tak długą i bogatą tradycję i aby nareszcie spłacić dług wdzięczności zaciągnięty wobec ruskich pobratymców, zarówno tych znad Dniepru, jak i znad Wisły.

Доктор БОЖЕНА ЗІНКЕВИЧ-ТОМАНЕК

Працювати в Ягеллонському університеті я почала як випускник Московського державного університету ім. Ломоносова, куди мене відправив професор Віктор Якубовський після двох років навчання на російській філології Ягеллонського університету. Дипломну працю писала на тему градаційних сполучників у сучасній російській мові (1966), дисертацію – про словотвір російських прикметників у синхронному аспекті (1975). Мені поталанило брати участь у лекціях і семінарах відомих мовознавців, як Р. Аванесов, В. Віноградов, С. Галкіна-Федорук, В. Белошапкова тощо.

Вперше я зустрілася з Україною, коли мені було 13 років. Тоді був час відлиги, відкрились залізні кордони. Батьки вже більш-менш вільно говорили вдома про наші українські корені (раніше і це люди боялися робити). У 1957 році мій Тато отримав дозвіл поїхати в Україну, щоби побачитися зі своїми батьками. Він взяв і мене з собою. Я була здивована бідністю львівських крамниць, вбогим життям та одягом населення. Але я була вражена красою міста, людьми. ! також селом. Чудовим українським селом Торгановичі, розташованим на Дністрі, якщо не помиляюся, десь між Самбором і Старим Самбором. Селом дуже сірим і працюватим у будні, проте кольоровим і радісним у неділю, коли після Служби Божої біля церкви стояли всі, молоді й старі, у вишиваних сорочках. А ввечері по сільській дорозі гуляли, співаючи, дівчата й хлопці десь аж до півночі. З цієї пори я завжди коли це тільки було можливо, з радістю їхала до Львова, щоби там у бабусі й діда проводити свою відпустку.

А потім я побачила Київ. У 60-і роки – була зі студентською екскурсією, згодом у 1983 році, коли їздили до Києва на Міжнародний конгрес славистів. І двічі скрізь у Києві я майже виключно чула російську мову. Тому й у мене було таке відчуття, що Україна – це лише Львівщина. Але так воно склалося, що 1990 року я приїхала з групою моїх студенток з російської філології до Києва на цілих п'ять місяців. І тоді вони брали участь у своїх заняттях з російської мови, літератури, стилістики тощо, а я відвідувала лекції з української морфології та синтаксису, а ввечері читала газети й журнали. Деякі з них треба було здобувати. Це був час, коли газету „Вечірній Київ” українською мовою неможливо було дістати. Ми часто гуляли понад Дніпром, на Подолі й на Печорську, ходили до музеїв. Київ полонив мене. Тепер для мене не викликало жодного сумніву, що серце України б'є саме тут, на Володимирській горі, на схилах Дніпра.

У Кракові тоді вже почала діяти наша Фондація. Ми мріяли відкрити в Інституті східнослов'янської філології спеціальність – українська філологія. Про неї вже йшли розмови в першій половині 80-их років. Але тоді був зовсім інший час, все було складніше .... Отож коли в навчальному 1990/91 році ми почали організувати першу групу студентів україністики (зголосилися ентузіасти, які вже вчилися на інших факультетах університету), не тільки не можна було залишитися осторонь цієї справи, але, навпаки, треба було відразу увійти в саму суть наших україністичних подій.

Досі я чимало перекладала різного роду текстів на російську, а згодом і на українську мову. Російську граматику я викладала понад 25 років. Навчання практичної української мови та її граматики стало для мене новим завданням, на якому я тепер зосередила всі свої зусилля. Впоратися з цим завданням нелегко. Бракує словників, посібників, збірників вправ, підручників тощо. Але ж їх бракує не лише у Кракові. Також у Києві годі щось з цього типу книжок придбати. Тому треба готуватися дуже багато, все робити самому, що, звичайно, забирає чимало часу.

Зараз часто буваю у Києві. Двічі вже брала участь у заняттях Міжнародної школи україністики, а цього літа – втретє. Думаю, що ми розгорнули велику роботу. Коло людей, зацікавлених україністикою, з кожним роком стає ширшим. Сприяють нам і наші „власність імуці”, тобто ректор університету, декан та сама дирекція Інституту. 9 минулому навчальному році заняття з української мови ми вели разом з д-р Галиною Стрельчук із Київського університету. У цьому році нам було надано можливість запросити ще трьох викладачів із України. Тож є підстави сподіватися, що працювати буде легше і вдасться нам підготувати якісь дидактичні матеріали з української мови.

Протягом 26-річної практики в університеті я вела заняття, семінари та спецсемінари з російської мови. Моє зацікавлення синтаксисом та морфологією, а зокрема словотвором, почалося ще тоді, коли я вчилася в Москві. А зараз мені дуже хотілось би зайнятися порівнянням усталених виразів української мови з їх російськими та польськими еквівалентами. Ця тема має, на мій погляд, велике практичне значення. Опрацювання невеликого українсько-польського словника найбільш уживаних усталених зворотів стане в пригоді нашим студентам-україністам. У найближчому часі хочу також зосередитися на синтаксисі приєднаних словосполучень, які надзвичайно цікаві з онтологічної точки зору. В березні цього року в Києві я брала участь у науковій славистичній конференції з питань міжмовних контактів та проблем навчання слов'янських мов. На цій конференції я зачитала доповідь про ввічливі звороти в українській і польській мовах. А зараз радію, що вийшов у світ польсько-український розмовник, якого співавтором я є і який прихильно зустріла громадськість. Надзвичайно важко іноді було підбирати українські еквіваленти, вирішувати, яке слово чи словосполучення правильне, а яке тільки допустиме. Ці міркування стосувалися також вимови, і наголосу, і цілої низки інших проблем, на яких часто спотикається кожна людина, що хоче добре знати українську мову.

Доктор ВОЛОДИМИР МОКРИЙ

Народився на засланні, біля Бартошиць, на Ольштинщині, де наслідком акції „Вісла” переселено у 1947 році його майбутніх батьків. родом з Ярославщини, Перемиської, греко-католицької єпархії.

До 1958 року сім'я Поповичів-Мокрих, як одна з трьох українських родин, розпоршених серед польського населення, проживала в селі Драва, звідки батьки переїхали до Острога-Барда, яке у більшості заселено українцями з Любачівщини, Ярославщини, Бойківщини, Лемківщини.

Тут вперше зіткнувся він з українською греко-католицькою літургією, яку від 1956 року почав служити блаженної пам'яті отець Василь Ощипко, повернувшись з заслання, з Сибіру. Тут до Острога-Барда на празники, кілька разів приїжджав отець др Микола Денько з Кракова.

Тут у початковій школі почав вчитися української літературної мови та напам'ять віршів Т. Шевченка. У відповіді на діточе питання – за що був засланий Шевченко? – почув від Матері у відповіді – „тільки за це, що, так як і ми, був він українцем”.

Середню освіту, розпочату в українському класі Педагогічного ліцею № 2 в Бартошицях, закінчив в одинокому тоді в Польщі, Загальноосвітньому ліцеї для українців у Лігницьі, віддалений біля 650 км від батьків.

Ягеллонський університет був сьомою школою в житті юнака, позбавленого реальної батьківщини. Брак тієї батьківщини поміг йому компенсувати безпосередній контакт з живими місцями української історії та духовності в Кракові, віднайдений над могилою Богдана Лепкого й у греко-католицькій каплиці св. Дороти, де в часах блаженної пам'яті отця М. Денька існував справжній дух молитви.

В Ягеллонському університеті під зичливим, але, й вибагливим науковим оком проф. Ришарда Лужного захистив 1978 року дисертацію, присвячену творчості західноукраїнських романтиків та надрукував ряд статей з історії української літератури, яку викладає студентам нововідкритої української філології.

За наукові дослідження, вказуючі християнське коріння тисячолітньої української літератури, та за діяльність для польсько-українського розуміння у 1987 році – одержав нагороду Фундації Папи Івана Павла II, яка лягла в основі Фундації св. Володимира Хрестителя Київської Руси в Кракові, покликана з думкою про створення Центру української науки і культури, функціонуючого в структурі польської і загальноєвропейської науки і культури.

Його двадцятилітню наукову, публіцистичну, суспільно-культурну й майже трилітню парламентську діяльність супроводжувало прагнення допомогти у створюванні тривалих основ для гідного життя між найближчими сусідами – поляками і українцями та незалежними державами Україною й Польщею.

Частинне уявлення про працю української творчої інтелігенції у Польщі для духовного збагачення проживаючих під спільним небом сусідів між Віслою й Дніпром, дає зачerkнена на ювілей 20-річчя метрика „Журавлів”, з якими десять років стирав крила й краківський журавель:

Ми Журавлі

Тієї пісні мало не бути!

Ми, як і ви, мов яструбами розігнані птахи по світі.

Свою Україну зберігали ми часто лише в душі. Осамітнене серце шукало серця. І так народжувався звук пісні, яка разом з нашим виселенням мала вмерти.

Ми співали бо хотіли жити. Оспівували всі щоденні справи, людські мрії та історичні свята. У піснях могла воскресати кожна частка забраної нам Батьківщини.

Про рідний край „Над Прутом у Лузі”, де до болю хотілось вернути, співати було важко.

Коли на побудовану з пісень Батьківщину знов нападали яструби, щоб протягти нашу щиру з Шевченком розмову, ми взлітали в небо.

Під небом чужої країни наші думи звучали з часом свобідніше, ніж на нашій, не своїй, українській землі.

Коли між Сяном і Дніпром топтали нам святі вогні на вівтарях минулого, тоді нищені ікони, ми стали розмальовувати кольорами звуків наших духовних пісень.

Ми не могли не співати, коли назавжди замикали уста мученикам нашої волі – святої пам'яті Івасюкам, Горським, Стусам...

З надією, як весняний клич Журавлів, наш, вже двадцятилітній, голос вливається у пісню про волю нашого народу, співану по всіх Українах світу.

І так, разом з земляками з-над Дніпра стали ми піднімати Червону Калину, з вірою, що почне усміхатись наша, вже вільна Україна.

Nowi wykładowcy

W obecnym roku akademickim zajęcia z języka ukraińskiego podjęła mgr Areta Terszakowicz ze Studium Języków Obcych UJ. Pracę na krakowskiej ukrainistyce rozpoczęło również troje wykładowców z Ukrainy. Z Uniwersytetu Lwowskiego przybyła do nas Pani Dr Ołeksandra Serbenśka, która prowadzi zajęcia z praktycznej znajomości języka ukraińskiego. Z Uniwersytetu Kijowskiego – Pani Prof. Ludmyła Demjaniwśka, prowadząca zajęcia z historii literatury ukraińskiej oraz Wasyl Horobeć, językoznawca, specjalista z zakresu gramatyki historycznej języka ukraińskiego. Informacje o naszych nowych pracownikach zamieścimy w następnym wydaniu almanachu.

MARIAN JURKOWSKI JAKO UKRAINISTA

Profesor Marian Jurkowski jest filologiem i lingwistą o wyjątkowo rozległym profilu zainteresowań naukowych, co znajduje wyraz w różnorodnej tematycznie twórczość naukowej, działalność popularyzatorskiej, dydaktycznej i tłumaczeniowej. Całość jego dorobku w zakresie językoznawstwa teoretycznego i materiałowego można by zawrzeć metaforycznie w tytule jednej z jego ostatnich pozycji książkowych: „Od wieży Babel do języka kosmitów” (Białystok 1986). Ta i inne jeszcze prace, np. „Język Kosmosu” (Warszawa 1986) przyniosły autorowi popularność i uznanie nie tylko w środowisku lingwistycznym, ale także w nie językoznawczych kręgach naukowych i pozanaukowych. Sylwetkę uczonego przybliżyły przez szereg lat (1965–81) szerokim rzeszom słuchaczy jego pogadanki w Polskim Radiu oraz w Telewizji Polskiej z zakresu wiedzy o języku i literaturze, a także dziesiątki artykułów w znanych dziennikach i czasopismach o zasięgu ogólnopolskim („Trybuna Ludu”, „Przyjaźń”, „Wiedza i Życie”, „Perspektywy”, „Problemy”, itd.) i lokalnych almanachach (np. „Białostocki Informator Kulturalny”), w tym także w organie UTSK „Nasza Kultura” i w „Kalendarzu Ukraińskim”.

Marian Jurkowski jest jednakże przede wszystkim ukrainistą. Ponad jedną trzecią swoich prac poświęcił językowi, literaturze i kulturze ukraińskiej. Jakkolwiek urodzony w Poznaniu (4 XI 1929 r.) dzieciństwo i pierwsze przedwojenne jeszcze lata szkolne spędził przecież w Kołomyi, mieście położonym w byłym województwie stanisławowskim, gdzie ukończył trzy klasy szkoły powszechnej. Tam, zarówno w bezpośrednich kontaktach z rówieśnikami, jak też i w szkole uczył się praktycznie języka ukraińskiego. Po wojnie po ukończeniu gimnazjum im. M. Kasprzaka w Poznaniu i zdaniu eksternistycznej matury w Szczecinie w r. 1951 został studentem polonistyki w Uniwersytecie im. A. Mickiewicza, a następnie slawistyki w zakresie językoznawstwa ukraińskiego w Uniwersytecie Warszawskim. Tytuł magistra filologii zdobył w 1955 roku.

Po ukończeniu studiów pozostał w stolicy i rozpoczął pracę jako asystent w Instytucie Polsko-Radzieckim (w pracowni ukrainistycznej) jednocześnie nauczając cudzoziemców języka polskiego. Później pracował m.in. w Zakładzie Słowianoznawstwa PAN, w Uniwersytecie Warszawskim, w Uniwersytecie Śląskim jako wicedyrektor Instytutu Filologii Obcych i prodziekan, w Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku jako dyrektor Instytutu Języka Polskiego, w WSP w Kielcach, ostatnio zaś znowu w Uniwersytecie Warszawskim w Katedrze Filologii Ukraińskiej.

W latach 1959–60 odbył staż naukowy w Kijowie i Lwowie, podczas którego zebrał materiały do pracy doktorskiej poświęconej ukraińskiej terminologii hydrograficznej. Obronił ją w r. 1966, by w 8 lat później uzyskać już następny stopień naukowy na podstawie rozprawy „Semantyka i składnia wyrażen gradacyjnych (w językach wschodniosłowiańskich)”.

Do roku 1980 był autorem prawie 150 prac, w tym kilku książek. Wypromował 250 magistrów i 5 doktorów, przygotowując dalszych 8. Od 1980 r. do chwili obecnej dorobek ten znacznie powiększył zarówno o nowe publikacje (także książkowe) jak i liczbę wypromowanych magistrów i doktorów.

W jego studiach ukrajinistycznych na czoło wysuwa się bezsprzecznie rozprawa doktorska „Ukraińska terminologia hydrograficzna” opublikowana w 1971 r., w której autor omówił ok. 1800 terminów wodnych podając ich znaczenie, zasięgi terytorialne, etymologię, strukturę słowotwórczą, odpowiedniki innosłowiańskie i nazwy własne z nimi związane. Praca ta ma znaczenie nie tylko dla ukraińskiej leksykologii, wychodzi ona ze swymi ustaleniami szerzej: na grunt ogólnosłowiański i prasłowiański, m.in. poprzez nowe dane leksykalne dla lokalizacji praojczyzny Słowian. W wielu recenzjach, też zagranicznych uznano wymienioną rozprawę za „wzorcową” w tej dziedzinie badań językoznawczych.

Przytłaczającą większość swoich prac ukrajinistycznych opublikował Marian Jurkowski w znanym polskim czasopiśmie naukowym „Slavia Orientalis”. Tu ukazały się m.in. pozostające w ścisłym związku z doktoratem artykuły: „Rzeka, potok, i ich synonimy w języku ukraińskim”, „Terminy na określenie źródła, ujścia i głębi w języku ukraińskim”, a także poruszająca już inną zgoła problematykę rozprawa „Dopełniacz cząstkowy w języku ukraińskim”. W tymże czasopiśmie zrecenzował kilka pozycji o fundamentalnym znaczeniu dla współczesnego językoznawstwa ukraińskiego, m. in. wydaną w 1969 r. dwutomową akademicką gramatykę języka ukraińskiego. Jako badacz najlepiej czuł się warszawski sławista w diachronii. Do takiego stwierdzenia upoważniają choćby same tylko wskaźniki ilościowe; w jego naukowej bibliografii dominują publikacje historycznojęzykowe. Bardziej wszakże przekonywająca od statystyki jest argumentacja merytoryczna. Artykuły: „Ukraińskie kazanie ruskie z północno-zachodniego Polesia”, „Słownictwo ludowe w Eneidzie Kotlarewskiego”, studia dotyczące ukraińsko-polskich związków literacko-językowych, np. „Kazanie ruskie z XVII w.”, „Intermedia J. Gawatowicza z r. 1619”, znakomite nielogicznie „Ukrainizmy w języku J. Słowackiego”, wreszcie uwagi o języku wybitnych ukraińskich pisarzy: „Cerkownosławjanizmy w języku T. Szewczenko”, „Uwagi o języku Łesi Ukrainki” wystawiają autorowi wizytówkę „rasowego” filologa dawnego pokroju, pozwalają uznać go za kompetentnego, wytrawnego znawcę przeszłości językowo-kulturowej wschodnich Słowian znad Dniepru. Rozległości zainteresowań filologicznych Profesora dopełniają prace ściśle historycznoliterackie: „Problematyka współczesnej literatury ukraińskiej”, „T. Szewczenko” (Warszawa 1961), „Polscy przyjaciele T. Szewczenki” oraz udane próby tłumaczeniowe. Dzięki jego wysiłkowi translatorskiemu polski czytelnik mógł zapoznać się bliżej z książką H. Werwesa „Tam gdzie lkwę srebrne fale płyną. Z dziejów stosunków literackich polsko-ukraińskich w XIX i XX w.”, (Warszawa 1970).

Ważne miejsce w językoznawczym dorobku Mariana Jurkowskiego zajmuje onomastyka, zwłaszcza nazewnictwo polskie. Badania nazewnictwa ukraińskiego prezentują się ilościowo nieco skromniej. Są to przede wszystkim artykuły: „Nazwanija wierszin w ukraińskim języku”, „Wemyhora (słowo-imię-symbol)”, a także recenzje takich ważnych pozycji onomastycznych jak „Słownik hidronimów Ukrainy” (Kijów 1979), czy R. Weisedel, „Eine Untersuchung ukrainischer Personennamen des XVII” JH (München 1974). W jednym z artykułów dotyka on także problematyki łemkowskiej prezentując nieznane dotąd pieśni weselne tzw. „ładkania”, odnalezione w zbiorach W. Pola. Łemkowszczyźnie przysłużył się jednakże przede wszystkim poprzez sporządzenie gruntownej bibliografii („Łemkowszczyzna. Bibliografia”).

Marian Jurkowski był współzałożycielem i przez 8 lat członkiem międzywydziałowego zespołu naukowego w Uniwersytecie Warszawskim, jaki zajmował się kategorią stopnia w językach słowiańskich. Prace zespołu zaowocowały czterema tomami „Zagadnień kategorii stopnia w językach słowiańskich”, a warszawskiemu ukrajinistce stworzyły możliwość ubiegania się

o tytuł doktora habilitowanego na podstawie rozprawy „Semantyka i składnia wyrażen gradacyjnych (w językach wschodniosłowiańskich)”, Katowice 1976. W pracy tej sformułował bardzo przejrzystą i naukowo wiarygodną, opartą na formalno-językowym aparacie logicznym, teorię wyrażen gradacyjnych. Dla języka ukraińskiego szczególne znaczenie posiada jej część materiałowa, a więc klasyfikacja formalno-semantyczna i typologia współczesnych komparatywnych konstrukcji gradacyjnych (ujętych porównawczo z rosyjskim i białoruskim). Problematyka gradacyjna przewija się zresztą i później w twórczości naukowej Mariana Jurkowskiego co dokumentują choćby artykuły: „Gradacyjny przedrostek po w językach wschodniosłowiańskich”, czy „Stopniowanie opisowe przymiotników i przysłówków w językach wschodniosłowiańskich”.

Profesor M. Jurkowski nie tylko sam pisał o języku ukraińskim, przybliżał także, i to zarówno wąskiemu gronu specjalistów jak i szerokim kręgom nienaukowym, to, co napisali inni badacze. Czynił to poprzez systematyczne zestawianie bibliografii polskich prac o języku ukraińskim, szczegółowe sprawozdania z ogólnoukraińskich konferencji naukowych, wreszcie prezentowanie sylwetek ukraińskich i polskich ukrainistów-językoznawców, nieżyjących jak L.A. Bułachowski, A. Kryński, O.O. Potebnia, B. Hrinchenko i współczesnych, aktualnie działających jak M. Łesiów, T. Hołyńska, W. Witkowski. Znają go dobrze czytelnicy „Naszego Słowa” z cotygodniowych felietonów („Porady językowe”) z lat 1959–63, z częstych artykułów w „Naszej Kulturze” i „Kalendarzu Ukraińskim”, w których na bieżąco informował czytelników o tym, co się w danym czasie interesującego działo w polskim ukrainoznawstwie, a także o planach i zamierzeniach na bliższą i dalszą przyszłość.

Adam FAŁOWSKI

Tekst dra Adama Fałowskiego o wybitnym ukraińście warszawskim, prof. Marianie Jurkowskim był przeznaczony dla wydawanego w Warszawie „Kalendarza Ukraińskiego”, który się nie ukazał. Tą publikacją chcemy uratować go dla czytelników.

Фрагмент виставки – ікони з Горайця, Корчмина та Цевкова

31 СТУДЕНТСЬКИХ ЗОШИТІВ

РЕЦЕПЦЈА СПУЌИЗНЫ ЦЫРЫЛО-METODEЈСКЕЈ W PROCESIE CHRYSTIANIZACЈI RUSI KIJOWSKЕЈ – UKRAINY

Chrzest księcia kijowskiego, Włodzimierza w 988 r. był ukoronowaniem długiego procesu przenikania chrześcijaństwa na tereny Rusi Kijowskiej – Ukrainy.

Chrzest doprowadził do integracji plemion wchodzących w obręb państwa kijowskiego, i stanął u prapoczątków formowania się świadomości chrześcijańskiej, państwowej, a także z czasem narodowej.

Nowa świadomość religijna stała się źródłem świadomości narodowej i specyficznej duchowości staroukraińskiej. Wraz z przyjęciem chrztu spuścizna cyrylometodejska odegrała rolę epokową w dziejach nowego katechumena – Rusi Kijowskiej.

Wydarzeniu temu dużo miejsca poświęca autor Powieści dorocznej wskazując na wypełnienie słów Pisma Św. „stare rzeczy minęły, i oto nastały nowe” (Por. 2 Kor, 17).

Rusini-Ukraińcy przyjmując chrześcijaństwo wchłonęli soki kulturowe Rzymu, antycznej Grecji i chrześcijańskiego Bizancjum, plemion trakijskich oraz ludów Europy i Azji.

Pod niebem Rusi Kijowskiej – Ukrainy – dziedzictwo cyrylo-metodejskie, po bizantyńsko-bułgarskim etapie, nabiera rozmachu i staje u początków formowania się staroukraińskiego piśmiennictwa i sztuki sakralnej.

Językiem cerkwi i piśmiennictwa nie stała się greka, mimo przyjęcia chrztu z Bizancjum. Nie przeszkadzało to jednakże czerpać z dorobku kultury bizantyńskiej, będącej spadkobierczynią

literatury greckiej epoki hellenistycznej. Wręcz przeciwnie, dzięki działalności Cyryla i Metodego, możliwe dla Rusinów staje się twórcze korzystanie z dorobku kultury bizantyńskiej.

Mając własne pismo słowiańskie, Rusini początkowo tłumaczą twory pisarzy Cesarstwa Bizantyńskiego, co z czasem prowadzi do powstania rodzimej kadry pisarskiej, tworzącej już oryginalną literaturę staroukraińską, okresu książęcego Rusi Kijowskiej – Ukrainy.

Przykłady, potwierdzające powyższą tezę, można by mnożyć. Chociażby kronika zhellenizowanego Syryjczyka Jana Malalasa, mająca charakter pierwszej kroniki powszechnej, staje się wzorcem latopisarzy staroukraińskich, w tym także dla Nestora, autora „Powieści dorocznej”. „Pouczenie” Włodzimierza Monomacha stworzone zostało w oparciu o popularne w Bizancjum formy „testamentu”.

Najstarszym, niezaprzeczalnym śladem dziedzictwa Cyryla i Metodego, jeszcze przed przyjęciem chrześcijaństwa jest „Mowa filozofa”. Stanowi ona autentyczne kazanie misyjne i jako wyraźnie odrębna całość została umieszczona w „Latopisie Nestora”. Może być traktowana jako pierwszy utwór literatury staroukraińskiej.

Kontynuację tego gatunku piśmiennictwa religijnego, zapoczątkowanego przez „Mowę filozofa”, stanowi „Słowo o zakonie i łasce” metropolity Iłariona, „Pouczenie braciom” Łukasza Żydiaty, a także kazania Teodozjusza Peczerskiego czy na poły świeckie, na poły religijne Pouczenie księcia Włodzimierza Monomacha.

„Słowo o zakonie i łasce” Iłariona stanowi przykład uroczystej odmiany szkoły homiletycznej, wykorzystującej stare wzorce krasomówstwa bizantyńskiego.

Widzimy więc, że śladu dzieła Cyryla i Metodego można dopatrzeć się niemal we wszystkich, wczesnych utworach staroukraińskich.

Pouczenia religijno-moralne takie jak „Pszczola”, „Szesgodniew” Jana Egzarchy czy tłumaczenia dzieł bizantyńskich Konstantego Presławskiego na język starocerkiewnosłowiański, legły u podstaw powstającego staroukraińskiego kaznodziejstwa co równało się przenikaniu tradycji cyrylo-metodejskich na tereny Rusi Kijowskiej – Ukrainy. Jakby na potwierdzenie tych wniosków Iwan Franko pisał: „Począwszy od końca wieku, od czasów wprowadzenia chrześcijaństwa powstało też piśmiennictwo ruskie. W okresie bez mała 250 lat stworzono literaturę bez porównania bogatszą, różnorodniejszą i bardziej narodową, aniżeli stworzył jakikolwiek naród Europy. Nie zapominajmy, że IX–XI stulecie w Europie Zachodniej to wiek największej ciemnoty, że w tym czasie w piśmiennictwie panowała łacina i największe ówczesne umysły polemizowały w pustej scholastyce, że początki literatur narodowych Anglii, Francji i Niemiec mają miejsce w połowie wieku XII, i wtedy zrozumiemy miejsce ówczesnej literatury ruskiej. [...] Nie bez przyczyny nasi przodkowie w czytaniu starych ksiąg upatrywali duchową rozkosz, coś w rodzaju nabożeństwa i zarazem rozweselenia sercu”. Widzimy więc, że powstanie tak różnorodnej, bogatej literatury staroukraińskiej, mającej swój niepowtarzalny odrębny ryt, nie byłoby możliwe bez epokowej misji Cyryla i Metodego w Państwie Wielkomorawskim i formowania się spuścizny Wielkich Nauczycieli Słowian, wśród Bułgarów i Rusinów-Ukraińców.

Ruś Kijowska – Ukraina – przejmując pałeczkę w sztafecie dziedzictwa cyrylo-metodejskiego ma decydujący wpływ na jej rozwój i jej twórcze, rodzime, oryginalne wzbogacenie. Konsekwencją tego jest wejście kijowskiej Rusi-Ukrainy w krąg cywilizowanych narodów świata.

Mariusz PIWOWARCZYK

SAKRAMENT CHRZTU A „SŁOWO O PRAWIE I ŁASCE...” METROPOLITY IŁARIONA

Chrzest przez Iłariona jest traktowany jako początek nowego życia:

...i wyszło jezioro Starego Testamentu,
a nawodniło się źródło Ewangelii
i pokryło ziemię całą,
i do nas się przelało...
...nawróciliśmy się
...i wstąpiliśmy na drogę życia...

W okresie wczesnego chrześcijaństwa osoby ochrzczone od momentu chrztu nosiły białą szatę, którą zdejmowano dopiero po ośmiu dniach. Z tego powodu jeszcze do dziś niedzielę po Wielkanocy nazywa się niedzielą białą. Znaczy to: niedziela zdjęcia białych szat, ponieważ chrztu udzielano osiem dni wcześniej, mianowicie w Wielkanoc. Jeszcze do dziś daje się chrzczonemu dziecku białą sukienkę. Sam akt chrztu (obmywania z odziedziczonej winy i z wszystkich grzechów) odbywał się w ten sposób, że osoby chrzczone zanurzano całkowicie w wodzie, jak gdyby grzebiąc je. Dawny grzeszny człowiek zostaje w tym akcie, pogrzebany wraz z Chrystusem, aby razem z nim zmartwychwstać do nowego życia. Pismo Św. nazywa chrzest umieraniem i zmartwychwstawaniem razem z Chrystusem. To, co dawne, minęło (2 Kor 5, 17), umarło, jest martwe; człowiek ochrzczony rodzi się do nowego życia.

Chrystus również poddał się temu obrzędowi, by dać przykład innym (Mk 1, 9–10). Św. Jan podkreśla jednak wyraźnie wielką różnicę między swoim chrztem, a chrztem Mesjasza: Ja chrzcilem was wodą, On zaś chrzcic was będzie Duchem Św. (Mk 1, 8)

W początkowych wersach Słowa o prawie i łasce... Iłarion wychwala Boga za to, że nie pozostawił swego ludu w mrokach pogaństwa i w służbie szatana, najpierw usprawiedliwił plemię Abrahama przymierzem z Mojżeszem na górze Synaj, ustanawiając prawo, a następnie za pośrednictwem swego Syna zbawił wszystkie ludy, kierując je ku zbawieniu przez chrzest. Bez chrztu nie ma przecież żadnego powiązania z Chrystusem, zaś brak połączenia z Nim uniemożliwia dojście do Ojca Niebieskiego (J 14, 6). Iłarion wypowiada również następujące słowa: Tak jak prawo doprowadziło, zgodnie z zapowiedzią, do zbawiennego chrztu; tak chrzest przepuszcza synów swoich do życia wiecznego. Iłarion podkreśla znaczenie chrześcijaństwa zmierzającego do wspólnoty narodów oraz udowadnia tym jego przewagę nad wyznaniem mojżeszowym, mówiącym o jednym narodzie wybranym. Nie znaczy to, że chrześcijaństwo dysponuje prawdą. Prawda nigdy nie jest czymś co można posiadać, tak jak się posiada szlachetny kamień, nabyty raz na zawsze. Dla człowieka pozostaje ona zawsze czymś niedoskonałym, rozwijającym się, wymagającym uzupełnienia. Nowotestamentowa wolność od prawa nie jest jednak samowolą, pozwalającą nakładać nowe kajdany. Ale kto w wierze chrześcijańskiej widzi sumę przepisów i nakazów, wśród których musi się poruszać jak więzień, ten nie odnalazł jeszcze dojścia do wiary.

Istnieje bowiem tylko jedno zobowiązanie, które nie zniewala, przeciwnie – raczej wyzwala. Jest nim miłość, która chce całkowitego oddania Bogu i innym. Ona szuka znowu więzów, jednak przynigdy nie dopuszczałaby myśli, by je odczuwać jako niewolę. Miłością kierował się przede wszystkim Chrystus pozwalając się ukrzyżować, aby nas zbawić.

Wiara powinna poprzedzać chrzest, ponieważ w Ewangelii św. Marka czytamy ... kto wierzy i przyjmie chrzest, będzie zbawiony (Mk 16,16). Nie ustala się jednak tutaj żadnego upływu

czasu. To raczej działanie Boga poprzedza wszystko, nawet wiarę. Już ona sama jest łaską. W obliczu tego, czym obdarowuje nas chrzest, człowiek dorosły staje z równie pustymi rękoma, jak dziecko, które nie ma jeszcze wiary i nie może podejmować decyzji. Człowiek ochrzczony, uczestnik Boskiej natury, jak pisze papież Leon Wielki w Mowie 21, nie może powracać do dawnej nicości, ulegając przemianie..., jest on wprawdzie wolny od wiary, ma nowe życie, lecz przechowuje je w naczyniu glinianym. Jak każde życie, musi się ono rozwijać, lecz może również marnieć i obumierać. Zmagając się ze swymi słabościami człowiek powinien rozwijać się i męczyć. A do tego potrzebna jest jeszcze stała łączność z Bogiem – modlitwa dziękczynna, o opiekę, o wiarę. Wiara bowiem jest ostatecznie łaską, darem. Tylko nielicznym wiara zostaje darowana, poprzez łaskę. Większość musi o to walczyć, musi się do tego wewnętrznie przygotować. Jeśli łaska Boga ma znaleźć w człowieku miejsce dla siebie, musi on uprzednio uświadomić sobie swą pustkę jako pewien brak.

Właśnie modlitwą, która jest swoistym wyznaniem wiary, kończy Iłarion swe, Słowo o prawie i łasce.... Modlitwę tę powtarzały pokolenia Ukraińców w momentach najbardziej krytycznych dla swego narodu i państwa.

...Wesel się, książę-apostole,
że wskrzesiłeś nas,
złożonych na łożu śmierci
niemocą bałwochwalstwa,
bo przez ciebie ożyliśmy...

Jolanta SZUBER

ANALIZA „SŁÓW” KYRYŁY TUROWSKIEGO

Kyryło Turowski należy do najwybitniejszych twórców literatury Rusi Kijowskiej w XII wieku. Był człowiekiem bardzo wysokiej kultury. Kształcił się w kijowskiej szkole homiletycznej. Studiował dzieła Ojców Kościoła, z których szczególnie był mu bliski Grzegorz z Nazjansu. Interesował się także literaturą bizantyńską (znał kilka języków, w tym grekę), czego owocem była wiedza filozoficzna oraz znajomość literatury pięknej od strony warsztatu. Mimo, że pochodził z zamożnej rodziny wybrał życie w ascezie: przez pewien czas żył samotnie w wieży, gdzie zamknął się wraz ze swoimi księgami. Owoce pracy i surowego trybu życia stały się jawne, gdy został obrany biskupem turowskim. Z jego twórczości literackiej znany jest dziś cykl kazań związanych z Wielkanocą na 8 niedziel, począwszy od Niedzieli Palmowej, także pouczenia i kanony. Działalność literacka Kyryły ściśle wiąże się z jego pracą duszpasterską. Stąd też niesie w sobie obok wartości estetycznych sporo dydaktyki, co jest cechą charakterystyczną homiletyki w ogóle[1].

W swej zasadniczej budowie każde „Słowo” dzieli się na trzy, mniej lub bardziej samodzielne części, posiadające specyficzne dla siebie środki artystyczne. Na początku utworu, w krótkim wstępie autor nawiązując do święta, aktualnie obchodzonych wydarzeń w liturgii Kościoła, formułuje temat kazania. Towarzyszy temu uroczysta, świąteczna atmosfera. Pierwsze wersy noszą zwykle charakter metafory. Są krótkie, o symetrycznej budowie.

W środkowej, narracyjnej części utworu autor opowiada o wydarzeniach ewangelicznych, zwykle, jak zauważa Jeremin, przy pomocy fabularyzowanej amplifikacji[2]. Wydarzenia te mają miejsce to na ziemi, to w niebie. Biorą w nich udział ludzie i istoty niematerialne, jak np.: anioły, szatany. Przypominają przez to średniowieczne misteria [3].

Charakterystyczną cechą części środkowej jest to, że w jej trakcie autor nigdy nie zwraca się z apelem do słuchaczy. Opowiadanie przebiega jak gdyby na zupełnie innym planie niż życie codzienne [4]. Zwroty do słuchaczy występują tylko na początku i na końcu utworu. W zakończeniu wiążą się one z prośbą o modlitwę, uczczenie święta lub pochwałą bohaterów opowiadania [5].

Charakterystyczną cechą „Słów” Kyryły Turowskiego jest dążenie do unaocznienia słuchaczom opisywanych wydarzeń, ich aktualizacji, co zgodne jest z duchem chrześcijańskiego przeżywania święta. Narrator stara się przybliżyć czasy minione, uczynić swych słuchaczy świadkami wydarzeń biblijnych. W tym celu zmienia czas gramatyczny wypowiedzi – przeszły na teraźniejszy. Często na początku opisu jakiegoś epizodu używa słowa „dziś”, np.:

„Dziś niebiosa przejaśniały, zrzuciły ciemne chmury...”

„Dziś słońce pyszni się, ku wysokościom się wznosi...”

„Dziś apostołskie rzeki nawadniają się i pogańskie ryby wydają płody” [6].

W ten sposób przeszłość łączy się z teraźniejszością. Przestaje istnieć bariera czasu, staje się on nieistotny. Odpowiada to średniowiecznemu sposobowi rozumienia świata i ówczesnym tendencjom w sztuce, co można zaobserwować na przykładzie ikonografii.

Z podobnym zjawiskiem spotykamy się analizując symbolikę w utworach Kyryły Turowskiego. Jak zauważa Lichaczow, bogactwo symboliki w utworach pisarzy epoki średniowiecza wiąże się z (dualistycznym, materialno-duchowym sposobem pojmowania świata. Symbole pozostawały te same w całej średniowiecznej sztuce, a więc tak w literaturze jak i malarstwie. W utworach Kyryły można odnaleźć nie tylko ikonograficzność scen, ale również opisu osób. Tak Chrystus jak i święci „przedstawieni są z wielką godnością..., a stylizacja, która rytmem fraz naśladuje rytm fałd na ubraniach świętych na ikonach, deformuje ich postacie i oblicza dla wyidealizowanego podkreślenia ducha a nie dała” [8].

Zdaniem wielu badaczy symbol i alegoria w utworach Kyryły Turowskiego pełnią dość istotną rolę. Jak twierdzi A. Stender-Petersen, analizujący ich filozoficzną rolę, alegoria i symbol łączą zewnętrzne i wewnętrzne funkcje. Wskazuje także, że biskup turowski nie ograniczał się wyłącznie do rysowania poetyckich obrazów, ale zwracał również uwagę na ich symboliczne znaczenie [9]. Dla Hruszewskiego symbolika w „Słowach” nie tylko pełni określoną rolę, ale sama w sobie stanowi cel, a symboliczny paralelizm jest jedną z najbardziej charakterystycznych figur stylistycznych [10].

Bardzo wiele znaczeń symbolicznych wnosi do utworów Kyryły Turowskiego przyroda. Dla niektórych badaczy, jak np. A. Stender-Petersen’a, A. Vailant’a, Suchomlinowa symbolika przesłania prawdziwe piękno przyrody, narzuca taki punkt widzenia, który nie pozwala na estetyczną refleksję. Biskup z Turowa jest dla nich przykładem człowieka średniowiecza, który ze względu na filozoficzny dualizm nie dostrzega piękna otaczającego go świata [11]. Zupełnie inne stanowisko prezentują M. Hruszewskij i M. Wozniak, którzy podkreślają poetyczność opisów przyrody [12]. Zadaniem tychże opisów jest przybliżyć słuchacza do opisywanych wydarzeń i to zarówno w sposób bezpośredni (np. wiosna jako pora roku, czas kiedy zmartwychwstał Chrystus), jak i pośredni, symboliczny (oddający sens teologiczny zmartwychwstania Mesjasza). Jak zauważa Jeremin, między przyrodą a wydarzeniami ewangelicznymi powstaje tajemnicza więź, budząca się przyroda przypomina odnowienie – człowieczeństwa w Jezusie Chrystusie [13]. Symbole-metafory mają tu wyraźne teologiczne źródło. Jako takie nie są oryginalne, ponieważ pochodzą ze wspólnego dla pisarzy średniowiecza arsenału znaków. Ich niepowtarzalność wiąże się ze sposobem, w jaki wplatanie są w treść kazania [14].

Często w swych utworach Kyryło Turowski posługuje się monologami (np. Józefa z Arymatei) i dialogami (np. przemowa Józefa do Piłata, rozmowa Chrystusa z Tomaszem). Wszystkie monologi bohaterów biskupa turowskiego są do siebie podobne. Wyjątek stanowi jedynie bardzo liryczny płacz Bogurodzicy pod krzyżem. Każdy z nich w swej strukturze

przypomina całe „Słowo” [15]. Na merytoryczną stronę dialogów i monologów zwraca uwagę Jeremin.

Są one jakby nawiązaniem do średniowiecznych misterii. Jakikolwiek by jednak nie były „wnoszą do utworu ludzkie, ciepłe, bliskie słuchaczowi nuty” [17].

Analizując „Stówa” nie znajdziemy w nich wartkiej akcji, niespodziewanych zwrotów w życiu bohaterów. Czas jest zatrzymany i jednocześnie nieograniczony, nieskończony. Powód, dla którego w ten sposób realizowana jest fabuła odnajdziemy we wcześniej omawianych fragmentach filozoficznych. Interesujący jest również sposób, w jaki autor realizuje swe założenia ideowe. Zwraca uwagę ogromne bogactwo środków artystycznych. Wrażenie zatrzymania czasu Kyryło Turowski uzyskuje dzięki zastosowaniu amplifikacji, powtórzeń, synonimów, przez aliterację, anaforę i asonans, riuszowi, głównie na początku i na końcu. Hiperbolicznie potraktowane są narzekania paralityka. Często stosowanym tropem jest antyteza. Pozwala ona zdaniem Czyżewskiego, łatwiej zapamiętać treść kazania [21]. Jako przykład antytez można dać przeciwstawienie pierwiastka boskiego i ludzkiego w Chrystusie, czy też Jego niewidzialne Zmartwychwstanie, w przeciwieństwie do widzialnej starzy grobu zawarte w „Słowie na Paschę”. Niekiedy antyteza łączy się z anaforą, jak np. w kazaniu na niedzielę myronosyć i w kazaniu o paralityku. Lament Józefa Arymatejskiego został zbudowany przez połączenie anafory z antytezą i apelem rozpoczynającym się od słów: „Słońce nie zachodzące, Chryste, twórczo wszystko...”

Przykładów na poszczególne tropy można przytoczyć bardzo wiele. Oryginalność i urok wypowiedzi Kyryła Turowskiego nie wynika bowiem z ilości użytych figur stylistycznych (a jest ich 24 6 z 27 przytaczanych u Choroboska) [22], ale ze specyfiki zestawień ich ze sobą. Jak zauważa Jeremin, w „Słowach” wszystko występuje w określonej kolejności, co nadaje wypowiedzi rytm – tak na poziomie 7 tyrad, jak zdań i rymów.

Podsumowując należy stwierdzić, że homiletyczna twórczość ruskiego biskupa stanowi dobry przykład wysokiego poziomu sztuki pisarskiej na Ukrainie w XII w. W dużej części nawiązuje ona do osiągnięć homiletyki bizantyńskiej. Autor kazań pragnie, by stały się one dla odbiorców częścią cerkiewnej liturgii wielkanocnej. Cel swój realizuje w sposób precyzyjny. Dobrze przemyślaną konstrukcję utworu łączy z kunsztowną formą, abuda zostaje zastąpiona retoryką tyrad. Narracja jest prowadzona w taki sposób, by zbliżyć odbiorcę do opisywanych wydarzeń, pomóc mu w zrozumieniu i zapamiętaniu treści. Autor chętnie posługuje się monologiem i dialogiem. Bogata symbolika często nawiązuje do zjawisk świata przyrody. Zwraca uwagę liryczność opisów i świeżość metafor.

Jerzy MONICZEWSKI

Przypisy

1. M. Giowiński, A. Okopień-Spławińska, J. Sławiński, *Zarys teorii literatury*, Warszawa 1986, s. 431.
2. И.П. Еремин, *Ораторское искусство Кирилла Туровского*, [w:] *Литература древней Руси (Этюды и характеристики)*, Москва–Ленинград 1966, s. 136–140.
3. Ibidem, s. 137.
4. А. Стебельска, *Проповідництво Кирила Туровського*, w: „Богословя”, Рим, г. XXXVIII (1974), s. 189.
5. Ibidem.
6. *Słowo na I niedzielę po Wielkanocy*, tłum. W. Мокру.
7. Д.С. Лихачев, *Поэтика древнерусской литературы*, Наука, Ленинград 1967, s. 163.
8. А. Стебельска, op. cit., s. 156.
9. А. Stender-Petersen, *Geschichte der Russischen Literatur*, I Band, München 1957, s. 54.
10. М. Грушевський, *Історія української літератури*, т. III, s. 99.
11. А. Стебельска, op. cit., s. 160.
12. М. Возняк, *Історія української літератури*, т. I, Львів 1920, s. 142; М. Грушевський, op. cit., s. 90–91.
13. И.П. Еремин, op. cit., s. 138.
14. Д.С. Лихачев, op. cit., s. 163.
15. И.П. Еремин, op. cit., s. 140.
16. Ibidem, s. 137.
17. Д. Чижевський, *Історія української літератури*, New York 1953, s. 142.
18. А. Стебельска, op. cit., s. 166.
19. И.П. Еремин, op. cit., s. 134.
20. Ibidem, s. 135.
21. Д. Чижевський, op. cit., s. 143.
22. А. Стебельска, op. cit., s. 197.
23. И.П. Еремин, op. cit., s. 135.

ZNACZENIE WIELKIEGO POSTU I JEGO OBRAZ W UKRAIŃSKICH PIEŚNIACH DUCHOWNYCH (WYBRANIE FRAGMENTY)

*Oto nadeszła wiosna Postu, przyszło światło pokuty!
Naprzód bracia! Oczyszczajmy się
od wszystkiego zła wołając do Dawcy Światła:
o, kochający ludzi. Chwała Tobie!*

Po wydaniu edyktu mediolańskiego, czyli po roku 313, Kościół Chrześcijański ma możliwość swobodnego rozwoju. Rozwija się architektura, malarstwo i rzeźba. Jest to okres powstawania nowych nabożeństw, a także nowych pieśni duchownych, które są ważną częścią składową liturgii. Bardzo wielką uwagę zwraca się na rozwój śpiewu liturgicznego. W każdym kościele miejscowym dba się o jego należyty poziom.

Śpiew liturgiczny łączy wiernych w Chrystusowej Miłości, mimo że w jednej świątyni znajduje się i bogaty patrycjusz rzymski i biedny niewolnik.

Śpiew liturgiczny od najdawniejszych czasów związany z ikoną towarzyszy prawosławnemu nabożeństwu.

Wraz z nią zawiera głębię kontemplacji religijnej i przybliża do osobliwego niezemskiego piękna.... „pieśni religijne dzięki swej bogatej treści oraz odmiennej niż w modlitwach formie poetycko-melicznej wywołują silne wrażenie na modlących się, pomagają się im oderwać od ziemskich spraw doczesnych i unosić wzwyż do nieba...”¹. Podział pieśni duchownych ze względu na zawartość treściową, rozmiar i okres wykonywania zawarty jest w zbiorze pt. „Cerkowni pisni” – który był wydany w Żółkwi w 1926 r. przez Ojców Bazylianów. Widzimy tam wydzielone pieśni na: Nowy Rok, na święto Jordanu, na święto Matki Boskiej Gromnicznej, na Niedzielę Palmową, wielki Piątek i Wielkanoc. Tom ten zawiera także 19 pieśni wielkopostnych.

Aby dojść do sedna tematu poruszonego tutaj, należy podjąć wnikliwą analizę Wielkiego Postu, dla lepszego zrozumienia treści przekazywanych w pieśniach tego okresu.

Jak należy rozumieć powagę Wielkiego Postu?

„Post był znany w Kościele starotestamentowym i za czasów Mojżesza i Sędziów, i w epoce królów jak też po niewoli babilońskiej” (I Ezdry 8,21). W Starym Testamencie znano trzy rodzaje postów: nadzwyczajny, ogólnonarodowy i prywatny. Post 40-dniowy uważa się za nadzwyczajny.

Na długo przed faktycznym początkiem postu, Kościół sygnalizuje jego zbliżanie się i wzywa nas, abyśmy się do niego przygotowali. Właśnie taki wcześniejszy sposób zapowiadania święta stanowi cechę charakterystyczną w liturgicznej tradycji prawosławnej. Dzieje się tak dlatego, że Kościół dokładnie zna ludzką naturę, wie, że człowiek nie jest zdolny by zmienić się szybko. Zanim przystąpimy do kontemplacji Postu, wyjaśnia się nam jego znaczenie. Poprzedza go pięć niedziel z odpowiednio dobranymi czytaniem biblijnymi. Dla wielu wiernych na pojęcie Postu składa się pewna liczba tylko formalnych prawideł i przepisów: wstrzeźliwość od pokarmów mięsnych, zabaw itp. Aż trudno uwierzyć, że tak daleko posunęło się nasze wyobcowanie z ducha. Niekiedy nie mamy pojęcia, że na Post składa się jeszcze „coś innego”, coś bez czego Post i inne prawidła tracą sens.

Wielki Post wytwarza pewną atmosferę, klimat, pewien nastrój ducha, umysłu i duszy przenikając przez siedem tygodni całe nasze życie. Na czym właściwie polega jego cel? Należy zrozumieć, że cel jego nie polega bynajmniej na tym, by nagiąć nas do przestrzegania pewnej liczby formalnych zobowiązań. Cel Postu jest taki, by „zmiękczyć” nasze serca, by mogły się otworzyć na radość ducha i w pełni odczuć skryte dotąd pragnienie obcowania z Bogiem.

Wraz z nadejściem Wielkiego Postu następuje także zmiana w sposobie odprawiania nabożeństw. Innowacje te widziane z perspektywy całości (a nie w oderwaniu) otwierają nam samą istotę Postu. Wchodząc do cerkwi podczas wielkopostnego nabożeństwa, mimo naszej słabej orientacji w sprawach liturgicznych, odczuwamy wrażenie smutku i przygnębienia. „Cichy smutek zdaje się przenikać całość nabożeństwa: szaty liturgiczne są ciemne, a nabożeństwo dłuższe i monotonna niż zwykle. Czytania i śpiewy liturgiczne następują jedno po drugim, jak gdyby nic się nie dzieje”². Zdaje się nam, że otacza nas monotonia. W miarę upływu czasu zaczynamy zdawać sobie sprawę, że monotonia i długość tej Bożej Służby jest jak najbardziej uzasadniona. Zaczynamy odczuwać w naszych sercach „sekretnie” działanie tego nabożeństwa. Rozumiemy już, że smutek nie jest „achy” – lecz „światlisty”. Odnosimy wrażenie fantastycznego przeniesienia w świat wyciszenia gdzie nie docierają hałasy i uliczna wrzawa. Zaczynamy doznawać uczucia oswobodzenia, lekkości i szczęśliwości. Nie jest to bynajmniej krucha i ulotna szczęśliwość, dotykamy bowiem świata niematerialnego. Dotykamy tego co jest pełnią światła, pokoju, radości i nie dającej się wysłowić nadziei. Długotrwałe i monotonne nabożeństwo jest tu konieczne, bowiem nie sposób jest przejść od normalnego – pełnego pośpiechu świata, w świat ducha i ciszy. Nie jest to możliwe bez uprzedniego wewnętrznego „uspokojenia się”.

Wielki Post to duchowa wędrówka, której celem jest przeniesienie nas z jednego duchowego stanu w inny...

Aby zrozumieć porządek wielkopostnych niedziel trzeba przypomnieć sobie o pierwotnej więzi Postu z chrztem: o tym, że Post stanowił ongiś przygotowanie do chrztu. Chrzest oznacza wejście w dane nam przez Chrystusa nowe życie: „wy, którzy wierzycie w Chrystusa, chcecie się ochrzcić i przygotowujecie się do Paschy: ujrzyście naprawdę początek nowego wieku, wypełnienie wszystkich obietnic, pojawienie się Królestwa Niebieskiego. Lecz tylko pod tym warunkiem, że uwierzycie i pokajacie się, zmieniać wasz sposób widzenia żyda, że zdołacie zdobyć się na wysiłek³. Trzecia niedziela Wielkiego Postu to Niedziela Adoracji Świętego Krzyża. Krzyż zostaje wyniesiony na środek cerkwi i pozostaje tam przez cały tydzień i po każdej Słudze odbywa się Jego adoracja. Rzecz, która szczególnie zastanawia: temat krzyża w hymnologii tej niedzieli rozwinięty jest nie w kategoriach cierpienia, lecz zwycięstwa i radości. Sens tego wszystkiego jest dość jasny – jesteśmy bowiem w połowie Wielkiego Postu. Z jednej strony, fizyczny i duchowy wysiłek zaczyna być zauważalny. Z drugiej, widzimy koniec naszej wędrówki i blask paschalnego światła staje się jaśniejszy. Wielki Post to czas naszego samoukrzyżowania.

„Kto chce iść za Mną, niech wyprze się, siebie, weźmie krzyż swój i pójdzie za Mną.” (Marek, 8,34) W ten sposób wступujemy w drugą połowę Postu. Szósta i ostatnia niedziela Wielkiego Postu to Niedziela Palmowa (Вербное Воскресение). Temat tego tygodnia obwieszcza nam niedzielna wieczernia:

W duchu gorliwości zaczynając szósty tydzień Wielkiego Postu wystąpmy z pieśniami obwieszczającymi Święto palm. Śpiewajmy Temu, który przybywa w boskiej chwale do Jerozolimy, by śmiercią unicestwić śmierć⁴.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na fakt, że przy wspomnianiu wydarzeń z życia Chrystusa Kościół często, jeśli nie zawsze, zastępuje czas przeszły teraźniejszym. I tak np. w Dzień Bożego Narodzenia śpiewamy: „Dziewica Dziś rodzi...” – w Wielki Piątek: „Dziś stoi On przed Piłatem a w Niedzielę Palmową Dziś wchodzi On do Jeruzalem...”

Co oznaczać ma ta transpozycja czasu? Co oznacza to liturgiczne „dziś”?

Większość wiernych przyjmuje to jako retoryczną metaforę. Prawdziwej liturgii Kościoła nie należy jednak sprowadzać ani do „idei”, ani do „czysto osobistej modlitwy”. Tak więc liturgiczne świętowanie to coś, podczas czego Cerkiew znów zostaje wprowadzona w święte wydarzenie, w całą jego radość i smutek w jego żywą i konkretną realność.

Na koniec w ostatni tydzień naszego przygotowywania się, rozpoczyna się misterium. Poprzez wysiłek Wielkiego Postu jesteśmy zdolni do odłożenia na bok tego wszystkiego, co do tej pory zaprzętało nasze serca. Przesłaniało jednocześnie obiekt naszej wiary, nadziei i miłości.

Jeżeli zrozumieliśmy powagę Wielkiego Postu, przedstawmy ją w pieśni tego okresu.

Jak wiemy już, trzecia niedziela Wielkiego Postu związana jest z adoracją Krzyża. Poprzez Krzyż przypomina się wiernym mękę Jezusa Chrystusa. Przypomina się również o niedalekim zakończeniu duchowej wędrówki przez Wielki Post. Wieść tę zapowiada troparion, który śpiewa się podczas sobotniej jutrzni:

*Хресту Твоєму поклоняємся. Владико,
і святоє Воскресеніє Твоє славим.*

Jedną z najbardziej znanych pieśni wielkopostnych jest pieśń: *Під хрест Твій стаю, Спасителю мій милий І молю Тебе, о дай же мені, за гріхи жаль щирий.*

Pieśń ta w dalszej swojej części zwraca uwagę na wyznanie win człowieczych:

За мене терпиш, за мене Ти розп'явся!

За гріхи мої, провину мою,

Убити Ти дався.

„Wspomnienie o Krzyżu powinno dodać wiernym otuchy wśród trudów Postu i modlitw i przypomnieć im, że po smutnych dniach Postu nastąpią radosne dni Zmartwychwstania Pańskiego”⁵. W piątek po odprawieniu godzinek po uprzedniej adoracji, Krzyż bywa uroczystie zasuszony do ołtarza. W tym tygodniu Kościół śpiewa:

Boski Krzyż jest dla nas zbawieniem

i skarbem uświęcenia siły.

Złóżmy hold Krzyżowi Pańskiemu.

W tym dniu nie wypada nam właściwie nic innego czynić, jak tylko patrzeć na Krzyż, kontemplować Go i pytać: czym jest On dla nas grzesznych ludzi wędrujących przez tę ziemię do Domu Ojca Niebieskiego? Krzyż jest cierpieniem, zbawieniem i nauką miłości. Inną najczęściej śpiewaną przez Ukraińców podczas Wielkiego Postu pieśnią jest pieśń: „Хрест на плечі накладають” autorstwa ojca W. Stecha. Przedstawiona jest w niej droga krzyżowa Chrystusa, który spotyka po drodze płaczące niewiasty. Odpowiada im słowami:

Ой не плачте наді мною,

а заплачте над собою.

Prawo nie pozwalało okazywać skazańcom współczucia. Istniało jednak charytatywne stowarzyszenie niewiast jerozolimskich, których zadaniem było świadczenie pomocy ubogim. Nie jest wykluczone, że niewiasty o których wspomina św. Łukasz, należały do wspomnianego stowarzyszenia.

„Mesjasz zatrzymał się, dyszał ciężko, łapiąc oddech. Drżące spojrzenie przesunęło się z jednej niewiasty na drugą, aż objął je wszystkie wzrokiem i widział szczerą ich łez, pierwszych wylanych z powodu Jego śmierci. Złożył ręce i przez chwilę zdawało się że zapłaczę razem z nimi. Tymczasem wytężając głos ostrzegł kobiety o zagrażającym spustoszeniu stolicy. Córki Jerozolimskie nie płacicie nade mną, płacicie raczej nad sobą i swoimi dziećmi. Bo oto nadchodzą dni, w których mówić będą: szczęśliwe niewiasty nieplodne i te, które nie rodziły i nie karmiły” (Łk 23,27)⁶. Ostatni raz prorokował Jezus i zachował swe ostatnie przestrogi dla niewiast o dobrych sercach, które potrafiły współczuć obcemu człowiekowi, bliskiemu ostatniego technienia.

„W Wielki Piątek w dniu, kiedy Cerkiew wspomina męki Chrystusa skazanie Go na śmierć, ukrzyżowanie i pogrzebanie ... śpiewana jest żałobna pieśń „Пречисте тіло” ułożona przez ojca J. Kyszakiewicza...”⁷. Pieśń ta wykonywana jest podczas obchodzenia z „Płaszczenicą” czyli całunem wyobrażającym umarłego Chrystusa w grobie. Całun ten rozkładany jest na stole,

a wierni składają hołd Chrystusowi. Wyrażają to słowami pieśni:

*Пречисте тіло Твоє, мій Христе,
З древа Йосиф добрий здіймав
І в плащаницю нову і чисту
Тебе обвинувивши у гріб зложив.*

Inną pieśnią wielkopostną wyrażającą tym razem płacz Matki Bożej pod Krzyżem jest pieśń „Страдальна Мати”.

Tradycja umieściła na drodze krzyżowej Jezusa Jego Najświętszą Matkę. „Wzrok umęczonego syna skierował się ku najlepszej z Matek. Nic sobie nie powiedzieli, chociaż serce napełniał niewypowiedziany ból. Obydwoje dobrze rozumieli, że tak się dzieć musi, że taka jest wola Ojca Niebieskiego”⁸. Ewangelie nie wspominają bezpośrednio o tym spotkaniu, ale nie ulega wątpliwości, że Matka Boża szła za swoim synem, skoro później stanęła pod Krzyżem, oplakując Go.

*Ой Сину, Сину, за яку провину
Переносиш нині тяженьку годину
На хресті!
Моя підпоро. Мій Ти світе ясний!
Заснеш заскоро, в'янеш безчасний.
А що ж зі мною, як билина стою
Під хрестом.*

Ta wielka bolesność drogi krzyżowej i okresu Wielkiego Postu zamknięta w pieśniach wielkopostnych śpiewanych „dla wytworzenia szczerej atmosfery modlitwy i skrucy”⁹ ukazuje sposoby sławienia Stwórcy przez Ukraińców. Pieśni duchowne opiewające ważniejsze święta świadczą o wielkim uduchowieniu i przeżyciach wiernych. „Są one także świadectwem poetyckich i muzycznych uzdolnień swych autorów i wykonawców”¹⁰.

Tak oto jak wspominaliśmy na początku Wielki Post okazuje się porą, kiedy człowiek odnawia wiarę i odnawia także swoje życie w całej głębi i pełni tego sensu. Poprzez powstrzymanie się od pokarmów rozpoznajemy na nowo i doceniamy słodycz pokarmu danego od Boga. Powstrzymując się od gadulstwa i rozrywek zaczynamy zdawać sobie sprawę z wielkiej wartości stosunków międzyludzkich, pracy i sztuki. Odkrywamy to poprzez Boga. To właśnie dlatego w Paschalną Noc śpiewamy:

Dzisiaj wszystko jasności jest pełne
Niebo i ziemia i to co na ziemi
Niech więc całe stworzenie
Zmartwychwstanie Chrystusa w którym jest ono darowane
Radośnie świętuje...
O, Kochający ludzi! Racz nie pozbawiać nas tej nadziei!¹²

Izabela MUSUR

Przypisy

¹ W. Mokry, *Pieśni duchowne na Ukrainie w latach 988–1988*, w: *Musica Antiqua Europe Orientalis*, pod red. prof. A. Krawczuka Bydgoszcz 1988, s. 232. ² A. Schmemann, *Wielki Post*, Białystok 1990, s. 16. ³ *Ibidem*, s. 51. ⁴ *Ibidem*, s. 54. ⁵ M. Lenczewski, *Liturgia czyli nauka o nabożeństwach*, Warszawa 1981, s. 293. ⁶ *Komentarz do czytań mszalnych*, pod red. J. Stroby, Warszawa 1975, s. 563. ⁷ W. Mokry, *Pieśni duchowne na Ukrainie w latach 988–1988*, w: *Musica Antiqua Europe Orientalis*, s. 242. ⁸ *Komentarz do czytań mszalnych*, s. 562; ⁹ Jak w: 1 i 7, s. 241. ¹⁰ *Ibidem*, s. 238; ¹¹ A. Schmemann, *Wielki Post*, s. 96; ¹² Modlitewnik *Хвалит Госнода*. Pochodzą z niego cytaty pieśni.

ETYKA KOZACKA W USTNEJ EPICE UKRAIŃSKIEJ

Etyka to synonim moralności, nauka o tym co dobre, a co złe; wskazuje na powinności, ustala normy postępowania. Etyka to też ogół norm moralnych, poglądów, zasad i ocen przyjętych w danej epoce, czy zbiorowości społecznej. Pojęcie etyki bardzo często jest ściśle związane z pojęciem religii.

Po lekturze dum (ustnej epiki ukraińskiej) problem istnienia czy nieistnienia etyki kozackiej zostaje rozwiązany. Kozacy mieli swą etykę, co więcej – byli religijni! To kłód się z typowym (np. dla Polski) wyobrażeniem Kozaka: wolnego, walecznego, ale i na wpół dzikiego wojownika. Najkrócej te zasady etyczne można określić mianem etyki chrześcijańskiej. Widoczne jest to już w tematyce dum. Współcześnie dokonany podział wyróżnia kilka grup, oto główne: dumy podejmujące tematykę walk Kozaków z Tatarami i Turkami, a później opisujące również ich niewolę (najpełniej rysują one rzeczywistość kozacką i w nich najwięcej przykładów „antywzorów postępowania”); dumy związane z powstaniem kozackimi, mające zabarwienie społeczne i dumy o tematyce obyczajowej, o tendencjach dydaktyczno-maralizatorskich. Dumy w sposób barwny, na przykładach ukazują niewłaściwe postępowanie, lecz pozbawione są nachalnego dydaktyzmu (choć tendencji moralizatorskich, dydaktycznych nie jest pozbawiona żadna z dum).

Charakterystyczne jest to, iż prawie w każdej dumie występuje bezpośrednia apostofera, wezwanie do Boga, słowami modlitwy, prośby czy też wyrzutu. Jeśli nie płynąca z ust jednego z bohaterów-Kozaków, to wypowiedziana przez narratora: Kozaka-bandurzystę, kobzarza.

Obraz Boga w dumach jest bliższy starotestamentowemu wizerunkowi – tzn. surowego, karzącego władcy, niż nowotestamentowemu wyrozumiałemu i wybaczącemu Ojcu, lecz wielka jest też wiara bohaterów w moc dokonania przez Boga cudu. Np. w „Płaczu niewolników występuje fragment, dzięki któremu dziś wiemy, iż na galerach tureckich kultywowany był, wyniesiony przez Kozaków, z rodzinnych domów, zwyczaj wspólnej modlitwy”.

To jedna z wartości nadrzędnych dla Kozaków – Wiara. Omega jest Wolność. To o nią najczęściej modli się Kozak. Lecz dla wolności nie poświęci Wiary – dowód na to zawiera дума „Iwan Bohusławec”. Wiara więc jest rzeczą najważniejszą. Co więcej – to ona jest źródłem etyki kozackiej. Ale pojawia się też kwestia ważności świąt, o której nie sposób nie wspomnieć. W tradycji chrześcijańskiej Święta Wielkanocne są świętami najważniejszymi. U bohaterów dum dochodzi jeszcze jeden powód nasilającej się wówczas tęsknoty do domu rodzinnego, na Ukrainie istniał bowiem zwyczaj nakazujący aby ludzie, którzy w Wielkanoc i w ciągu całego tygodnia po niej, spotykając się (nawet zupełnie obcy) pozdrawiali się i składali sobie najlepsze życzenia. Pozostający w niewoli Kozacy czują swą odmienną, różni ich od Turków religia, tradycja. Pojawia się więc też tęsknota powrotu do ziemi chrześcijańskiej – idealizowanej i sakralizowanej, a wraz z nią chęć ucieczki.

Jeszcze jeden motyw w dumach, który podkreśla etykę kozacką. Motyw śmierci. Śmierć nie przychodzi do Kozaka bez powodu, zawsze jest karą za grzechy, nie jest przypadkowa. Może być to kara za odejście z domu bez rodzicielskiego błogosławieństwa („Duma o Aleksym Popowiczu”), przelanie „niewinnej krwi”, czy grzechy przeciwko Bogu. Kozak zawsze żegna się z życiem godnie. Bardzo ważna jest obecność towarzyszy broni – po to, aby umrzeć wśród hidzi tej samej wiary, którzy z należnym szacunkiem pogrzebią zmarłego („Trzej bracia Samarscy”). Kozak przygotowuje się do przyjęcia śmierci: najpierw kieruje swe myśli do Boga, potem, rodziców („Śmierć Kozaka w Dolinie Kodymie”).

Bardzo ciężkim przewinieniem są grzechy przeciwko osobom starszym i rodzicom (za nie najczęściej karą jest śmierć), jak i przeciw Bogu. Śmierć ściga wyjazd z domu na wojnę mimo sprzeciwu matki, nieusłuchanie rady starszego, czy wykroczenie przeciw tradycji – brak szacunku dla mądrości zdobywanej z wiekiem.

W dumach jest też zawarty obraz nie tylko kary za grzechy, ale i chrześcijańskiego przebaczenia („Duma o Aleksym Popowiczu”). Przebaczenie i darowanie kary następuje zawsze po żalu za grzechy i żarliwej modlitwie. Jest nawet wskazany najbardziej chrześcijański z czynów – na wzór Boga – wybaczenie zdrajcy („Samijło Kiszka”).

Etyczne normy zawarte w dumach można by więc najbardziej ująć hasłami: wiara w Boga, przywiązanie do religii, miłość do ojczyzny; rodzina, miłość i obowiązki wobec rodziców; szacunek dla mądrości ludzi starszych, szacunek dla tradycji.

Małgorzata A. Kmita

ETYKA KOZACKA W DUMACH

Nierozzerwalnie związane z Kozaczyzną dumy, tworzą swoistą kronikę poetycką, ukazującą w sposób barwny i dramatyczny losy bohaterów narodowych oraz postaci historycznych czy ważniejsze fakty i wydarzenia z życia narodu ukraińskiego z okresu jego walk z Tatarami, Turkami, a także ze szlachtą polską, z czasów powstań kozackich pod wodzą hetmana Bohdana Chmielnickiego.

Twórcy dum, z reguły Kozacy, bezpośrednio stykający się z okrucieństwem tureckim, czy znajdujący się w jasyrze niewolnicy, świadkowie czy pośredni uczestnicy wydarzeń epoki Kozaczyzny – opowiadając o niej stawali się rzecznikami jej doświadczeń, mądrości życiowej całego społeczeństwa Ukraińców, jego ambicji społecznych i narodowych, aspiracji duchowych.

Dumy opowiadające o niewoli bisurmańskiej, pokazując los biednych niewolników na tureckich galerach i wskazując na dramat wynikający z pozbawienia Kozaków łączności z wiarą chrześcijańską, zawierają jednocześnie przykłady moralnej, rycerskiej siły i cierpliwości, które nie pozwoliły poddać się cierpieniom.

Miłość do rodziców i rodzeństwa, szacunek dla starszych, najwyższa cześć dla rodzicielskiego błogosławieństwa, dla modlitwy ojcowskiej i matczynej, to podstawowe zasady moralne, których złamanie powodowało ściągnięcie na siebie kary.

W dumie „Trzej bracia samarscy” bohaterowie nic mogą zostać uratowani od zbliżającej się śmierci, ponieważ przekroczyli obowiązujące i przyjęte zwyczaje i umierają w przekonaniu o sprawiedliwości swojego losu:

Нас отец і мати спиняли, –
Ми велику гордоть до себе мали,
Роспощення не примали.
То не єсть, що нас, братця, яничарські кулі в містім полі постріляли,
Єсть то, що нас отцевські й матчині сльози в чистім полі побивали.

Duma „Wdowa i synowie” ukazuje następstwa, jakie pociąga za sobą lekceważenie i brak miłości i serca dla matki, a jednocześnie siłę matczynego przebaczenia.

Trzej synowie, kiedy się ożenili i założyli własne rodziny, swoją starą i spracowaną matkę wygonili z domu, a kiedy opuszczała rodzinne gospodarstwo, śmiali się z niej i obrzucali wyzwiskami. Po czternastu latach spadły na nich klęski i nieszczęścia.

Ale kiedy matka przebaczyła swoim dzieciom spłynęła na nich także łaska Boża:

Став їм Бог годити,
І дому скот плодити,
У полі хліб родити.

Najbardziej surowa i bezwzględna okazuje się moc przekleństwa matki w „Iwasiu Konowczence”, która w chwili gniewu przeklęła swego syna. Mimo, że później bardzo żałuje swych słów, biegu wypadków cofnąć nie można. Chociaż Iwaś ginie z powodu swej młodzieńczej lekkomyślności, to jednak jego śmierć jest skutkiem naruszenia etycznych zasad, przeciwstawienia się matce, nieuszanowania jej woli.

Brak szacunku dla starszych, pogarda dla rad doświadczonego atamana staje się przyczyną zguby Kozaków w dumie „Ataman Matjasz Stary”. Nie słuchali oni przestróg, zlekceważyli porady, nie byli ostrożni i zostali napadnięci przez Turków i wzięci do niewoli.

Także w dumie „Ucieczka trzech braci z Azowa” postawa wobec norm moralnych decyduje o losie bohaterów. Zostają tutaj odsłonięte podstawowe cechy ludzkiego charakteru przez postawienie uciekających braci wobec konieczności wyboru między miłością braterską a własnym ocaleniem, kosztem skazania brata na śmierć. Dwaj bracia uciekając konno

pozostawili najmłodszego brata w bezkresnym stepie, troszczyli się jedynie o własne życie i prywatne szczęście.

I w tym przypadku niedotrzymanie zasad braterskiego szacunku i złamanie norm etycznych doprowadza do tragicznego końca. Z pragnienia i głodu ginie, pozostawiony w stepie, najmłodszy brat, ale i dwaj starsi, mimo, że uciekali konno, zostali napadnięci i zabici przez Turków.

Kozacy ponad wszystko cenili sobie wolność i swobodę, nieskrępowane życie, choćby było ono twarde i surowe. Zamiast spokojnego, opływającego w dostatki życia w niewoli, wybierali samotną walkę w bezkresnym stepie, zmagania z naturą, potyczki z wrogami. Taka postawa znalazła swoje odbicie w dumie „Sokół i sokole”:

Лучче ми будемо по полю лігати
Та собі живності доставати,
Аніж у тяжкій неволі
У панів проживати.
Ей, тож-то у панів єсть що пити і їсти
Та тільки не волен світ по світу походити.

Zgodnie z kozackim zwyczajem bardzo ważne było pochowanie zwłok, nadawało bowiem śmierci Zaporozca sens, czyniło ją śmiercią ludzką i rycerską. Dlatego też Kozacy nigdy nie pozostawiali ciał współtowarzyszy na pastwę ptaków i zwierząt, lecz zgodnie z przyjętym obyczajem z wielkim szacunkiem chowali je:

Тоді козаки шаблями суходіл копали,
Шапками, приполами персть виймали,
Федора Безрідного ховали,
В семіп'ядні пищали гримали,
У суремки жалобно вигравали.

Agata SKURZEWSKA

PRZYRODA W OBRZĘDOWYCH PIEŚNIACH UKRAIŃSKICH

Aby właściwie ocenić miejsce zajmowane przez przyrodę w ukraińskich pieśniach obrzędowych, przypomnijmy pokrótce sposoby obrazowania w liryce ludowej. Wyróżniamy tu m.in. trzy główne sposoby narracji (opis, monolog, dialog – oraz ich wzajemne połączenia), upraszczanie wizerunków bohaterów (ułatwiający identyfikację z nimi większej liczbie odbiorców), oraz posługiwanie się znanymi autorowi, już sprawdzonymi środkami artystycznymi: wyrzutniami, hiperbolami, konkatenacją. Następne wymieniane środki powiązane już będą z obrazem przyrody w twórczości ludowej. Środki te to przede wszystkim stałe epitety, personifikacje (lub antropomorfizacje), paralelizmy, porównania a także symbole. Wynikają one z wnikliwej obserwacji otaczającego świata przez ludowych autorów, dostrzegania przez nich pozornie błahych szczegółów jego obrazu, jak również trudno nieraz uchwytnych podobieństw dwóch współistniejących światów – zwierząt i ludzi. Widać to szczególnie na przykładzie paralelizmów, osobliwie tych opartych na antytezie, pozornie zaprzeczających, lecz w swej istocie subtelnie ukazujących nam istnienie podobieństwa opisywanych zjawisk czy wydarzeń. Generalnym prawem panującym w sposobie obrazowania twórców ukraińskiej literatury ludowej jest upraszczanie, unikanie nadawania bohaterom cech wybitnie indywidualnych. Tendencja ta nie wynika oczywiście z wyznawania teorii o wyższości ogółu nad jednostką, lecz z chęci przedstawienia akcji jak najbardziej uniwersalnie.

Ułatwiało to rozpowszechnianie się pieśni. Poza tym ludowi poeci używali do tworzenia nowych utworów – innych, istniejących i znanych, uznanych i aprobowanych już przez społeczność wiejską.

Niewątpliwie najciekawszą z ról, jakie spełnia przyroda w ukraińskich pieśniach obrzędowych jest rola symbolu, niosącego w sobie ukryte, dziś często trudne już do odgadnięcia treści, ślady żywych dawnych znaczeń. Dotyczy to zwłaszcza kolęd, jednak symbolizm obecny jest we wszystkich pieśniach obrzędowych: szczedriwkach, hajiwkach, pieśniach pasterskich, żniwnych, zielonoświątkowych, weselnych itd.

Najczęściej występujące motywy symboliczne to przede wszystkim: jeleń (tur), wrony koń, paw, cerkiew z trzema werchami (kopułami), sokół, kukułka, barwinek, drzewo oraz wianek. Wszystkie one współuczestniczą w życiu tak autora, jak i odbiorców pieśni, spełniając bardzo ważną funkcję w ich codzienności: wróżąc pomyślność (tur, paw), przepowiadając przyszłość (kukułka), uczestnicząc w odnajdywaniu towarzyszkii życia i wyprawach wojennych (koń), lub ukazując hierarchię ważności panujących w przyrodzie zjawisk (cerkiew, słońce, deszcz, gwiazdy), przypominając zarazem niegdysiejsze wierzenia i legendy.

Niezależnie od roli, jaką pełni przyroda w pieśniach obrzędowych, nie tylko zresztą ukraińskich, warto zauważyć, że jej obraz, w jaskrawy sposób różni się od naszego, dzisiejszego widzenia. W miejscu widzianych przez nas drzew, lasów, gór i łąk, ludowi twórcy oglądają klony, lipy, syhły, brzeziny, runki i kiczory, łęgi i mlaki. Wskazuje to na wyraźne różnice w psychice, postrzeganiu i stosunku do świata ludzi: tych śpiewających dziś obrzędowe pieśni, i tych – niegdyś je tworzących.

Janusz SZLIFIŃSKI

PROBLEM ŚMIERCI W UKRAIŃSKIEJ POEZJI EPOKI BAROKU

Spróbuję przedstawić filozofię żyda i śmierci Witalija Klimentija dla wschodniej religii. Życie na ziemi jest dla Witalija etapem przejściowym. Człowiek przychodzi na świat tylko po to, aby „wybrać stronę, po której stanie na Sądzie Ostatecznym”. Życie jest pierwszym etapem drogi do Boga. Drugim jest śmierć. Tym mniejszy jest to próg dla człowieka, im mniej grzesznie życie przeżył. Śmierć nie jest przerażająca, zła a nawet często staje się pragnieniem. Człowiek wierzący, mający pewność zbawienia, wie, że śmierć jest początkiem „nowego”. Po jej przyjsciu rozstrzyga się los każdego człowieka. I nie jest ona karą za grzechy, ale początkiem drogi, na której będziemy odczuwać następstwa ziemskiego żyda. Nie śmierci człowiek się boi, lecz konsekwencji żyda na ziemi po tej właśnie śmierci. Kiedy śmierć przestaje być zagrożeniem, przestaje być czymś abstrakcyjnym, staje się stymulatorem ludzkiego żyda. Chrześcijanin mający świadomość nieuniknionej śmierci jest jak gdyby chroniony przez pamięć o niej. Ciągła pamięć sprawia, że człowiek stara się nie traktować żyda powierzchownie. Pamięć o śmierci nie pozwala mu zejść z raz obranej właściwej drogi.

Świadomość śmierci nie jest dla człowieka uciążliwa. Sprawia, że może on bezgrzesznie przejść przez życie. Na straży wszystkiego, co człowiek robi, stoi „memento mori”. Odnieść się do tego wszystkiego może tylko człowiek, który wierzy, iż śmierć jest zapowiedzią zmartwychwstania. I nie potrzeba obrazów wystarczy termin – wystarczy świadomość jej wszechistnienia. Słowo natomiast miało prowokować do rozważań. Sprowadzając słowa do minimum sprzyjał autor szerokiej analizie utworu. Często powtarza, iż trzeba rozmyślać, „pocieszać ducha”.

Inny poeta, Kłymetij Zinowijw rozkłada akcenty na trzech zasadniczych problemach

nurtujących człowieka: śmiercią, czasem i marnością. Wyraźnie eksponuje on śmierć i czas, który nieustannie przemija. Śmierć zajmuje w jego zainteresowaniach centralne miejsce. Wydaje się, że często odnosi się do niej jak do osoby. Zaciera się więc abstrakcyjność śmierci. Śmierć jest dla niego zjawiskiem zwyczajnym, ale bardzo boi się śmierci nagiej, niespodziewanej: „Sochraniaj, Boże, wsich nas ot nagłoji smerty”. Człowiek, który przeżył życie po chrześcijańsku, powinien spokojnie zasnąć, spodziewając się śmierci. Najgorsza jest bowiem śmierć, która pozbawia człowieka jego godności. Śmierć, która niejednokrotnie nie pozostawia po człowieku nawet fizycznego znaku. Kłmentij wyznaje jednak, że „wolno Bogu co chceć to czynić”.

Każda epoka przynosi nowe pytania. Pojawiają się nowi „szukający odpowiedzi”. I to nie tylko tych łatwych, ale i tych, na które odpowiedzi nikt z nas nie zna. Literatura często stawia pytania, które swą siłą obwarowują psychikę człowieka. Pytamy, błądzimy, czekamy. Wszyscy czekamy, aż Bóg ogłosi wielki finał, który nam wszystko wyjaśni ...

Bożena MILISZEWSKA

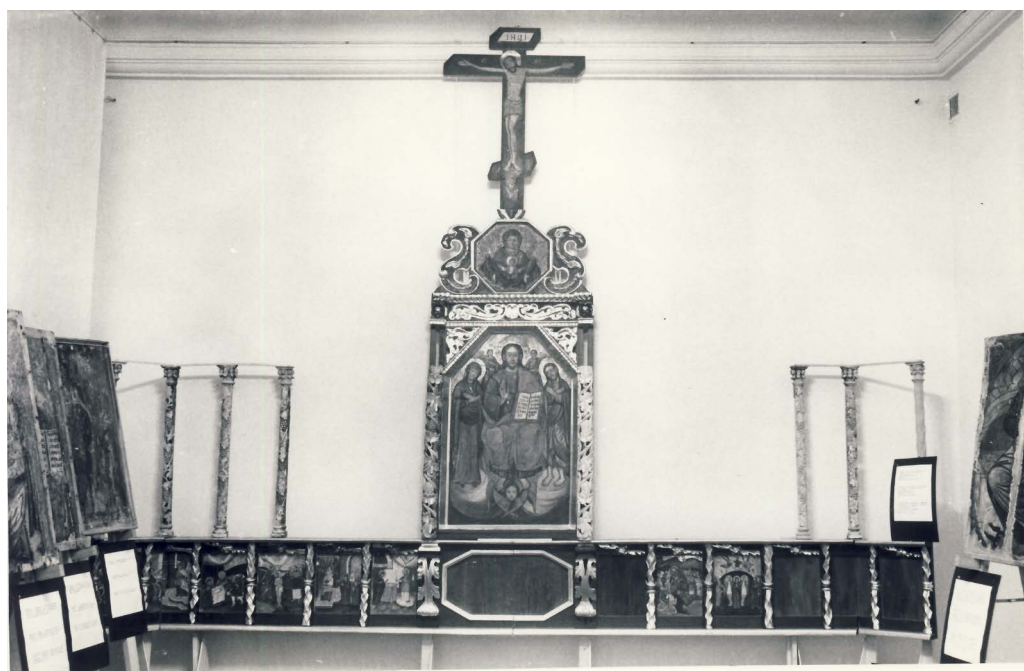
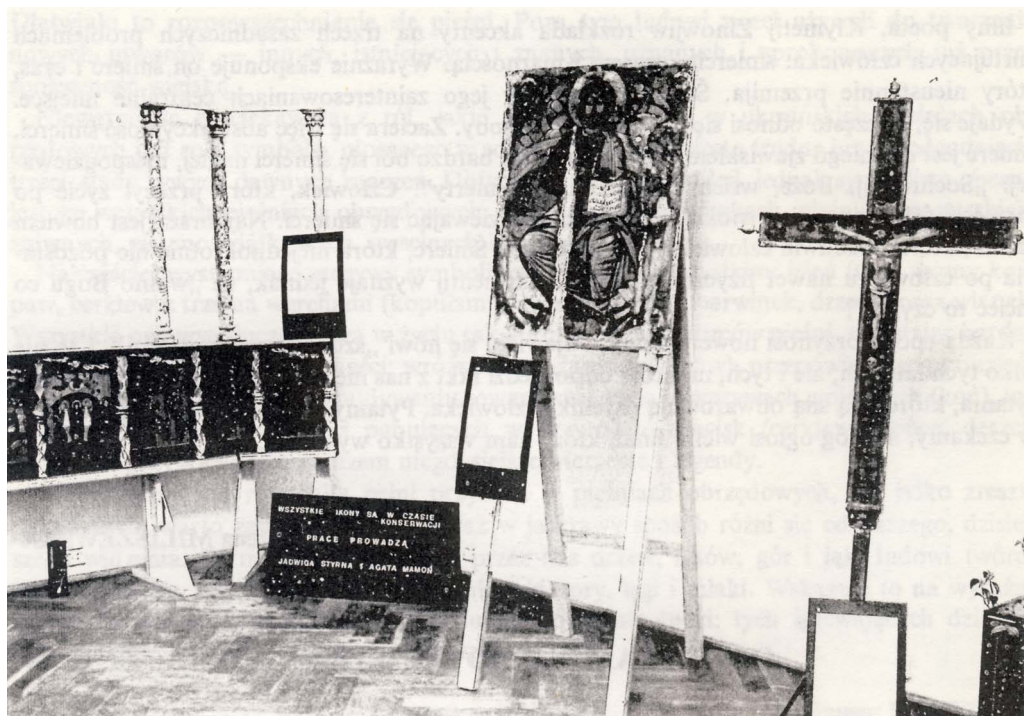
ODKRYŁAM NA NOWO IKONĘ

Ikona wszystkim Polakom jest znana, a większości jest bardzo bliska. Przecież Opiekunką, Królową Polski nazywany jest wizerunek Matki Bożej Jasnogórskiej. Ikona to zjawisko, które odkryłam na nowo. Dotychczas myślałam, że ikony to obrazy związane tylko z dwoma postaciami: Matką Bożą i Dzieciątkiem Jezus. Na wszystkie te obrazy patrzyłam przez pryzmat wizerunku Matki Bożej Częstochowskiej, która jest dla mnie pierwowzorem. A przecież ikona to nie tylko dwie postacie, jest to całe malarstwo obejmujące tematykę religijną.

Każda ikona przedstawia świat pozazmysłowy, mistyczny i wizyjny, zatem zwykłą kopią być nie może. Odkrycia tego wszystkiego dokonałam dzięki wycieczce Naukowego Koła Religioznawczego i Studenckiego Naukowego Koła Ukrainoznawczego do Przemysła. Wcześniej jednak zatrzymaliśmy się w Zamku w Łańcucie. Tam w archiwum oglądaliśmy zbiory ikon, pozostałości ikonostasów i wielu przedmiotów z cerkwi obecnie już zniszczonych, bądź nadal popadających w ruinę. W nowobudowanym monasterze w Ujkowicach spotkałam malarza-zakonnika, który ikonę przedstawiał od strony najważniejszej – duchowej. Ikona do dziś zgodnie z tradycją malowana jest pierwotną techniką – farbami rozpuszczonymi w gorącym wosku. Malarz-zakonnik, który ma malować ikonę, wcześniej odbywa post w celu oczyszczenia, a przed rozpoczęciem pracy otrzymuje błogosławieństwo. W czasie malowania ikony zakonnicy z monasteru modlą się za malarza i jego pracę. Ikona nigdy nie była i nie jest malowana sama dla siebie, maluje się ją dla kogoś konkretnego lub dla cerkwi.

Ikony mają swoją długą, niejednokrotnie tajemniczą, a przez to bardzo ciekawą historię. Znane są powszechnie, słyną ze swej cudownej mocy. Ikona przyciąga miliony ludzi – zaciekawia i oczarowuje, jej powierza się swoje skryte marzenia, prośby i tragedie, do niej nieustannie odbywają się pielgrzymki, w których uczestniczą rzesze ludzi. Sama zrzęszta wielokrotnie pielgrzymowałam na Jasną Górę czy do Kalwarii Zebrzydowskiej. Myślę, że w tym roku jeszcze pełniej przeżyję spotkanie z Matką Bożą na Jasnej Górze.

Maria LESZKIEWICZ

Фрагменти виставки – фрагмент іконостасу та ікони з Цевкова

ГРИГОРІЙ САВИЧ СКОВОРОДА: „СЕРЦЕ”

„Дійсною людиною є серце в людині”
„Яка різниця – хто куди пішов?
Хто що сказав, і рима вже готова
Поезія – це свято, як любов
О то не є розмовка побутова”

Ліна Костенко

Поезія – вельми поважна річ. Не тільки тому, що вимагає зосередження і надії. За неї платиться любов’ю та життям. Втраченою любов’ю і втраченим, але незмарнованим життям. Ті, які пишуть вірш, щоби вирівняти довг любові, обманюють самих себе. Беруть довг у інших і вже ніколи не зможуть його віддати.

Одиниці з-посеред нас, позначені словом стають поетами, співцями, а сила тягне їх до нових об’явлень, щораз більш розлогих і глибших зв’язків з дійсністю. Беруть на спину великий тягар, неабиякий обов’язок – рішають прокласти місток між суворим, зимним „світом щоденним” і теплим, незбагненим нутром людини.

Не випадково почала я, цю недовгу розповідь про Сквороду, цитатою з вірша Ліни Костенко, якої суть токрається смислу поезії. Найвидатніша постать у культурному й літературному житті України XVIII ст. стає перед проблемою не чужою для грецького Моісейза та римського Vatesa. Він сміливо вирушає у космічне море. У нього були земляки, рідні люди ... і було непереборне бажання відкрити їм істину, суть життя і його правду. Григорій стає дитиною таємниці, яка простягається тільки що, за межею слів. Прощається з дорогими батьківськими могилами:

„І виламавши палицю із тину
Він темними байраками пішов
Кріпацьким дітям викладать латину
Бентежить думками рабську кров.”

Серед народу шукає механізмів уяви, які є для нього ключем пізнання світу, а також себе. Краде суть істини, та ступінь за ступенем відкриває тайну. Мандруючи по-маленьки віднаходить незнані шляхи, пізнає світ і людське буття.

Намагається встановити взаємозв’язок усіх речей, щоб дати свій загальний погляд на світ. Відповідь на безліч „чому” і „як”. Неначе сучасний філософ Рене Вебер слідкує за єдністю у різноманітності. Та віднаходить: „серце, корінь життя і обитель вогню і любови” („філософський трактат”). Антропологія Сквороди стає основою його етики. Як весь світ, так подвійна по природі своїй і людина. В неї дві істоти: „дійсна”, „правдива” та „тілесна”, „плотська”. Емпірична людина для письменника – „тінь, тьма і тління”, бо говорить він: „Ти сновид твоєї дійсної людини. Ти риза а вона – тіло. Ти привид, а вона у тобі правда. Ти ніщо, а вона у тобі істота. Ти бруд, а вона твоя краса, образ та план”! На людину споглядає, як на „подивне діло Боже”: „із двох складена людина одна без усякого змішання, але й без розділення, які одна одній взаємно служать”. Поринаючи, ще глибше, у розважання мислителя довідуємось, що єство внутрішньої дійсної людини (як у Гілона) – сам Бог. Тому пізнати Бога значить пізнати себе самого, служити Богові – значить служити самому собі.

До часу, коли я почала „поратися” філософією Сквороди, Нарцис був мені зразком гоїзму: задивлений у свою красу, глухий на кликання інших. Скворода придає йому

змісту та підносить до символу людини, що пізнала дійсну людину. Він любить себе самого – значить любить Бога – „Люблю джерело і голову, ключ і початок, що точить вічні струї із пари серця свого. – Ріки проходить. Початки висихають. Струмки замикають. Джерело вічно парою дихає, яка живить і прохоложає. Джерело саме люблю і зникаю. – О серце морське! О чиста безодня! Джерело святе. Тебе єдине люблю. Зникаю в тобі і преображаюся” („Нарцис. Філософський трактат”).

Проти божественної безодні відкривається безодня у людській душі. На глибини треба дивитися наче на ікону, незбагнена та нескінчена ... «Ця „безодня”, це в людині „серце”, себто джерело думок і бажань людських. Не надаючи слову „Серце” емоціонального відтінку. Сковорода в цім ученні все ж переборює однобокий раціоналізм сучасної йому психології. „Серце”, як це ясно із його характеристики, є для Сковороди позасвідоме (скоріше „над-свідоме” ніж „під-свідоме”). І цікаве те, що продовжуючи платонську і християнську традицію, і наближаючись до декого з мислителів пізнішого романтизму. Сковорода малює це позасвідоме, не як вище і глибше, не як джерело порушень і збочень у „нормальному” ході психічних переживань, джерело, так би мовити „темних сил”, а як осередок усього доброго та світлого, не як сліпу силу, а скоріше як провідну та пророчу».

Пучина втягає, гіпнотизує, ... доводить до знання. У цьому моменті народжується, справжній, Григорій Савич Сковорода з характерними собі рисами. Надівши на себе ярмо мораліста, кричить на ноту мітологічного Мерціяша і його голос витончується, шляхетніє, наповнюється змістом, ... стає співом – „Садом пісень”. Тут знаходимо: „Серце чисте, зерно, що проросло небеса і землю, дзеркало, яке уміщує в собі і живо змальовує усе сотворіння вічними красками, твердь, що утвердила мудрістю своєю дивні небеса, рука, що тримає в собі коло земне і порох нашої плоти”. В інших рядах читаємо, що „серце в середині нас іскра правди Божої – гадка й порада є сім я й початок. Оця голова гніздиться у серці”. Із „сердечної глибини виходять думки, що рухають усю нашу зовнішню плоть і бруд”. Однак, як досліджувати тайну і не попектись, читати знаки, та не згоріти в їх полум’ях? „Для Сковороди можливий підупад людини – якесь оволодіння серця злими силами”. Хоч так багато сказано було про серце чисте, „іскорку Божу”, немало місця присвячує поет слабодухам, у грудях яких б’ються „попільні серця”, згаслі, що приналежать злочинцям, розбійникам і всім, які загубили дорогу до правди. Філософ протиставляє „серце нове” і „старе”, „царське”, „мирне” і „зруйноване” та ‘вбите”. Життя, це постійне змагання, сказала б рядова людина, лиш книжник скаже трошеньки по-іншому: ... чисте серце скріплюється в людині не без боротьби. „Ця боротьба є завданням етичного чину людини”. „Серце, яке очищується від підлих світських гадок, що занепокоюють душу, починає бачити захований в ньому скарб свого щастя, почуває, наче після важкої хвороби, бажання своєї їжи”.

...Це якби читати щоденну молитву: „...Боже, дай почути мені радість і веселість, зрадять кості сокрушенні. Відверни лице Твоє від гріхів моїх і всі беззаконня мої очисти. Серце чисте створи в мені. Боже, і духа праведного обнови в нутрі моєму”.

Є поети, що несуть з собою хаос, безладдя, є і такі, які дарують світу мир, гармонію та спокій. Для перших поезія стає каменем, для других хлібом, котрого не з’їдять, а розділять серед голодного народу, самі наситившись своїм самотнім і виключним кормом, на подобу цього, яким насичує молитва та віра. Це справжні люди. З чутливим, справжнім серцем-людиною.

Ольга КІХ

НАШІ ЖЕРТВОДАВЦІ

Список друкуємо на підставі даних, які отримуємо з банків та зі списків створених українськими установами під час зустрічей з членами Управи Фондації, на яких гроші були зібрані. Отримання копій чеків з банків залежить від нашого особистого контакту з банками, і тому наші дані не є ще комплектні. Крім цього, деяких прізвищ ми не змогли відчитати зі списків, а деякі жертводавці хотіли залишитися анонімними. Жертводавців, яких немає у цьому списку, а які бажають, щоб їх пожертва знайшлася в наших документах і була опублікована, просимо надіслати інформацію на нашу адресу і таким чином доповнити наш список.

Усім жертводавцям від щирого серця дякуємо за дотеперішню допомогу в реалізації нашої спільної ідеї створення Центру української науки і культури при Фондації Св. Володимира у Кракові.

UNITED STATES OF AMERICA

\$5,000.00 – Self Reliance (NY) Credit Union

\$2,185.00 – Towarzystwo Lemkivshchyna (Warren, MI)

\$2,000.00 – Ukrainian Studies Fund (MS)

\$1,500.00 – United Ukrainian American Relief Committee

\$1,280.00 – Organization for Defense of Lemkivshchyna (Clifton, NJ)

\$1,200.00 – Duzey Mr. & Mrs. J.

\$1,000.00 – Archbishop's Chancery (Bishop Sulyk), Bilaniuk, O. & M., Very Rev. Marian Butrynsky, Gudziak Dr. & Mrs. A., Kozij I., Nazarkewycz I. & A., Objednannia Ukrainських Zhinok (Chicago), Panczak I., Szagala Rev. Andrij, Ukrainian National Association (Jersey City)

\$700.00 – St. Sophia Religious Assn. (Philadelphia, PA)

\$600.00 – Self Reliance FCU (Newark), Turcheniuk Mr. & Mrs.

\$560.00 – Matwijiszyn J.

\$500.00 – Cham R., Klisz I., Bishop Lotocky (Chicago), Organization for Defense of Lemkivshchyna, (Chicago, IL), Self Reliance FCU (Passaic, NJ), Towarzystwo Lemkiwszczyna (Warren, MI), Turczeniuk B.& C., Ukrainian Fraternal Assn (Scranton, PA), \$450.00 – Chylak Mr. & Mrs. G.

\$400.00 – Lemko Society (8th district, Chicago), Malyniak Mr. S. & Mr. T., Ushytko G.

\$350.00 – Shevchenko Scientific Society. Zalucky T.

\$335.00 – Malanczuk Mr. Stefan (collection)

\$300.00 – Fedenko S.& A., Padoch Dr. & Mrs., Sierant I.

\$250.00 – Siryj W.

\$225.00 – Kuczer Mr. & Mrs. W.

\$200.00 – Bukojensky I., Halahan B., Jarosewich M., Kaminska I., Kowalczyk G., Kulyk A., Mysak W., Organization for Defense of Lemkivshchyna (Latham, NY), The Providence Association of the Ukrainian Catholics in America, Tcmnycky G., Thir B & H., Shegedyn T. & L.

\$150.00 – American-Ukrainian Youth Assn, Bachynsky M., Defense of Lemkivshchyna (NY), Kozak B., Poliwka M., Wach Z., Zajac R.

\$130.00 – Pokrova-Ukrainian Catholic Parish of the Blessed Virgin Mary (Rev. Krupka)

\$125.00 – Shamraj R.

\$105.00 – Chemych S. & M.

\$100.00 – Andreyuk A., Antonovych Mr., Bihun Y., Bobelak D., Bodnaruk R., Bohatiuk Dr. N., Buniak Mr. & Mrs. P., Capp M., Cham B. & N., Chudio B., Czerwinsky O., Czich T., Demus P., Fedenko S., Figlus M., First Division UNA, Goy P., Haliv M., Hewko Mr. & Mrs. L., Hirnyj I. & O., Hladky M., Holynsky I. & O., Holub J., Howykwycz J & T, Hryciw L & T, Hryniuch M., Iwanciw M. & A., Kaczmar W. & N, Kaniuka R., Kikta W., Kolodchin W. & L., Korduba D., Korol I. & S., Kulynych M. & Z., Kushnir L. & I., Lasowska O., Liscynsky W., Melnyczuk E. & H., Moroz I., Mussakowsky O., Myndiuk J., Odomirop J., Onyshkewycz M., Paleshewsky L., Pateryn B. & L., Pereyma M., Petrina Mr. & Mrs. B., Piech O., Prokop M. & L., Rochester FCU, Self Reliance FCU (Warren, MI), Semanyshyn M., Sheremeta L., Smigiel M., Stech M. & G., Sus P., Szczerba J., Tkach J. & A., Tsinayko W., Turiansky Mr. & Mrs. M., Tylawsky E., Tytla B., Ukrainian American Coordinating Council (MI), Ukrainian Future Credit Union (Warren, MI), Ukrainian National Home in Lorrain, Wasynchuk, I., Witwycky B., Wiwchar Rev. M., Wojtowycz S., Wompel J., Woroch Dr. S., Wyslotsky I., Yarowsky J., Zahajkewych O. & J.

\$75.00 – Baltarwich R., Chornobil R.

\$60.00 – Werbowski E.

\$59.00 – Smolynech I. & B.

\$50.00 – Andrushkiw S., Anonymous (Philadelphia, PA), Antin W., Baranyk G.M., Cybriwsky G. & N., Dewan I., Dmytrow K., Dwulit Rev. Andrij & Roma, Dziman M., Futey B., Hayetskyj R. & O., Holan M., Hrenchak K., Hupaliwskyj W. & S., Iwanchuk J., Jerzerwski R., Jewusiak W., Kalynowych O. & I., Kalynych L., Kobrynsky W. & W., Kowal O. & E., Kuchta R., Kuper P., Lahoshniak W., Lysynecky O., Malanchuk S. & S., Markus V., Martynenko M. Melnyk W., Mencinsky O., Migelych P., Miz L., Nakonecznyj J., Nenadkevich N. & D., Nowak P., Olysnyczky J., Onyshkewycz E., Panchuk Dr. & Mrs., Prytockyj W., Rakowska S., Rejnarowycz M., Rusyn G. & M., Sadlyk M., Self Reliance FCU (Syracuse), Self Reliance FCU (Elizabeth), Shopa S., Solovey O., Solowij Mr., Sosiak W., Stachur R., Stockyj M., Sydir J., Tech W., Tymczyna W. W., Warchola A., Wasylkewych Z. & M., Waszczur B., Werbowy S. S., Wyhinny P., Yaworska I., Zajac H.

\$40.00 – Dudra D., Krywiak J.

\$35.00 – Jaskiw R.

\$30.00 – Dyhdalo W. & R., Fedorynec M. & S., Grobelsky S., Krawchysyn J., Lechniak W. & V., Szechowycz M., Zajac R.

\$25.00 – Diakiw B. & M., Fontana D. & L., Golash S., Kostiw D., Lazarczuk R., Legedza Z., Lonchyna I., Mychajchuk J., Nawrocky G., Ohlabiak S. & M., Prysiazniuk J. & S., Sawka J. & N., Starosolska J., Zajac B.

\$ 20.00 – Anson L., Bajko P., Baran, W. & A., Bihun O., Blazejowskyj W., Bobylak O., Bojachuk N., Byskosh M., Chimka P., Chrin M., Didyk W., Dmytryk P., Dyriw H., Dzus M., Harasowska I., Hawroniak W., Hnatiuk V. & P., Jewusiak B., Kaczmar A., Kichorovsky S., Koniuch D., Kosh M., Kuczer I., Kulchycky Prof. G., Kupiniak W., Krajchyk O., Krislaty S., Lampika L., Liszniansky G., Lobur W., Lonczyna O., Marchiwsky T., Maruszczko I., Mychkowsky Dr., O.N.N., Oscislawski E. & M, Palij L. & M., Pezansky L., Pidhirnyj I.,

Panchak E., Senyk I. & I., Shkarupa I., Shuper A., Silecky Dr. J., Siryj W., Soroka A., Stadnyk S., Stasiuk A., Stroyna M., Szumska M., Tatuch L. & V., Terkala O., Wasylichenko K., Woloshyk T., Zalopanyj M., Zavyckuj R.

\$15.00 – Harasowsky A., Jurkewycz E., Kalushyk B., Paschyn M.

\$10.00 – Antypiv K., Beiner I., Hancharyk S., Holowacky D., Ilnycka O., Jewusiak B., Kostiuk D., Lechniuk O., Lesiuk O., Mozil D., Orynychak P., Romaniw W. & Z., Teshliuk M.

\$5.00 – Buchynsky M.

\$1.000.000 zł (polish money) – Kłos W.

CANADA

\$2.000.00 – Brotherhood of Veterans of the 1st Division U.N.A., Pomich Ukraini

\$1.750.00 – Ukrainian Canadian Social Services (Mrs. Spolska)

\$1.000.00 – Most Rev. I. Borecky, Remeza S., Ukrainian Canadian Social Services (Mrs. Danyliak), Ukrainian Emigration Society

\$700.00 – Parish Uspennia Bozozji Materi (Montreal)

\$500.00 – Barany A., Fisher-Slysh M., Ukrajijnska Narodna Kasa

\$250.00 – Ukrainian Credit Union (Toronto)

\$220.00 – Karpinska-Artymowycz E.

\$200.00 – North Winnipeg Credit Union, Serbyn I., Ukrainian Canadian Art Foundation, Toronto, Ukrainian Catholic Women's League (Toronto),

\$157.00 – Anonymous

\$150.00 – Maksymiw O.

\$100.00 – Antonovych Mr., Brykowycz L., Czorny A., Rev. Msgr. Roman Dobriansky, Dzynow J., Fesiak S., Hanas M., Ilkiw W., Krawchenko B., League of Ukrainian Canadian Women (Montreal), Marushko Mr. & Mrs., Melnyk D., Petryshyn R. & M., Potichnyj P., Rosocha W., Savaryn P. & O., St. Michael's Ukrainian Catholic Women's League, Rev. W. Tarnawsky, Wtorak P.

\$60.00 – Kiebalo Mr. & Mrs. W.

\$50.00 – Bandura Z., Jopyk G., Kalinowsky M., Kotyk J., Kowaluk B., Kozak M., Lewycka L., Liczner J., Maciw H., Maksymiw O., Pryshlak J., Shwec H., Terefenko I., Tucka E.O.

\$40.00 – Pasternak S., Petryk D.

\$30.00 – Krawczuk S., Slavutych Y., Symczycz W.

\$25.00 – Andruchiw M., Cholij J., Genyk-Berezowski D., Kozerko S.

\$20.00 – Borodajluk M., Bos R. & E. Buciora-Oschyp M., Cybulski I., Horniatkewych D., Iwanycky S., Kocur M., Lesiuk J., Maciuk B., Mandzij Z., Petraszko S., Pylat M., Stefaniuk M., Sydor A., Tomaszczuk N., Tomko I., Turchmanowycz J., Turczyk S., Wankewicz J., Weber A.

\$15.00 – Kopachiwsky P.

\$10.00 – Chubaty E., Chuchra A., Hnatiw E., Lewycka L., Myz T., Poprawa M., Stanoprud I., Sudyk A., Warenycia T., Wynnycky N.

\$5.00 – Hornich R.

150.000, zł (polish money) – Himka J.P.

200 marks – Sysyn F.

UKRAINA

100.000, – zł – Krywucky Iwan – Czerkasy

50.000, – zł – Mycyk Jurij – Dnipropetrowsk

TURKEY

20.00 – Ostapchuk Victor

FRANCE

200.00 – Vincenz Prof. A.

ENGLAND

80.000, – zł + 40 rubels – Wowczuk Roman

DEUTSCHLAND

1130 marks + 100.00 (CAN) – Ukrainian Free University

AUSTRALIA

200.00 – Karpaty Ukrainian Credit Union Limited (Lidcombe, N.S.W.)

100.00 – Ukrainian Co-operative Societies (Essendon, Victoria)

POLSKA

2.212.000, – zł – Związek Ukraińców w Polsce (Lublin)

1.910.100, – zł – Zarząd Oddziału Związku Ukraińców w Polsce (Wrocław – 1.470.000, – zł;
Oława – 195.000, – zł; Olesznice – 245.000, – zł)

1.500.000, – zł – Jasiewicz L. (Suwałki)

1.400.000, – zł – Kuźmiak O.E. (Iława)

1.350.000, – zł – Ze zbiorów, przeprowadzonej przez O. Hnatiuka w Gdańsku.

1.000.000, – zł – ks. Ihor Harasym (Warszawa), Konawczuk L. i A. (Zduńska Wola)

600.000, – zł – Trzcńska-Komeda Z.

500.000, – zł – Baran W. (Olsztyn), Jaremin ks. Jan (Elbląg), Kusio S. (Chełm), Rufer S. (Otwock),
Siostry Służebnice (Świdwin), Siostry Służebnice NM (Janów-Lub.), Stabiszewscy
I. i J. (Przemyśl)

400.000, – zł – Hrycow R. (Łódź), Werhun O. (Przemyśl)

300.000, – zł – Balicki M. (Białystok), Boberski B. (Warszawa), Bugiera O. (Ząbkowice), Jacyszyn
I. (Iława), Kikta T. (Warszawa), Zarząd Kola Związku Ukraińców w Polsce (Elbląg)

250.000, – zł – Czerhoniuk M. (Gorlice), Rogoc A. i S. (Gdańsk)

200.000, – zł – Kolega E. i S (Częstochowa), Kozeński J. (Poznań), Łucka Z. (Kraków),
Maruszczyk J. A. (Koszalin), Mokry D. i K. (Sanok), Rosiecki W. (Gorzów Wlkp),
Zinkiewicz Z. (Kraków)

172.000, – zł – Związek Ukraińskiej Młodzieży Niezależnej (Wrocław)

100.000, – zł – Bodnar S. (Pietrzwałd), Chomińscy W. i R. (Brzeg), Demczuk M. (Szczecinek),
Demun E. (Ostróda), Frankowska W. (Rzepin), Krysa A. (Poznań), Pecuch G.
(Zakopane), Sawka ks. Teodor (Bytów), Siostry Służebnice (Bartoszyce), Siostry
Służebnice (Goleniów), Szełda M. (Warszawa), Terlecka M. (Ostróda), Tycki S.
(Koszalin), Ulicki ks. Józef (Białą Bór), Żuk M. (Sanok)

50.000, – zł – Bak J. (Szczecin), Batowski H. (Kraków), Cycyk J. (Olsztyn), Demusz O. (Stare
Jabłonki), Kudraj J. (Olsztyn), Lechocki A. (Olsztyn), Pikuliczka A. (Przemyśl),
Witkowski P. (Olsztyn), Żownir E. (Wrocław), Żownir I. (Wrocław)

40.000, – zł – Jacyna J. (Tarnobrzeg)

30.000, – zł – Barszczewski B. (Kielce), Kozeński J. (Baranów Sand.), Podgórski J. (Warszawa),
Wybach W. (Chełm)

25.000, – zł – Filipek J. (Milanówek)

20.000, – zł – Hasiuk W. (Łódź)

10.000, – zł – Siwicki P. (Lublin), Worhacz H. (Gorlice)

30.000, – zł – Lubos E. (Bytom) 2.000, – zł – Leszczyński J. (Kielce)

50.000, – zł – Zena ..... (Olsztyn)

10.000, – zł – ..... ul. Limbowa 7 (Olsztyn), ... ul. Lubrzyckiego 1-C/6 (Koszalin)

меблі - Пані Ірена Сидор (Краків, Польща)
Пан і Пані Володимир Пелльо (Краків, Польща)

книжки - Пан і Пані Ігор Юзвяк (Краків, Польща)
Пан Володимир Кульчицький (Lorain, Ohio)
Анатоль Камінський (USA)
Е. Воднарчук (Toronto, Canada)
отець Богдан Степан (Перемишль, Польща)
Пані Ірена Левицька (Elizabeth, NJ)
Пан Роман Воднарчук (Parma, Ohio)
Сучасність (Мюнхен),
SLOVO (Toronto, Canada),
Canadian Institute of Ukrainian Studies (Edmonton),
Harvard Series in Ukrainian Studies - Harvard Univ.
(Cambridge, Massachusetts),
Publisher of Veteran News (New York, NY)
Slavuta Publishers (Edmonton, Canada)

комп'ютер - SAMSUNG з друкаркою - Пан Володимир Барабаш
(Toronto, Canada)

комп'ютер - IBM-286 - „Самопоміч” (Чикаго)
ласерова друкарка (HP Laser Jet Plus) - „Самопоміч” (Нью Йорк)
магнітофон-радіо, набір із 3-х „адаптерів”, трансформатор, 12
магнітофонних плівок, 3 відео-плівки - Союзу Українок -
Рочестер і Українська Кредитна Спілка

дижури при виставці - Пані Надя Канцірук (Краків),
Пані Оксана Свистович (Краків)
Пані Христина Дарчук (Краків)
Пані Ярослава Рачунь (Краків)
Пані Марійка Ничик (Краків)
Пані Христина Мокра (Краків)
Студенти: Анна Геля, Ольга Кіх, Анна Дрозд, Мирослава
Гальонька

Список цей опрацьовує Директор Фондації Марта Ясінська,
громадянка США, яка має частіший контакт з кредитівками, приймає всі
деклярації і копії чеків з банків. Для скорого контакту подаємо її
адресу - і телефон в Америці.

Marta Yasinsky
925 Schindler Drive
Silver Spring, MD 20903
U.S.A.
tel: (301) 593-5780

**Особливо дякуємо першим нашим жертводавцям,
які особисто, привезли свої датки зі Щеціна.**

3 000 000 zł - Kaszycki W.
500 000 zł - Pilipczuk O. i I.
200 000 zł - Duszkiewicz J., Koroliwski J., Szumiłowicz G.
100 000 zł - Doroch J., Jarczak D., Sanocki J., Zabrowarny S.
50 000 zł - Kryłuk, Kurdyło

Фундація Святого Володимира Хрестителя Київської Руси встановлена її засновником, Володимиром Мокрим, нотаріальним актом від 21 червня 1989 року. На внесок Фундатора, 2 жовтня 1989 року Фундація та її статут були затвержені Міністерством культури і мистецтва Республіки Польща. 5 грудня 1989 року Районний суд для Варшави-Праги вписав Фундацію Св. Володимира до реєстру фондаций під номером КР I 272.

Працею Фундації керує Управа зложена з п'яти членів:

Голова - Володимир Мокрий, науковий працівник Ягеллонського університету

Директор - Марта Ясінська

Скарбник - Божена Зінкевич-Томанек, науковий працівник Ягеллонського університету

Члени - Тирс Венгринович, митець

Іван Кривуцький, приватний підприємець

* * *

Статут Фундації Св. Володимира

Розділ II

Ціль, засоби і засади діяння Фундації

Ціллю Фундації є підтримування і популяризування української християнської науки і культури в Польщі, а також діяльність на користь зближення українського і польського народів.

Намічені завдання Фундація реалізує почерез такі заходи, як:

1. збирання і каталогування для архівних і дослідницьких потреб документів пов'язаних з українською культурою і історією українських Церков у Польщі;

2. ведення видавничої діяльності;
3. створення секції каталогування, охорони і відновлювання пам'яток української матеріальної культури, головно церков, цвинтарів, капличок, хрестів. Ікон, а також Інших пам'яток;
4. створення етнографічно-діалектологічної секції для досліджування українських етнографічних груп Підляшшя, Холмщини, Любачівщини, Надсяння, Лемківщини і Бойківщини, ведення документації і описування пам'яток письменництва, церковної і народної музики, церковної архітектури і сільського будівництва, а також пропагування цієї культури почерез видавання альбомів, календарів, проспектів, організування етнографічних виставок;
5. фінансування дослідів української культури і історії;
6. спомагання наукових, видавничих і мистецьких міроприємств та всіляких форм розповсюдження української культури;
7. підтримування молодих гуманістів і творців в початках їх діяльності;
8. призначування стипендій;
9. створення бібліотеки, а також допомога іншим бібліотекам і постачання необхідної апаратури науковим і культурним інституціям з подібним напрямком діяльності;
10. спомагання суспільних ініціатив їв в ділянці культури і мистецтва;
11. організування конкурсів і приділювання нагород;
12. опіку над заслуженими творцями які знаходяться у важких життєвих обставинах;
13. співпрацю з іншими фундаціями, науковими і культурними інституціями, в і рої сповідними об'єднаннями, організаціями, які діють в сфері культури, науки і освіти в Польщі і за її кордонами;
14. спомагання суспільних екологічних ініціатив для збереження природного середовища людини і регіональної культури;
15. сперту на християнських засадах інтелектуальну і моральну працю для формування людської особистості і виховання в гуманістичному дусі людини, свідомої своїх індивідуальних і суспільних обов'язків, активно протидіючої всяким моральним і суспільним хворобам;
16. діяльність для розвитку українського театрального музичного і мистецького руху в Польщі.

ЗМІСТ

Nad Wisłą i nad Dnieprem 3 * Виставка Українського церковного мистецтва 5 * Слово Володимира Мокрого голови Фундації Св. Володимира на відкритті виставки 10 * Wystąpienie ks. Franciszka kardynała Macharskiego, metropolity krakowskiego 12 * Промова міністра культури України Лариси Хоролець 13 * Виступ представника України Теодозія Старака 14 * Листи отримані Фундацією у зв'язку з відкриттям Галереї українського мистецтва 15 * *Ukraina na Kanoniczej. Україна на Канонічій* 20 * *Wspólne niebo. Спільне небо* 21 * 3 вписів до пропам'ятної книги виставки 22 * Чудотворна ікона Матері Божої з Корчмина 26 * Ю.Г., *Роковини митрополита Іларіона* 29 * Іван Огієнко, *Як Москва взяла під свою владу вільну Церкву Українську* 31 * Тадей Філяр, *Лев Гец (13.04.1896–16.12.1971)* 37 * Ірина Боровік, *Вінець* (фрагменти поеми) 39 * Andrzej Vincenz, *Zrozumieć Ukraińców* 43 * Bogumiła Berdychowska, *Trzy drogi z Nowicy* 47 * Towarzystwo „Pomost” 49 * Tomasz Szczepański, *Dlaczego nie dążymy do rewizji granic* 50 * Waclaw Szlanta, *Kalendarium lemkowski* 52 * Dokumenty z Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej 55 * Prof. dr hab. Wiesław Witkowski 62 * Prof. dr hab. Ryszard Łużny 63 * Доктор Галина Стрельчук 66 * Dr Eulalia Papla 67 * Dr Adam Fałowski 67 * Доктор Вожена Зінкєвнч-Томанек 69 * Доктор Володимир Мокрий 70 * Adam Fałowski, *Marian Jurkowski jako ukrainista* 72 * Mariusz Piwowarczyk, *Recepcja spuścizny cyrylo-metodejskiej w procesie christianizacji Rusi Kijowskiej – Ukrainy* 75 * Jolanta Szuber, *Sakrament chrztu a „Słowo o prawie i lasce” metropolity Ilariona* 77 * Jerzy Moniczewski, *Analiza „Słów” Kyryły Turowskiego* 78 * Izabela Musur, *Znaczenie Wielkiego Postu i jego obraz w ukraińskich pieśniach duchownych* 81 * Małgorzata A. Kmita, *Etyka kozacka w ustnej epice ukraińskiej* 85 * Agata Skurzevska, *Etyka kozacka w dumach* 86 * Janusz Szlifiński, *Przyroda w obrzędowych pieśniach ukraińskich* 87 * Bożena Miliszewska, *Problem śmierci w ukraińskiej poezji epoki baroku* 88 * Maria Leszkiewicz, *Odkryłam na nowo ikonę* 89 * Ольга Кіх, *Григорій Сковорода: „Серце”* 91 * Наші жертводавці 93 * Фундація Святого Володимира 98

ПЕРЕЛІК ІЛЮСТРАЦІЙ

Обкладинка: Одна із ікон Юрія Новосільського презентованих на виставці «Українське церковне мистецтво» (I); Тирс Венгринович, *Будинок Центру української науки і культури при вулиці Канонічій* (IV).

Графіки Тирса Венгриновича на стор. 29, 39, 43, 52, 61, 75

Стор. 2: Подвір'я будинку при вулиці Канонічій 15, рисунок Лева Геца, 1950-ті роки.

Стор. 9: Реставратори ікон – Ядвіга Стирна-Навроцька та Агата Мамонь-Прокоп.

Стор. 11: Люблінський хор «Мойсей» на відкритті виставки; О. Віталій Максимович, парох православної парафії у Кракові і Тирс Венгринович у розмові з членами львівського хору.

Стор. 12: Промова краківського митрополита о. кардинала Францішека Махарського.

Стор. 14: Міністр культури України Лариса Хоролець та представник України Теодозій Старак на відкритті виставки.

Стор. 21: Будинок Центру української науки і культури.

Стор. 24: Одна із ікон Ю. Новосільського презентованих на виставці.

Стор. 27: Чудотворна ікона Богородиці з Корчмина, 1937 р.

Стор. 30: Єпископ Іларіон в холмському соборі після хірототонії, 20 жовтня 1940 р.

Стор. 34: Холмська чудотворна ікона Богородиці.

Стор. 38: «Україна», рисунок Лева Геца, 1970 р.

Стор. 42: Плакат та інформаційний стенд виставки. Краківські митці Юрій Новосільський та Тирс Венгринович.

Стор. 74: Фрагмент виставки – ікони з Горайця, Корчмина та Цевкова.

Стор. 90: Фрагменти виставки – фрагмент іконостасу та ікони з Цевкова.

Це до всіх Вас, з Кракова кличуть журавлі. Ми, як і Ви, мов яструбами розігнані птахи по світі шукаючи місця, де могли б притулити голову, щоб виростити своїх дітей та й вкритись синім віком неба.

З Кракова не аж так далеко до рідних сторін, в ньому гарно, але це однак чужина.

Тому, так майстерно зачутий поетом, краківський журавлиний клич вливається назавжди в кожне українське серце. Лягає він тугою, але й прагненням, щоб на кінець усмінулась наша Мати-Україна, радіючи, що сини, як господарі, сідають до Святої Вечері, на нашій, вже своїй та вільній, землі.

Кожен, хто відчув брак рідного краю, знає, що лише в своїй хаті, своя правда й сила і вола.

Радіймо що нашому поколінню пощастило будувати свою хату. Буде її кожен українець, всюди, де б він не зупинився.

Закликаємо всіх, кому не байдужа наша спільна справа, допомогти нам у побудові краківської „зупинки” по дорозі у вільну, усміхнену і багату Україну. Просимо Вас, сприйміть зичливо все, що тут написано і прийдіть нам з допомогою, щоб не погасли наші надії.

Пожертви всіх добродіїв вписуємо у спеціальну книгу жертводавців нашого Українського центру і будемо всі прізвища, разом зі звітами з нашої діяльності, друкувати в чергових числах нашого Альманаху. Пожертви просимо вплачувати на такі банкові адреси:

Fundacja Świętego Włodzimierza, BP-H VI Oddz. Kraków, nr 323431-1645-132-3, Rynek Główny 47, 39-987 Kraków, Polska.

В США і Канаді на спільний рахунок:

Shewchenko Scientific Society // Foundation of St. Volodymyr:

Self Reliance (NY), Federal Credit Union, 108 Second Ave., New York, NY, No. 15538;

Self Reliance FCU, 2351 W. Chicago Ave., Chicago, IL 60622, No. 29206-00;

SO-USE (Toronto) Credit Union, LTD, 2299 Bloor Str. W., Toronto, Ont. M6S 1P1 Canada, AC/N 1068710.

(В Америці і Канаді всі пожертви можна відрахувати від податку.)

Адреса Фундації для кореспонденції:

Fundacja Św. Włodzimierza,
ul. Kanonicza 15,
31-002 Kraków, Polska,

tel./fax (48-12) 21- 99-96, tel. (48-12) 21-92-94

